

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย
ในปีพ.ศ.2543

ดวงตา พิณิจธรรม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยประชากรและสังคม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2556

Copyright by Mahidol University

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย

ในปีพ.ศ.2543

ดวงตา พินิจธรรม

นางสาวดวงตา พินิจธรรม

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์วาทีณี บุญชะลิกย์, Ph.D.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

สงวีป บุญ

อาจารย์สงวีป บุญ, Ph.D.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาดา ทวีสิทธิ์, Ph.D.

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

สาขาวิชาวิจัยประชากรและสังคม

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย

ในปีพ.ศ.2543

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยประชากรและสังคม)

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2556

ดาชดา พิณีจรรยา

นางสาวดวงตา พิณีจรรยา

ผู้วิจัย

อานันท์ พลิก

รองศาสตราจารย์วาทีณี บุญชะลิกย์, Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ดั่งชลทิพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจนา ดั่งชลทิพย์, Ph.D.
ประธานสอบวิทยานิพนธ์

อริชัย ฐน

อาจารย์สวรัช บุญยมนานท์, Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

จันทร์คอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรางคณา จันทร์คอง, Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

มโหสวริยะ

ศาสตราจารย์บรรจง มโหสวริยะ,
พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

สุริย์พร พันพึ้ง

รองศาสตราจารย์สุริย์พร พันพึ้ง, Ph.D.
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความเมตตา กรุณาอย่างยิ่งจากคณาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์วาทินี บุญชะลิกย์เป็นอย่างสูงที่กรุณาเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ คำแนะนำ คำปรึกษา ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจมาโดยตลอดจนสำเร็จ ขอขอบพระคุณอาจารย์อาจารย์สวรัย บุญยมนานท์ และรองศาสตราจารย์วรางคณา จันทร์คง ที่ช่วยให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่อง และให้กำลังใจอีกทั้งร่วมเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. กาญจนา ตั้งชลทิพย์ ที่กรุณาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และให้กำลังใจทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกๆ ท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้ความรู้ คำแนะนำ ให้คำปรึกษา และให้กำลังใจมาตลอดระยะเวลาของการศึกษา ขอขอบคุณพี่ เพื่อนร่วมรุ่น 31 ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา รวมถึงรุ่นพี่ และรุ่นน้องที่สถาบันที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจเป็นอย่างดีมาตลอด ขอขอบคุณพี่กรณิฐา ศรี เจ้าหน้าที่บัณฑิตของสถาบันฯ และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดสถาบันฯ รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและอำนวยความสะดวกจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ ขอขอบคุณผู้บริหารและผู้ร่วมงานทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ

ขอขอบคุณสมาคมศิษย์เก่าบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดลที่กรุณาให้ทุนสนับสนุน วิทยานิพนธ์บางส่วน ประจำปี 2553 และขอขอบคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติที่กรุณาเอื้อเพื่อให้ข้อมูลมาใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกท่าน และหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาด หรือข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขออภัยอย่างยิ่ง และขอน้อมรับไว้เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

ดวงตา พิณจิธรรม

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในปี พ.ศ.2543

INTERNAL MIGRATION PATTERNS OF THAI ELDERLY IN 2000.

ดวงดา พิณจิธรรม 5136091 PRPR/M

ศศ.ม. (วิจัยประชากรและสังคม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: วาทีณี บุญชะลิกย์, Ph.D., สวรัย บุญฆมานนท์, Ph.D.

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุเมื่อจำแนกตามลักษณะทางประชากร ระยะทาง และตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ และศึกษาทิศทางการย้ายถิ่น รวมทั้งอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของแต่ละพื้นที่ที่ศึกษา โดยใช้ข้อมูลร้อยละ 1 ของสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 หน่วยในการวิเคราะห์คือผู้ย้ายถิ่นที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 108,143 คน โดยการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weights) ใช้มาตรวัดทางประชากรศาสตร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่อัตราการย้ายถิ่นและร้อยละของจำนวนผู้ย้ายถิ่น

ผลการศึกษา พบว่าอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ และอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำ ผู้สูงอายุเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุ ผู้สูงอายุที่สมรสแล้ว และที่เป็นหม้ายมีอัตราการย้ายถิ่นระดับต่ำกว่าผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในสถานภาพสมรสแบบอื่นๆ อัตราการย้ายถิ่นระยะทางไกล (ภายในจังหวัด) มีแนวโน้มสูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น และอัตราการย้ายถิ่นระยะทางไกล (ระหว่างภาค) มีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุมากขึ้น กระแสการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตชนบท เขตเมืองมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สูงที่สุดกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ กระแสการย้ายถิ่นระหว่างภาคอยู่ระหว่างกรุงเทพฯ และภาคกลาง กรุงเทพฯ มีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิสู่ภาคกลาง โดยพบมากในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น ภาคกลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สูงในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีแบบแผนการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก และระดับการย้ายถิ่นไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ

จากผลการศึกษา แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ยังไม่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และมีสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยสอดคล้องกับแนวคิด Zelinsky's Mobility Transition Model และแตกต่างจากแนวคิด The Life Course Model เพราะความแตกต่างจากสภาพเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : แบบแผนการย้ายถิ่น/ ผู้สูงอายุ / สำมะโนประชากร

INTERNAL MIGRATION PATTERN OF THAI ELDERLY IN 2000.

DUANGTA PINITUM 5136091 PRPR/M

M.A. (POPULATION AND SOCIAL RESEARCH)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: WATHINEE BUNCHALAKSRI, Ph.D.,
SAWARAI BUNYAMANON, Ph.D.

ABSTRACT

This study aimed to examine the age pattern of Thai elderly internal migration. Classification was of demographic characteristics of the migrants, distance, and the different areas of the country in order to study the direction of migration, including net migration rate for each area of the study. Using 1 percent of the population and housing census, the year 2000. The unit of analysis was migrants aged 60 years and over ; 108,143 people by the weighted information (weights) measures for demographic analysis, migration rates, and the percentage of the number of migrants.

The results showed that the rate of internal migration of the elderly does not change much in each age group. The migration rate is low. Elderly males have higher migration rates than females in all age groups. Elderly married and divorced have a migration rate significantly lower than those of other marital statuses. Elderly migration within the province tends to increase with age, and the rate of between region migrations tends to decrease with age. Migration flows from rural to rural areas. Townships have a net in migration rate that is higher than rural areas in all age groups. Migration flows between Bangkok and the Central region, between the rates of net out-migration to the region, which is more common among the group of 60 - 69 year olds. The Northern, Northeastern and Southern patterns of migration do not differ much. In addition, the migration does not change much in each age group.

The results show many similarities to the pattern of migration of the elderly in developing countries, which have not entered the aging society. Those are social and cultural similarities, consistent with the concept of Zelinsky's Mobility Transition Model, and The Life - Course Model differs from the concept because of the differences in economic conditions and social environment.

KEY WORDS : MIGRATION PATTERN / ELDERLY/ POPULATION AND HOUSING CENSUS

108 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ง
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญกราฟ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามในการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1.1 แนวคิด The Life – Course Model	10
2.1.2 แนวคิด The Housing Disequilibrium Model	21
2.1.3 แนวคิด The Place Identity Model	22
2.1.4 แนวคิด Age Patterns of Elderly Migration	23
2.1.5 แนวคิด Zelinsky 's Mobility Transition Model	31
2.1.6 แนวคิด Elderly Mobility Transition	33
2.2 การศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ	36
2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	41
3.1 แหล่งที่มาของข้อมูล	41
3.2 ประชากรที่ศึกษา	42
3.3 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	46
3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	49
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย	53
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	55
4.2 อภิปรายผลการวิจัย	71
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	82
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาไทย	88
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาอังกฤษ	95
บรรณานุกรม	103
ประวัติผู้วิจัย	108

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
3.1 จำนวนประชากรสูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศจำแนกตามคุณลักษณะทางประชากรและตามพื้นที่	43
4.1 แสดงร้อยละของจำนวนผู้ย้ายถิ่นผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 – 2543 เมื่อจำแนกตามทิศทางการย้ายถิ่นระหว่าง	62
4.2 เขตเมือง และเขตชนบทของประเทศ แสดงร้อยละของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาค รวมทั้งกรุงเทพฯ พ.ศ.2538 – 2543	68

สารบัญกราฟ

กราฟ	หน้า
2.1 แสดง Model Migration Schedule	24
2.2 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศเนเธอร์แลนด์รายอายุ และเพศ ปีค.ศ.197	25
2.3 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศสหรัฐอเมริกา รายอายุ และเพศ ปีค.ศ.1975 – 1980	26
2.4 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุ เพศ และสถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศญี่ปุ่น ปีค.ศ.1979 – 1980	27
2.5 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศโปแลนด์รายอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส ในปีค.ศ.1978	28
2.6 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศอิตาลีรายอายุ และเพศ จำแนกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น ปีค.ศ.1980 – 1982	30
2.7 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศสหรัฐอเมริการายอายุ และเพศ จำแนกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น ปีค.ศ.1975 – 1980	30
4.1 แสดงอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 - 2543 จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ	56
4.2 แสดงอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 - 2543 จำแนกตามกลุ่มอายุและสถานภาพสมรส	57
4.3 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด ภายในภาค และระหว่างภาค พ.ศ.2538 – 2543	58
4.4 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543	59
4.5 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543	60
4.6 แสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่น.พ.ศ.2538 – 2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท	61

สารบัญกราฟ (ต่อ)

กราฟ	หน้า
4.7 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองไปสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538– 2543	63
4.8 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทไปสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538- 2543	64
4.9 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543	65
4.10 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543	66
4.11 อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย พ.ศ. 2538 – 2543 จำแนกเป็นภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ	67
4.12 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ พ.ศ.2538– 2543	69
4.13 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543	70
4.14 อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาค ที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2538 – 2543	71

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมา

ปัจจุบันนี้ประชากรโลกส่วนใหญ่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีอายุสูงขึ้น องค์การสหประชาชาติได้ประมาณการสัดส่วนของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปในโลกจะเพิ่มจำนวนเป็น 2 เท่าจากร้อยละ 10 ในปีพ.ศ.2543 เป็นร้อยละ 21 ในปีพ.ศ.2593 โดยประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 52 อาศัยอยู่ในเอเชียแปซิฟิก ในปีพ.ศ.2545 และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 59 ในปีพ.ศ.2568 ภูมิภาคนี้จึงเป็นภูมิภาคที่มีประชากรเข้าสู่วัยสูงอายุเร็วที่สุดในโลก (United Nations, 1987)

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ¹ (Aging society)” แล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2548 โดยมีจำนวนผู้สูงอายุ 6.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.3 ปีพ.ศ.2552 มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 7.6 ล้านคนหรือร้อยละ 11.5 และในปี พ.ศ. 2568 จะมีผู้สูงอายุเพิ่มเป็น 14 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 (สถาบันวิจัยผู้สูงอายุไทย, 2552 ; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2552) การเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุของประเทศไทยใช้เวลาประมาณ 30 ปี ซึ่งเร็วกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศฝรั่งเศสใช้เวลา 114 ปี อังกฤษใช้เวลา 107 ปี และสหรัฐอเมริกาใช้เวลา 72 ปี (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2550 ; นภาพร ชโยวรรณ, 2544) นอกจากนี้ประเทศไทยยังใช้เวลาในการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุเร็วกว่าประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 (UNFPA Thailand, 2006) ทำให้ช่วงเวลาสำหรับโอกาสในการปรับเปลี่ยน และการพัฒนา มีความจำกัดยิ่ง จำเป็นต้องใช้ความสุขุม และวางอยู่บนข้อเท็จจริงที่มาจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย มีการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ให้ดี เพื่อความมั่นคงของสังคม และประเทศชาติ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, 2550 ; คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2545) จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของ

---

¹ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดนิยาม สังคมผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด

สำหรับประเทศไทยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้กำหนดนิยามของสังคมผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด

ประเทศไทยนั้นดำเนินการตามรอยประเทศที่พัฒนาแล้วในแถบประเทศตะวันตก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศที่พัฒนาแล้วในแถบประเทศตะวันตกจึงสามารถเป็นแบบจำลองประชากรไทยในอนาคตได้ และผลสืบเนื่องจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ประเทศไทยควรให้ความสนใจศึกษา เพื่อเตรียมการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต (ชนนุช ศรีทิพย์บุตร, 2550)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว มิได้จำกัดอยู่เพียงผลกระทบด้านประชากรเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเสมือนปฏิภุทธศาสตร์จากอัตราส่วนพึ่งพาผู้สูงอายุที่สูงขึ้น ภาวะสุขภาพที่เสื่อมลง มีการเจ็บป่วยเรื้อรังและภาวะทุพพลภาพ ต้องพึ่งพาผู้อื่นส่งผลกระทบต่อระบบอื่นๆ อันได้แก่ระบบเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ และในระดับโลก (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545 ; ชื่น เตชามหาชัย 2540, อ้างใน ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2543) องค์การสหประชาชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญและถือเป็นประเด็นท้าทายทางสังคมและเศรษฐกิจที่แต่ละประเทศจะต้องมีแผนรองรับ โดยในระดับภูมิภาคนั้นได้ให้ความสำคัญต่อการเตรียมการดังกล่าวดังจะเห็นได้จากแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศกรุงแมดริด ว่าด้วยการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุปี 2002 และแผนปฏิบัติการเมืองมาเก๊าว่าด้วยการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในเอเชียและแปซิฟิกปี 1999 เป็นต้น สำหรับประเทศไทย รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยกำหนดแผนผู้สูงอายุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ โดยมีมาตรการเพื่อการปฏิบัติที่มีพื้นฐานสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวนโยบายขององค์การสหประชาชาติ ทั้งนี้ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ทรัพยากรมีจำกัด จึงมีความจำเป็นที่ต้องวางแผนในการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นข้อมูลของขนาดและโครงสร้างประชากรในแต่ละพื้นที่จึงมีความสำคัญเพื่อการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างเหมาะสม (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545 ; ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543)

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (Elderly migration) เป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลให้ขนาดและโครงสร้างของประชากรสูงอายุเปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาอันรวดเร็วทั้งต่อพื้นที่ต้นทางและปลายทาง (Golant, 1987 อ้างใน Graff and Wiseman, 1990 ; Roger, 1992) นอกจากนี้ในประเทศที่พัฒนาแล้วและได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาก่อนในกลุ่มประเทศตะวันตก เช่นประเทศอเมริกา พบว่าผู้สูงอายุมีอัตราการย้ายถิ่นมากขึ้น เพื่อเป็นทางออกในการบริหารเงินที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างเหมาะสมในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี อายุยืนยาวได้อย่างมีความสุข (Rogers, 1992 ; Longino, 1991 Spear et al., 1991) และในประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปีค.ศ. 1980 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงปี

ค.ศ.1959 – 1980 โดยมีระดับสูงมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (Otomo and Itoh, 1988) การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมเหล่านี้ส่งผลให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวขยายไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น รวมถึงวัฒนธรรม สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังคงอยู่ร่วมกับครอบครัว ได้รับการดูแลจากสมาชิกครอบครัวมากกว่าผู้สูงอายุในแถบประเทศตะวันตก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกเพื่อการหาผู้ที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ (Rogers, 1992)

จากผลการศึกษาของซีลินสกี (Zelinsky, 1971) ที่ได้ศึกษาวิจัยติดตามคูแวนโน้มการย้ายถิ่นของประชากรในประเทศที่พัฒนาแล้วในแถบประเทศตะวันตก (กลุ่มประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) และมีความทันสมัย (Modernization)) อย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 20 ปี (ตั้งแต่ช่วงยุคก่อนอุตสาหกรรม จนถึงช่วงยุคหลังการพัฒนาอุตสาหกรรม) โดยที่การพัฒนาเศรษฐกิจและการสื่อสาร โทรคมนาคมทันสมัยของประเทศนั้นเป็นช่วงเดียวกับที่ประชากรมีอายุยืนมากขึ้น พบว่าอัตราการย้ายถิ่นรายอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในกลุ่มประชากรสูงอายุ มีระยะทางในการย้ายถิ่นไกลขึ้น และมีทิศทางการย้ายถิ่นเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ผลการศึกษาอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุในแถบประเทศที่พัฒนาแล้วและได้นำมาทำเป็นแบบจำลองการย้ายถิ่นโดยศึกษาอัตราการย้ายถิ่นรายอายุ (แบบแผนอายุของการย้ายถิ่น) โดยโรเจอร์ (Roger, 1988) พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายนั้นมีแนวโน้มย้ายถิ่นสูงขึ้น

การกระจายตัวของประชากรในประเทศนั้นได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และในทำนองเดียวกันนั้นการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศส่งผลต่อการกระจายตัวของประชากรให้เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะจากการย้ายถิ่นของประชากร (บุญคง หันจางสิทธิ์, 2540) ประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมทำให้บุตรที่อยู่ในวัยแรงงานนั้นได้ย้ายถิ่นเข้าเมืองไปหางานทำเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันหรือที่เรียกว่าครัวเรือนนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปโดยพบว่าเกิดครัวเรือนพิเศษซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกคนเดียว ครัวเรือนผู้สูงอายุและเด็ก ครัวเรือนที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุ และครัวเรือนที่มีสมาชิกไม่ใช่ญาติกันนั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างสอดคล้องกับจำนวนประชากรสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 4.2 ในปีพ.ศ.2523 เป็นร้อยละ 11.6 ในปีพ.ศ.2550 โดยพบในเขตชนบทมากกว่าเขตเมือง (ชาย โปธิสิตา, 2554) ซึ่งผู้สูงอายุนั้นเมื่อมีอายุสูงขึ้นไปจะมีสุขภาพที่เสื่อมถอยลง จึงต้องการผู้ดูแลในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงการพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้สูงอายุมีรายได้ลดลง หรือไม่มียาได้เลย อีกทั้งประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา สวัสดิการของรัฐสำหรับผู้สูงอายุนั้นมิได้มีมากนักและกระจายไม่ทั่วถึงเช่น

ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุเพื่อหาผู้ให้การดูแล จึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยให้มากขึ้นได้ (Watkins and Ulack, 1991 ; Spear ,1990 และศรีรินทร์ เกรย์, 2548)

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ และสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยมีสาเหตุเฉพาะเพียงพื้นที่ระดับย่อยเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว และผลการศึกษาที่ผ่านมาของกลุ่มประเทศตะวันตกทำให้ทราบว่าคุณลักษณะทางประชากร รวมถึงด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น (elderly migrants) และผู้สูงอายุที่ถิ่นปลายทาง (aging in place) นั้นมีความแตกต่างกัน จึงส่งผลกระทบต่อความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้นพื้นที่ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นเข้า (In migrants) จึงมีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างจากพื้นที่ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากประชากรที่อยู่ในพื้นที่นั้น (Roger , 1992) การศึกษาเกี่ยวกับขนาดและทิศทางของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างประชากรจึงเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำนโยบายในการเตรียมการด้านบริการสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจร่วมกับครอบครัวและเพื่อนๆ รวมทั้งสถานที่อยู่อาศัย และที่ทำงานสำหรับผู้สูงอายุที่เหมาะสมเป็นต้น (บุญคง หันจางสิทธิ์, 2540 ; โครงการประชากรศึกษา ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2519) และยังสามารถใช้ประเมินผลการดำเนินการตามนโยบายของหน่วยงานของรัฐ เอกชน รวมทั้งองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วยเนื่องจากถิ่นปลายทางที่ผู้สูงอายุเลือกนั้นย่อมเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุได้พิจารณาแล้วเพื่อตอบสนองความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ และด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากภาวะสุขภาพที่เสื่อมลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น และมีรายได้ลดลงโดยส่วนใหญ่มาจากเงินบำนาญ และเงินออม รวมทั้งสวัสดิการของรัฐ

ด้วยตระหนักในความสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ นักวิจัย นักประชากรศาสตร์ ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ นักเศรษฐศาสตร์ และผู้กำหนดนโยบายในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นจึงให้ความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุกันอย่างต่อเนื่อง (Walters, 2002 ; Longino, 2001 ; He and Schachter, 1995 ; Rogers,1992) สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาโดยรวมถึงประเทศไทยนั้น พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไม่มากนักและยังได้รับความสนใจจากผู้จัดทำนโยบายไม่มากนัก (Graeme , 1992 อังนิน นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ, 2542 ; United Nations, 2001 ; Noveria, 1994 ; Watkins and Ulack , 1991 ; Sato ,1990)

การศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจากข้อมูลเชิงประจักษ์ และนำแนวคิดทฤษฎีมาช่วยอธิบายนั้นเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นมากขึ้น (Warnes

,1983) โดยในส่วนของข้อมูลเชิงประจักษ์นั้นพบว่า มีข้อจำกัดของการศึกษาวิจัยส่วนหนึ่งมาจากคำจำกัดความของผู้สูงอายุ ขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่นของแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน และด้วยความแตกต่างของสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและนโยบายสวัสดิการของแต่ละประเทศที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยดังกล่าวนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ (Longino, 2001 ; Rogers , 1992 ; Sato,1990) ในทางประชากรศาสตร์พบว่า การย้ายถิ่นนั้นเป็นเหตุการณ์ที่มีความซับซ้อนกว่าการเกิด และการตาย ในการศึกษาอัตราการตายของการเกิด การตายนั้นพบว่านักประชากรศาสตร์สามารถสร้างสมการทางคณิตศาสตร์เพื่อสร้างแบบจำลองการเกิดและการตายได้ ซึ่งช่วยทำให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละกลุ่มอายุได้ ส่วนเรื่องการย้ายถิ่นนั้นมีความจำกัดของข้อมูลมากกว่า มีการศึกษาอัตราการย้ายถิ่นรายอายุ (แบบแผนอายุของการย้ายถิ่น) ไม่มากนัก (Rogers, 1992 ; Sato,1990) และในส่วนของแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุพบว่า การย้ายถิ่นนั้นยังเป็นศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลากหลายสาขาวิชา จากประสบการณ์การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่ได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาก่อนนั้นทำให้ทราบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นยังมีข้อจำกัด โดยยังไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน (Kley, 2010 ; Roger, 1992 ; Roger, 1988 ; Wiseman and Roseman, 1979) แนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นมาใหม่ในยุคหลัง (ช่วง ค.ศ. 1980 - 2000) นั้นเป็นการเพิ่มมุมมองของแนวคิดที่แตกต่างออกไปยังไม่สามารถนำมาเชื่อมโยง บูรณาการทางความรู้เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้ และมีได้มีการรวบรวมแนวคิดเดิมมาปรับปรุงใหม่ให้ดีขึ้น (Kley, 2010 ; Walters, 2002 ; Longino, 2001) จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาโดยรวมถึงประเทศไทยนั้น พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไม่มากนักและยังได้รับความสนใจจากผู้จัดทำนโยบายไม่มากนัก (Graeme, 1992 อังไฉ นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ, 2542 ; United Nations, 2001 ; Noveria, 1994 ; Watkins and Ulack, 1991 ; Sato ,1990) การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาที่วัยแรงงาน องค์ความรู้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาการย้ายถิ่นในวัยแรงงานนั้นนำมาใช้กับวัยผู้สูงอายุได้ไม่มากนัก เนื่องจากมีสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นแตกต่างกัน (Guest, 1991 ; Noveria, 1994 ; Longino, 1986) แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นยังมีไม่มากนัก การนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือกลุ่มประเทศตะวันตกมาใช้ใน

การศึกษานั้นพบว่าไม่สามารถนำมาใช้อธิบายการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ (Noveria, 1994 ; Watkins and Ulack, 1991) เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากกลุ่มประเทศตะวันตกเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของโนเวอร์เรีย (Noveria, 1994) ซึ่งให้เห็นว่ารูปแบบการย้ายถิ่นของประชากรอินโดนีเซียที่เหมือนกับประชากรในประเทศกลุ่มตะวันตก ที่ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว แต่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน การศึกษาของวัตกินส์และยูแลค (Watkins and Ulack, 1991) ซึ่งให้เห็นว่าสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างประเทศส่งผลกระทบต่อสาเหตุ และปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นแตกต่างกัน และการศึกษาของ โอโตโม (Otomo, 1981) ซึ่งให้เห็นว่านโยบายการบริหารประเทศ ส่งผลให้รูปแบบการย้ายถิ่นของแต่ละประเทศแตกต่างกัน นอกจากนี้ประสพการณ์ในการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจากกลุ่มประเทศตะวันตกนั้นได้ทำให้ทราบว่าองค์ความรู้ที่ได้มานั้นยังต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมมากขึ้นต่อไปอีก จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย ที่มาจากบริบทของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเราเอง

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย โดยศึกษาอัตราการย้ายถิ่นรายอายุร่วมกับลักษณะทางประชากร อัตราการย้ายถิ่นรายอายุเมื่อจำแนกออกตามเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น (อัตราการย้ายถิ่นเข้า - ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ) และศึกษาทิศทางการย้ายถิ่นในแต่ละพื้นที่ โดยใช้ข้อมูลการย้ายถิ่นในช่วง 5 ปี จากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 และประสบกับภัยธรรมชาติ ส่งผลให้มีผู้ว่างงานเพิ่มมากขึ้นถึง 2 เท่า (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541) อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่ประชากรรุ่นเกิดเก็นล้านมีอายุระหว่าง 17 - 37 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีการย้ายถิ่นสูง และในสภาวะการณดังกล่าวจึงมีปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นด้านอายุสูง โดยเฉพาะที่พื้นที่เขตเมืองหลวงของประเทศ การขยายตัวประชากรในเมืองเพิ่มสูงขึ้นจากช่วงต้นปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) ร้อยละ 37 ของประชากรปี 2539 โดยที่กว่าร้อยละ 60 ของประชากรเมืองทั้งประเทศยังคงรวมตัวอยู่บริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และภาคกลางตอนบน อีกทั้งประเทศไทยมีอัตราความเป็นเอกนคร² สูงที่สุดในโลก (ร้อยละ 90) ในปีพ.ศ.2541 (International Urban Research Center อ้างใน ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) ซึ่งการกระจายตัวของประชากรที่ไม่สมดุลนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรให้มากขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรมกรการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วในความเป็น

² อัตราความเป็นเอกนคร (Primacy rate) หมายถึงร้อยละของประชากรในเมืองใหญ่ที่สุด ต่อประชากรที่อยู่ในเมืองใหญ่ 4 เมืองแรกของประเทศ

เมืองที่เรียกว่า Urbanizations และ Metropolitan นั้นมีปรากฏการณ์ทางประชากรที่ตามมาคือ Counter urbanization และ Metropolitan Decentralization โดยการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นในกลุ่มประชากรสูงอายุที่เกษียณอายุ และมีทิศทางการย้ายถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละช่วงเวลา โดยถึงแม้ว่าอัตราการย้ายถิ่นนั้นจะสูงในวัยแรงงาน แต่ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของวัยแรงงานนั้นได้ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของประชากรวัยต่างๆ ตามมาด้วย (Frey, 1989 อ้างใน Rogers, 1992 ; Bonaguidi and Abrami, 1992 อ้างใน Rogers, 1992)

1.2 คำถามการวิจัย

1. แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เป็นอย่างไร เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น)

2. เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท การย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เป็นอย่างไรในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้

2.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก

2.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ

2.3) ทิศทางการย้ายถิ่น

2.4) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองและเขตชนบท

3. เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ (ภาคเหนือ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และกรุงเทพฯ การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เป็นอย่างไรในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้

3.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก

3.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ

3.3) ทิศทางการย้ายถิ่น

4. การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เป็นอย่างไรในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้

4.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นจากภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ

- 4.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ
- 4.3) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิระหว่างภาคที่กรุงเทพฯ

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย จากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาแบบแผนอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น)
2. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ ทิศทางการย้ายถิ่น และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองและเขตชนบท
3. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ และกรุงเทพฯ ในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ และทิศทางการย้ายถิ่น
4. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาค ณ พื้นที่ของกรุงเทพฯ ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละกลุ่มอายุ เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่นของผู้สูงอายุว่ามีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
2. ทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในเรื่องขนาดและทิศทางการย้ายถิ่นภายในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ

3. ทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในเรื่องขนาดและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาค เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ

4. ทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในเรื่องขนาดและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาค ณ พื้นที่ของกรุงเทพฯ

5. เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวางแผนหรือมาตรการเกี่ยวกับการกระจายตัวของประชากรสูงอายุ การเตรียมการด้านการอยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การเตรียมการด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภค การคมนาคม การเตรียมการด้านการสาธารณสุข การจัดตั้งชมรม องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมทั้งการเตรียมการด้านการประกอบอาชีพและการจ้างงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เป็นต้น

6. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุต่อไป และรวมถึงการศึกษาทางประชากรศาสตร์ต่อไป

7. การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถใช้ในการประเมินผลการดำเนินการตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ

2.1.1 แนวคิดและทฤษฎี

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นเป็นองค์ประกอบเดียวที่สามารถทำให้ขนาด โครงสร้าง และการกระจายตัวของประชากรในพื้นที่นั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในถิ่นที่อยู่เดิมและถิ่นที่อยู่ใหม่ เนื่องจากการย้ายถิ่นสามารถเกิดขึ้นได้หลายครั้งตามต้องการ ต่างจากการเกิดและการตายซึ่งเป็นเหตุการณ์ชีพที่มีได้ครั้งเดียว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะมีประสบการณ์การย้ายถิ่นมาแล้ว โดยประสบการณ์การย้ายถิ่นในอดีตนั้นส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในครั้งต่อไปด้วย สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นแตกต่างกัน ส่งผลให้แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นนั้นมีความแตกต่างกัน และจะมีความหลากหลายมากขึ้นเมื่อพื้นที่ที่ย้ายถิ่นนั้นมีสภาพสังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน การย้ายถิ่นจึงเป็นพฤติกรรมที่มีความสลับซับซ้อนมาก (Rogers, 1992 ; บุญคง หันจางสิทธิ์, 2540 ; เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, 2540 ; สันทัด เสริมศรี, 2539 ; ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2519) อายุของผู้ย้ายถิ่นนั้นเป็นปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นที่สำคัญส่งผลให้อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุนั้นมีความแตกต่างกัน (Rogers ,1992) การศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 โดยมีแนวคิด ทฤษฎีที่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1.1.1 แนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The Life – Course Models)

แนวคิดนี้มีความเห็นว่าการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นเป็นการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิต (Life – Course Cycles) ซึ่งได้แก่การเกษียณอายุการทำงาน การมีรายได้น้อยลง การที่สมาชิกครอบครัวย้ายออกจากบ้าน การเปลี่ยนแปลงสถานภาพสมรสจากแบบสมรสไปเป็นหม้าย ภาวะสุขภาพที่เสื่อมลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นและต้องพึ่งพาผู้อื่นเป็นต้น (Rossi, 1955 อ้างใน Walters, 2002) ทำให้แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุนั้นมีความแตกต่างกัน (Walters , 2000 ; Warnes , 1992 ; Rogers,

1992 ; Roger and Castro ,1986 อ้างใน Warnes ,1992) โดยลักษณะหรือรูปแบบการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นตามช่วงชีวิตของผู้สูงอายุจำแนกได้ดังนี้

2.1.1.1.1 การย้ายถิ่นเมื่อเกษียณอายุ (Retirement Migration)

การเกษียณอายุนับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ เนื่องจากมีความสัมพันธ์ต่อรายได้ที่ลดลงรวมทั้งการใช้ชีวิตภายหลังเกษียณอายุ ทั้งนี้สถานที่ทำงานนั้นส่วนใหญ่ไม่ใช่สถานที่เดียวกันกับที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงต้องย้ายถิ่นภายหลังเกษียณอายุ ผู้สูงอายุในระยะนี้ส่วนใหญ่ยังมีสุขภาพแข็งแรง อยู่ในสถานภาพสมรส และภายหลังเกษียณอายุแล้วจึงมีเวลาว่าง (Walters, 2002) รูปแบบของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในช่วงนี้ได้แก่

2.1.1.1.2 การย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่มีทรัพยากรสมบูรณ์ (Amenity Migration)

ส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจของผู้ที่อยู่ในวัยก่อนเกษียณอายุ และจะย้ายถิ่นเมื่อเกษียณอายุแล้ว เนื่องจากมีอิสระจากการที่ไม่ต้องทำงาน เป็นการตัดสินใจจากหลายๆ กลไกที่เป็นมูลเหตุ และตามสภาพของความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อม และเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนใหญ่พบในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นซึ่งยังคงมีสุขภาพแข็งแรง มีสถานภาพสมรส มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีระดับการศึกษาสูง และมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นบ่อยครั้ง การย้ายถิ่นในลักษณะเช่นนี้พบในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงพึ่งพาตนเองได้ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ไกลจากญาติพี่น้องได้ (Wiseman and Roseman, 1979 ; Novertia, 1994) การย้ายถิ่นในลักษณะเช่นนี้พบในกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยสอดคล้องกับผลการศึกษการของวอลัน (Warnes, 1992 อ้างใน Longino, 2001) ศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอเมริกันที่เกษียณอายุ พบว่าผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่ยังคงมีสุขภาพแข็งแรงภายหลังเกษียณอายุส่วนใหญ่ย้ายถิ่นระยะทางไกล จากเขตเมืองไปสู่เขตชนบท หรือเมืองเล็กๆ ที่ซึ่งมีค่าเช่าบ้านราคาถูกกว่า หรือชานเมืองที่มีสิ่งแวดล้อมที่ยังคงเป็นธรรมชาติ

2.1.1.1.3 การย้ายถิ่นจากพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็นไปสู่พื้นที่ที่มีอากาศอบอุ่น (Snowbirds) และการย้ายถิ่นตามฤดูกาล (Seasonal Migration)

ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 65-74 ปี) มีฐานะการเงินดี มีสถานภาพสมรส โดยอาจมีการสมรสที่บ่อยครั้ง มีสุขภาพแข็งแรง มีการศึกษาและรายได้สูง ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นแบบนี้ส่วนใหญ่เกิดจากความเต็มใจ โดยในช่วงแรกของการตัดสินใจมักเป็นการย้ายถิ่นเพียงชั่วคราวตามฤดูกาลเท่านั้น (Seasonal Migration) โดยย้ายถิ่นจากพื้นที่ที่มีอากาศหนาว ไปยังเขตที่มีอากาศอบอุ่น (snowbirds) (Uhlenberg, 2002 ; Hogan and Steinnes, 1994) อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นตามฤดูกาลสามารถเปลี่ยนเป็นการย้ายถิ่นแบบถาวรได้ โดยพบใน

กลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุได้ไม่นานนัก และมีประวัติการย้ายถิ่นมายังถิ่นปลายทางดังกล่าวมาก่อนในอดีต และถิ่นปลายทางดังกล่าวนี้มีลักษณะ หรือมีความสัมพันธ์กับถิ่นเกิด (McHug, 1990)

2.1.1.1.4 การย้ายถิ่นไปยังเขตมหานครและไปยังเขตเมือง (Migration to Metropolitan core region and Metropolitan region)

จากผลการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอเมริกัน การย้ายถิ่นไปยังเขตมหานครส่วนใหญ่พบในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น มีฐานะการทางเศรษฐกิจดี มีความต้องการที่จะได้บ้านดั่งแบบในฝัน หลีกหนีความเครียดจากมลพิษในเขตเมือง มีเจตนาที่จะอาศัยอยู่ในระยะเวลายาวนาน ต้องการได้รับโอกาสการมีบทบาทในสังคม โดยอาจเป็นชาวเมืองขนาดย่อมที่ซึ่งหลีกหนีจากเมืองหลวง สำหรับการย้ายถิ่นไปยังเขตเมืองส่วนใหญ่พบในกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ มักอาศัยอยู่ในห้องเช่าเดี่ยวเพียงชั่วคราว มีหลายเชื้อชาติ ประมาณร้อยละ 30 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่เกิดในพื้นที่นั้น (Wiseman and Roseman, 1979)

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบท โดยพบว่าตั้งแต่ปีค.ศ.1970-1980 กว่าครึ่งหนึ่งของ ผู้ย้ายถิ่นสูงอายุย้ายถิ่นออกจากเมืองหลวงของประเทศอเมริกา โดย 1 ใน 3 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ย้ายถิ่นระหว่างเขตเมืองและเขตชนบท และ 1 ใน 10 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ย้ายถิ่นออกจากเมืองหลวงไปยังเขตมหานคร โดยเฉพาะกลุ่มผู้เกษียณอายุนั้นส่วนใหญ่ย้ายถิ่นออกจากเมืองหลวงไปยังถิ่นปลายทางที่มีจำนวนประชากรน้อยกว่า ทั้งนี้ผู้เกษียณอายุมิได้ให้ความสำคัญกับการย้ายถิ่นกลับบ้านเกิดมากเท่าใดนัก (Longino, 1995; Frey, 1992)

2.1.1.1.5 การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเมื่อความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเองลดลง (Moderate disability)

พบในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยกลาง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีภาวะสุขภาพที่เสื่อมลงและเริ่มมีการเจ็บป่วยเรื้อรัง (chronic illness) ระดับความสามารถในการช่วยเหลือตนเองจึงลดลง อีกทั้งคู่สมรสอาจเสียชีวิตแล้ว จึงมีความต้องการพึ่งพาผู้อื่นในการทำกิจกรรมประจำวัน ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการเตรียมการจัดการด้านที่อยู่อาศัย เพื่อการมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น (Wiseman and Roseman, 1979 อ้างใน Warnes, 1992) การย้ายถิ่นนั้นเป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้สูงอายุใช้ในการเผชิญหรือจัดการแก้ไขกับภาวะที่สุขภาพเสื่อมถอยลงและต้องพึ่งพาผู้อื่นที่สามารถให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ (Walters, 2000 ; Spear, et al. 1991 ; Longino et al.1991 อ้างใน Rogers, 1992) แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเนลสันและวินเตอร์ (Nelson and Winter, 1975) ที่ว่าการที่บุคคลไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้นั้นถือเป็นปัจจัยที่ขัดขวางการดำรงชีวิต อันเป็นแรงผลักดันให้บุคคลย้ายถิ่นเพื่อหาผู้ที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือเขาได้ โดยผู้สูงอายุอาจย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับ

ครอบครัว หากมีสมาชิกครอบครัวเป็นวัยเด็ก (หลาน) ที่โตพอที่จะสามารถให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้การช่วยเหลือในการทำกิจกรรมเช่นการไปซื้อของ การทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น (Wiseman, 1980 ; Walters, 2000) ลักษณะการย้ายถิ่นที่พบในผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้แก่

2.1.1.1.6 การย้ายถิ่นกลับ (Return Migration)

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะย้ายถิ่นกลับบ้านหากมีสมาชิกครอบครัวเป็นวัยเด็กที่โตพอที่จะสามารถให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้การช่วยเหลือในการทำกิจกรรมเช่นการไปซื้อของ การทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีหลานคอยให้การดูแลส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นไปเช่าบ้านเล็กๆ เพื่ออาศัยอยู่ หรืออาจย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ร่วมกับญาติ และ/หรือกับเพื่อน (Longino ,2001) อีกทั้งยังเป็นการได้รับการสนับสนุนด้านจิตใจ โดยยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่ตัดสินใจย้ายถิ่นกลับบ้านเนื่องจากคิดถึงและความผูกพันกับบ้านเกิด (Parker and Serow, 1983 ; Chevan, 1995; Speare and Meyer, 1998 อ้างใน Waters, 2000) รวมทั้งการประหยัดค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เงินออมยังอาจจะเหลือน้อยลง เริ่มมีความต้องการพึ่งพาผู้อื่นในด้านเศรษฐกิจบ้าง การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นการย้ายถิ่นในทิศทางตรงข้ามกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายหลังการเกษียณอายุ (ย้ายจากเขตชนบทสู่เขตเมืองหรือชานเมืองหลวง) โดยอาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กๆ และราคาถูก ดังนั้นการย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่น่าดึงดูดของผู้เกษียณอายุที่ร่ำรวยจึงเป็นเหมือนกระแสการย้ายถิ่นกลับกัน (Return Migration) กับการย้ายถิ่นเพื่อหาผู้ที่สามารถให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ (Warnes, 1992) โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาของวิสแมน และ โรสแมน (Wiseman and Roseman, 1979) ได้ศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอเมริกันพบว่าผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นกลับนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะการเงินต่ำ เป็นลูกจ้าง สถานภาพสมรสเป็นหม้าย และมีภาวะสุขภาพเสื่อมลง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของลองจิโนและซีโรว์ (Longino and Serow, 1992) ซึ่งศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในรัฐอริโซนา ปี ค.ศ. 1992 พบว่า กระแสการย้ายถิ่นกลับส่วนใหญ่มีแนวโน้มเกิดจากปัจจัยคัดสรรเชิงลบ และเป็นการย้ายถิ่นภายในจังหวัดหรือเป็นการย้ายถิ่นในระยะทางไม่ไกลนัก และสอดคล้องกับผลการศึกษาของเครฟ (Khratif, 1995) พบว่า การย้ายถิ่นกลับของผู้สูงอายุที่พบในผู้สูงอายุผิวดำนั้น ส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับสถานบริการสุขภาพในชุมชน และพบในผู้สูงอายุผิวดำที่มีรายได้น้อย เป็นโสด และต้องการการดูแลจากผู้อื่น

2.1.1.1.7 การย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับญาติ (Kinship Migration)

จากผลการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอเมริกัน พบว่าการย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับญาติส่วนใหญ่มีแรงจูงใจจากความต้องการการดูแลช่วยเหลือจากญาติ และผู้สูงอายุที่เป็นโสด หรืออยู่ในครอบครัวที่มีความแตกแยก หรือคู่สมรสเสียชีวิตแล้ว และมีสุขภาพเสื่อมโทรมลง และอาจมีแรงจูงใจในการที่จะอยู่กับหลานที่ยังเด็ก (Wiseman and Roseman, 1979)

สำหรับผู้เกษียณอายุที่มีรายได้น้อยไม่สามารถเป็นเจ้าของบ้านที่อาศัยอยู่ได้ส่วนใหญ่จะย้ายไปยังถิ่นปลายทางที่มีค่าครองชีพต่ำ โดยย้ายถิ่นกลับบ้านเกิด หรืออาจจะย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับญาติ เพื่อนหรือบุคคลอื่นที่สามารถพึ่งพาได้ นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยยังย้ายถิ่นเพื่อรับจ้างทำงาน ซึ่งงานที่ทำนั้นส่วนใหญ่ใช้แรงงานไม่มากนัก รวมทั้งเป็นงานที่ไม่ต้องทำเต็มเวลาเหมือนเช่นวัยแรงงาน (Waters, 2000 ; Warnse, 1992 ; Wiseman and Roseman , 1979)

2.1.1.1.8 . การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเมื่อไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (Severe disability)

พบในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลาย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้นอกจากจะมีภาวะสุขภาพที่เสื่อมลงมากและมีการเจ็บป่วยเรื้อรังที่ส่งผลต่อความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน และความสามารถในการดูแลตนเองลดลงมากทำให้ญาติ หรือหลานไม่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือได้จึงต้องให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นไปอยู่ในสถานพยาบาล หรือสถาบันที่ให้การดูแลผู้สูงอายุในระดับการเจ็บป่วยวิกฤติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสวัสดิการของรัฐจากประเทศที่พัฒนาแล้วได้จัดให้กับผู้สูงอายุ การย้ายถิ่นในระยะนี้จึงเป็นการย้ายถิ่นด้วยความไม่สมัครใจ และเกิดจากการตัดสินใจของสมาชิกครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ระยะทางในการย้ายถิ่นไม่ไกลมากนัก โดยอาจเป็นชานเมือง หรือเมืองเล็กๆที่มีสถานรักษาพยาบาล (Institution Migration) (Waters, 2000 ; Uhlenberg and Peter, 2002) จากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมโดยวอร์น (Warnes, 1992 อ้างใน Longino, 2001) พบว่าผู้สูงอายุที่มีการเจ็บป่วยมากแล้วจะย้ายถิ่นไปอยู่ในสถาบันให้การดูแลผู้สูงอายุ หรือมีพยาบาลมาให้การดูแลที่บ้าน อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม กล่าวคือในเขตสังคมผู้สูงอายุที่มีความยากจนผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับครอบครัว เนื่องจากครอบครัวไม่มีเงินมากพอที่จะส่งผู้สูงอายุไปอาศัยอยู่ในสถาบันที่ให้การดูแลผู้สูงอายุได้ (Speare and Avery, 1990)

จากการศึกษาแนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The Life – Course Models) พบว่าการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตของผู้สูงอายุในเขตประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น โดยภาพรวมแล้วเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีได้แตกต่างกับประเทศที่กำลังพัฒนา มีบางส่วนที่แตกต่างรวมถึงการจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน ผู้วิจัยจำแนกเป็นดังนี้

การเกษียณอายุการทำงาน และการได้รับสวัสดิการผู้สูงอายุ

เนื่องจากประเทศที่กำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทย อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คืออาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีได้กำหนดอายุเกษียณการทำงาน จำนวนผู้เกษียณจึงมีน้อยกว่าผู้เกษียณอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว อีกทั้งการย้ายถิ่นภายหลังการเกษียณของผู้สูงอายุในประเทศที่กำลังพัฒนานั้นมีวัตถุประสงค์ที่ต่างจากผู้สูงอายุในประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังจะเห็นได้จากการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์ โดยการศึกษาของวัตกินส์และยูลัค (Watkins and Ulack, 1991) พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นลูกจ้างมากกว่า จึงมีสัดส่วนของผู้รับเงินบำนาญเพียงร้อยละ 8 อีกทั้งเงินบำนาญที่ได้รับมีค่าไม่มากนัก ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ เป็นลูกจ้างแรงงาน โดยเป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงกำลังมากเท่าใดนัก โดยผู้สูงอายุชายส่วนใหญ่ยังคงต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นลูกจ้างรับจ้างทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานหนักมากนัก ผู้สูงอายุเพศหญิงมักย้ายถิ่นไปอยู่ในเขตเมืองอาศัยอยู่ร่วมกับลูกหลานที่ย้ายถิ่นไปทำงาน เพื่อการพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการพึ่งพาด้านสุขภาพ

ผลการศึกษาข้างต้นนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของโนเวอร์เรีย (Noveria, 1994) ที่ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอินโดนีเซียจากผลการสำรวจประชากรอินโดนีเซียปีค.ศ.1985 พบว่าผู้สูงอายุที่เกษียณอายุส่วนใหญ่ย้ายถิ่นกลับบ้านเกิด (Return Migration) ในเขตชนบทเนื่องจากรายได้ที่ลดลงภายหลังเกษียณอายุการทำงาน และได้รับเงินบำนาญในจำนวนไม่มากนัก (ผู้สูงอายุชายที่ได้รับเงินบำนาญมีร้อยละ 16 ส่วนผู้สูงอายุหญิงที่ได้รับเงินบำนาญมีเพียงร้อยละ 5) ภายหลังเกษียณอายุจึงย้ายถิ่นไปอยู่ในเขตชนบทซึ่งมีค่าครองชีพที่ต่ำกว่า นอกจากการย้ายถิ่นกลับจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายแล้วยังสามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้อีก กล่าวคือผู้สูงอายุบางกลุ่มได้เตรียมที่อยู่อาศัยเช่นบ้าน ไร่ที่หมู่บ้านเกิด และบางท่านได้ซื้อที่ดินสำหรับเตรียมทำการเกษตรไว้ในเขตหมู่บ้านที่อาศัยตั้งแต่ช่วงวัยทำงานเพื่อกลับมาประกอบอาชีพภายหลังเกษียณอายุ จึงพบว่าผู้สูงอายุชาวอินโดนีเซียที่ย้ายถิ่นกลับส่วนใหญ่นั้นประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ปลายทาง เมื่อผู้สูงอายุมีความต้องการพึ่งพามากขึ้นและคู่สมรสได้เสียชีวิตลงแล้ว โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศหญิงที่เป็นหม้าย ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองโดยอาศัยอยู่กับ

สมาชิกครอบครัวหรือญาติ เพื่อการพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจและด้านจิตใจเป็นหลัก ดังนั้นจึงพบผู้สูงอายุเพศหญิงชาวอินโดนีเซียอาศัยอยู่ในเมืองหลวงจำนวนมาก โดยเกิดจากการย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อขอความช่วยเหลือจากสมาชิกครอบครัว (Assistance Migration)

ประเทศญี่ปุ่นนั้นแม้ว่าจะเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นประชากรสูงอายุในช่วงที่ค่อนข้างใกล้เคียงกับประเทศในแถบตะวันตกที่พัฒนาแล้ว พบว่าประเทศญี่ปุ่นมีแบบแผนการอายุของการย้ายถิ่นที่แตกต่างกับประเทศประเทศในแถบตะวันตกที่พัฒนาแล้ว กล่าวคืออัตราการย้ายถิ่นในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นวัยเกษียณอายุนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นที่ไม่สูงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางและวัยปลาย ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นนั้นยังคงได้รับการจ้างงานต่อภายหลังการเกษียณอายุจากระบบการจ้างงานของญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส หรือระยะเวลาการทำงาน (Seniority Based System) และระบบการจ้างงานตลอดชีวิต (Lifetime Employment) คือการที่คนจะทำงานกับหน่วยงานหนึ่งตลอดชีวิตการทำงาน โดยพบว่าผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปซึ่งอยู่ในวัยหลังเกษียณแล้วยังคงทำงานอยู่ถึงร้อยละ 71.1 ถึงแม้ว่างานที่ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้รับนั้นจะมีรายได้ที่น้อย และมีสถานภาพทางสังคมต่ำก็ตาม โดยการทำงานนั้นเป็นแหล่งที่มาของรายได้ของผู้สูงอายุถึงร้อยละ 34.1 (Aging in Japan, 1991 อ้างใน วุฒิสาร ดันไชย, 2547)

ผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภายหลังการเกษียณอายุแตกต่างจากผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา กล่าวคือผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ได้รับเงินบำนาญอย่างทั่วถึง และเพียงพอสำหรับใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน จึงสามารถย้ายถิ่นภายหลังเกษียณอายุการทำงานไปยังสถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และสวยงาม มีอากาศอบอุ่น แม้ว่าสถานที่นั้นจะอยู่ในระยะทางไกลก็ตาม นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้รับสวัสดิการเช่นการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ทำให้ผู้สูงอายุวัยปลายที่เจ็บป่วย ต้องการการพึ่งพาสามารถย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ในสถาบัน / สถานพยาบาลเป็นหลักมากกว่าการพึ่งพาสมาชิกครอบครัว โดยประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่มีการจัดสรรสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและทั่วถึง (Rogers, 1992 ; Wiseman, 1980) ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนา เช่นประเทศฟิลิปปินส์ยังไม่มีสถาบัน / สถานบริการให้การดูแลด้านสุขภาพผู้สูงอายุที่ต้องการการพึ่งพาเมื่อเจ็บป่วย มีเพียงโรงพยาบาลเพื่อให้การรักษาพยาบาลเท่านั้น ดังนั้นด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจร่วมกับจำนวนสถานบริการสำหรับผู้สูงอายุที่ยังมีไม่มากนักทำให้ผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์มีจำนวนไม่มากนักที่ย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบันให้การดูแล (Institution Migration) เหมือนเช่นผู้สูงอายุในประเทศที่พัฒนาแล้ว (Watkins and Ulack, 1991)

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มประเทศอาเซียนเช่นประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และแม้แต่ประเทศญี่ปุ่น แลประเทศสิงคโปร์ซึ่งเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ แล้วก็ตามพบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงของประเทศดังกล่าวมีจำนวนน้อยมากที่ได้รับเงินบำนาญ ร่วมกับสวัสดิการสังคมของรัฐที่ยังมีให้ไม่มากนัก ทำให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ และการให้การดูแลผู้สูงอายุ (Jones, 1990 ; Chen and Jones , 1989 อ้างใน Noveria , 1994)

สำหรับประเทศไทยนั้นจากสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมโดยคิดเป็นร้อยละ 56.7 และผู้สูงอายุที่เกษียณอายุและได้รับเงินบำนาญมีเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น ผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงแม้จะมีอายุมากแล้วส่วนใหญ่ยังคงทำงานต่อและมีแนวโน้มของการทำงานมากเพิ่มขึ้น โดยปริมาณงานอาจลดลงตามสภาพร่างกาย และจะหยุดทำงานเมื่อทำงานไม่ไหว หรือลูกๆ ขอให้หยุด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) ผู้สูงอายุเพศหญิงส่วนใหญ่อยู่บ้านทำงานบ้าน และช่วยเหลือดูแลหลาน ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการทำงานที่แม้ว่ามีได้ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้ สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการกระจายตัวประชากรสูงอายุ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ดำเนินการศึกษาผลกระทบจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่มีต่อครัวเรือน ในระหว่างปี พ.ศ.2542-2543 ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้รายได้ครัวเรือนลดลงได้แก่ภัยธรรมชาติซึ่งมีทั้งภัยแล้งและน้ำท่วม ในแต่ละภาค ทำให้รายได้จากการเกษตรลดลง โดยครัวเรือนทั่วประเทศมีรายได้ลดลง ร้อยละ 40.4 ครัวเรือนในภาคอีสานได้รับผลกระทบมากกว่าภาคอื่นๆ (ร้อยละ 57.4) รองลงมาคือครัวเรือนในภาคใต้ (ร้อยละ 55.8) และภาคเหนือ (ร้อยละ 41.2) นอกจากนี้ครัวเรือนร้อยละ 30.1 ของครัวเรือนที่มีรายได้ลดลงรายงานว่า รายได้จากการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรลดลง / เลิกกิจการ ครัวเรือนในเขตกรุงเทพฯ และ 3 จังหวัดรอบกรุงเทพฯ มีสัดส่วนสูงกว่าภาคอื่นคือร้อยละ 53.8 รองลงมาคือภาคกลาง ภาคเหนือ ใต้ และอีสาน ครัวเรือนร้อยละ 37.5 แก้ไขปัญหาโดยการทำงานมากขึ้น ครัวเรือนในภาคอีสานและภาคกลาง (ร้อยละ 40.4 และ 40.1 ตามลำดับ) และร้อยละ 14.4 แก้ไขปัญหาโดยการย้ายถิ่น

ครัวเรือนขนาดใหญ่ (สมาชิกตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป) ได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจสูงกว่าครัวเรือนประเภทอื่น เงินช่วยเหลือที่ได้รับจากบุคคลอื่นนอกครัวเรือนลดลง และสมาชิกในครัวเรือนถูกให้ออกจากงานเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนลดลง โดยครัวเรือนในภาคอีสานได้รับผลกระทบสูงสุด ครัวเรือนในภาคเหนือ ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านหรือชุมชนสูงถึงร้อยละ 48.2 รองลงมาคือภาคอีสานและภาคใต้ 39.3 และ 30.1 กรุงเทพฯ และ 3 จังหวัดรอบกรุงเทพฯ ได้รับความช่วยเหลือในระดับต่ำคือร้อยละ 16 สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ที่มี

ความเจริญมาก (เขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล) จะมีการให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันจากเพื่อนบ้านและชุมชนลดลง

จากผลการศึกษาของสำนักสถิติแห่งชาติ ที่ได้จัดทำรายงานเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพผู้สูงอายุไทย โดยศึกษาจากข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากรรอบที่ 1 (กุมภาพันธ์) พ.ศ.2540 ผลการวิเคราะห์พบว่าผู้สูงอายุชายมีสัดส่วนการทำงานมากกว่าผู้สูงอายุหญิง และมีความสัมพันธ์กับสถานภาพการย้ายถิ่น ผู้สูงอายุที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนจะทำงานมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นหัวหน้าครัวเรือน และผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นจะทำงานมากกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น ภาคใต้มีสัดส่วนผู้สูงอายุที่ทำงานสูงสุด เมื่อจำแนกตามเขตที่อยู่พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนของการทำงานสูงกว่าผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาล เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ผสมเป็นกลุ่มย่อยพบว่าผู้สูงอายุที่อยู่ภาคใต้และอยู่นอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนผู้สูงอายุที่ทำงานสูงสุด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540ก)

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในวิกฤตเศรษฐกิจนั้น ส่งผลผลักดันให้ผู้สูงอายุไทยย้ายถิ่น โดยเป็นการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานหารายได้มากกว่าเพื่อการพึ่งพาด้านภาวะสุขภาพ แม้ว่าจะมีอายุมากแล้วก็ตาม โดยผู้สูงอายุเพศชายมีบทบาทในการทำงานหารายได้มากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง และพื้นที่นอกเขตเทศบาลเป็นแหล่งประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุได้มากกว่าพื้นที่ในเขตเทศบาล

ด้านสวัสดิการเพื่อการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ.2538-2543 ได้เพิ่มจำนวนของสถานสงเคราะห์คนชรา มีการเพิ่มจำนวนเตียงและบุคลากรทางการแพทย์เพื่อรองรับกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และมีการจัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ด้านการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลและสถานบริการของรัฐโดยไม่คิดมูลค่า อันเป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายและมาตรการหลักต่างๆ นั้นยังไม่บรรลุเป้าหมายและยังมีหลายประการที่ดำเนินการล่าช้า การกระจายบริการสาธารณสุขดังกล่าวยังกระจายได้ไม่ทั่วถึงในระดับจังหวัด (คณะทำงานพิจารณา นโยบายและมาตรการหลักเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ, 2535 อ้างในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2) จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปีพ.ศ.2538 พบว่าจำนวนเตียงสำหรับผู้ป่วยที่นอนในโรงพยาบาลนั้นยังมีไม่เพียงพอในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเตียงสำหรับผู้ป่วยชั่วคราวไม่สามารถรองรับให้ผู้ป่วยนอนในโรงพยาบาลได้ นอกจากนี้จากการสำรวจโรงพยาบาลของรัฐในปีพ.ศ.2543 พบว่าการจัดสรรหอผู้ป่วยแบบเฉพาะโรคนั้นยังมีจำนวนจำกัด ไม่ทั่วถึง ในบางภูมิภาคยังขาดแคลนอยู่ การกระจายบริการสาธารณสุขในด้านบุคลากรทางการแพทย์ยังมีความแตกต่างกันระหว่างกรุงเทพฯและจังหวัดอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากปีพ.ศ.2539 สัดส่วนแพทย์ต่อประชากรกรุงเทพฯ 1:999 ในขณะที่ต่างจังหวัดมีสัดส่วนแพทย์ต่อประชากรเป็น 1:6,244 (แตกต่าง 7 เท่า) และสำหรับบุคลากรด้านอื่นๆ เช่นทันตแพทย์ เภสัช พยาบาล และผดุงครรภ์ นั้นมี

ปัญหาการกระจายบุคลากรเช่นเดียวกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540ข) เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่ไม่เหมาะสม สภาพแวดล้อมที่เป็นมลพิษ ซึ่งปัจจุบันมีหลักฐานหลายประการที่ชี้ว่าผู้สูงอายุไทยมีการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังและมีภาวะทุพพลภาพเพิ่มมากขึ้น

ด้านเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุ พบว่าครัวเรือนทั่วทั้งประเทศมีเพียงร้อยละ

3.1 ที่ได้รับเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุแล้ว อัตราร้อยละของครัวเรือนที่ได้รับเงินสงเคราะห์ในปี พ.ศ.2543 ลดลงจากปี พ.ศ.2542 ประมาณ 0.1 ครัวเรือนในภาคกลางมีสัดส่วนที่ได้รับเงินสงเคราะห์สูงกว่าภาคอื่นคือร้อยละ 4.3 ภาคเหนือ 3.9 และภาคอีสาน 3.5 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2543)

เมื่อภาวะสุขภาพเสื่อมลง

ภาวะสุขภาพที่เสื่อมลง เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในผู้สูงอายุทุกเชื้อชาติ เมื่ออายุมากขึ้นผู้สูงอายุจะมีสุขภาพเสื่อมลง และมีโรคเรื้อรังประจำตัว ทำให้ต้องพึ่งพาผู้อื่น อีกทั้งคู่สมรสอาจเสียชีวิตลงแล้ว ทางเลือกในการแก้ปัญหาดังกล่าวของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ได้แก่การจัดการที่อยู่อาศัย (Living Arrangement) เพื่อจัดหาผู้ให้การดูแลช่วยเหลือ ซึ่งเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องย้ายถิ่น เพื่อหาผู้ให้การดูแลและช่วยเหลือจากหลานหรือญาติ เมื่อมีความต้องการการดูแลที่ซับซ้อนจากภาวะการเจ็บป่วย ผู้สูงอายุจะย้ายเข้าสู่สถาบันให้การดูแล (Spear.et.al,1991) แนวทางปฏิบัติของสังคมตะวันตกนั้นแตกต่างจากสังคมตะวันออก เนื่องจากมีปัจจัยที่แตกต่างกัน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าสังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับครอบครัวมากโดยถือว่าเป็นกลุ่มพื้นฐานของสังคม (basic group) ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุในสังคมญี่ปุ่นจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อเรื่องความกตัญญูในชนบทของญี่ปุ่นมีการช่วยเหลือกันอย่างมากระหว่างพี่น้องและเครือญาติ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการศึกษาน้อย ยังคงมีความผูกพันและเชื่อมั่นอย่างมากในระบบความคิดและความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม ผู้สูงอายุญี่ปุ่นจะเปรียบเสมือนบุคคลสำคัญในครอบครัว ซึ่งเป็นจุดแข็งของญี่ปุ่น และเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อลักษณะการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิมเนื่องจากผู้สูงอายุคิดว่าเป็นสิ่งดีหากได้อยู่กับลูก จึงอาศัยอยู่กับครอบครัวของลูกๆ ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่กับครอบครัวจึงมีจำนวนมากกว่าผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง โดยพบว่าร้อยละของการอยู่ตามลำพังของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น (ร้อยละ 5.6) ต่ำกว่าประเทศสหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 35.1) และประเทศอังกฤษ (ร้อยละ 44.8) (Aging in Japan ,1991 อ้างใน วุฒิสาร ต้นไชย, 2547)

นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุญี่ปุ่นอาศัยอยู่กับลูกยังมีสาเหตุมาจากสภาพเศรษฐกิจและค่าครองชีพที่สูงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ครอบครัวไม่สามารถเสียค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุหากนำไปอยู่ในสถานบริการที่ดูแลผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องดูแลเองในครอบครัว

ถึงแม้ว่าการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประกอบกับการที่ประเทศญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมแล้ว ทำให้ประชากรวัยแรงงานในชนบทย้ายถิ่นมาทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้สูงอายุในชนบทมีแนวโน้มอยู่ลำพังจำนวนมาก อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุญี่ปุ่นถูกทอดทิ้งน้อยกว่าสังคมอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก (Aging in Japan, 1991 อ้างใน วุฒิสาร ตันไชย, 2547; Roer, 1992)

วัฒนธรรมประเพณีของชาวญี่ปุ่นส่งผลต่อการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมประเพณีของชาวฟิลิปปินส์ในการให้ความเคารพและอยู่ในโอวาทของผู้สูงอายุซึ่งมีการปลูกฝังเด็กให้ดูแลพ่อแม่เมื่อมีอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่จึงอาศัยอยู่กับครอบครัว อย่างไรก็ตามการที่วัยแรงงานย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพังในชนบท โดยในเขตชนบทนั้นมีค่าครองชีพที่ต่ำกว่า ผู้สูงอายุสามารถเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย และมีโอกาสในการทำงานได้มากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตเมือง ผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์จะย้ายถิ่นไปอยู่อาศัยในเขตเมืองเมื่อเป็นหม้าย หรือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้โดยพบมากในผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชาย จึงพบครอบครัวขยายในเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท นอกจากนี้สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองไปอาศัยอยู่กับลูกหลานนั้นเนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ (Watkins and Ulack , 1991)

วัฒนธรรมประเพณีการดูแลผู้สูงอายุดังกล่าวนี้ไม่แตกต่างจากประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าประชากรวัยหนุ่มสาวยังคงมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าตนเองและบุตรหลานควรให้การดูแลบุพการียามชราหรือเมื่อมีความจำเป็น นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่าบุตรเป็นแหล่งสนับสนุนด้านการเงินของบิดามารดาสูงอายุเมื่อเจ็บป่วย (ศิริวรรณ ศิริบุญ , 2531) เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุไทยจึงสามารถพึ่งพาบุตร ญาติ หรือเพื่อนบ้านในการให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ ในขณะที่ผู้สูงอายุในประเทศที่พัฒนาแล้วต้องย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบันที่ให้การดูแลผู้สูงอายุ

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของผู้สูงอายุเมื่ออายุมากขึ้นในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนานั้นแตกต่างไปไม่มากนักจากแนวคิดแบบจำลองตามช่วงชีวิต (The Life – Course Models) ซึ่งมีที่มาจากประเทศตะวันตก หรือประเทศที่พัฒนาแล้วเท่าใดนัก แต่การปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทยนั้นแตกต่างจากผู้สูงอายุในประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ นโยบายในการบริหารประเทศ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษาทำความเข้าใจในแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจึงต้องอาศัยหลายแนวคิดร่วมกัน

2.1.2 แนวคิดแบบจำลองความไม่สมดุลของทำเลบ้านพักอาศัย (The Housing Disequilibrium Model)

แนวคิดนี้มีความเห็นว่าบ้านนั้นเป็นทรัพย์สินที่ถูกประเมินทางด้านเศรษฐกิจภายในบริบทที่มีผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่น (Fournier, Rasmussen and Serow, 1988 อ้างใน Longino, 2001) ต่อมาแนวคิดนี้ได้ถูกประยุกต์ใช้ในการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ โดยมีแนวคิดที่ว่าปัจจัยผลักดันให้ผู้สูงอายุต้องย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองนั้นเนื่องจากค่าเช่าบ้านที่มีราคาแพง ในขณะที่เขตชานเมืองหรือเขตชนบทนั้นผู้สูงอายุสามารถเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่อาศัยได้จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นสู่เขตชานเมืองและเขตชนบท (Longino, 2001)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดนี้คำนึงถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้จากเงินบำนาญ รวมถึงสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้ ผู้สูงอายุบางส่วนที่ได้รับผลตอบแทนจากการลงทุน (Uhlenberg and Peter, 2002) จึงต้องมีการจัดการเรื่องการเงินให้เหมาะสม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ให้สามารถใช้ชีวิตอย่างยืนยาวได้ สำหรับผู้เกษียณอายุที่มีรายได้น้อยส่วนใหญ่จะย้ายไปยังถิ่นปลายทางที่มีค่าครองชีพต่ำ (Serow, 1987 ; Serow, et al., 1986) หรือการย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับครอบครัว หรือญาติพี่น้องเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายด้านการจัดการจ้างบุคคลผู้ที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีหลานคอยให้การดูแลได้ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นไปเช่าบ้านเล็กๆ เพื่ออาศัยอยู่ และผู้เกษียณอายุที่ไม่สามารถเป็นเจ้าของบ้านที่อาศัยอยู่ได้นั้น อาจจะย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับเพื่อนหรือบุคคลอื่นที่สามารถพึ่งพาได้ และผู้เกษียณอายุที่มีบ้านอยู่ในพื้นที่ที่มีค่าครองชีพต่ำ ภายหลังเกษียณอายุแล้วส่วนใหญ่มักย้ายถิ่นกลับบ้านเกิด โดยพบมากในกลุ่มผู้เกษียณอายุที่เป็นลูกจ้าง (Wiseman and Roseman, 1979 อ้างใน Waters, 2000) ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในประเทศที่มีการจัดการด้านสวัสดิการ และเงินบำนาญได้ดี จนทำให้ผู้สูงอายุได้รับเงินบำนาญที่มีมากพอที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสวัสดิการสังคมที่ดี จะช่วยส่งผลให้ผู้สูงอายุในประเทศนั้นสามารถย้ายถิ่นได้ง่ายขึ้น สามารถย้ายถิ่นในระยะทางไกลได้ และสามารถย้ายถิ่นไปยังสถานที่ที่ผู้สูงอายุปรารถนาได้ เช่นผู้สูงอายุในประเทศอเมริกา อังกฤษเป็นต้น (Palmore, 1980 ; Bytheway, 1980 ; Florea, 1980 อ้างใน Rogers, 1992 ; Wiseman, 1980)

2.1.3.แนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The Place Identity Model)

การที่บุคคลย้ายถิ่นไปอยู่ที่ชุมชนแห่งใหม่นั้นไม่ได้หมายความว่าความรู้สึกผูกพันของผู้ย้ายถิ่นนั้นได้ย้ายไปที่ชุมชนแห่งใหม่นั้นด้วย เนื่องจากยังมีความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนเดิมอยู่ ซึ่งความรู้สึกผูกพันต่อบ้านที่อาศัยอยู่นั้นส่วนมากพบในผู้สูงอายุเพศหญิง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่ ดังนั้นชุมชนที่มีความอ่อนแอ สมาชิกในชุมชนไม่ค่อยได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และมีเครือข่ายของเพื่อนในชุมชนไม่มากนัก อาจเป็นแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้ รวมถึงชุมชนนั้นไม่มีแรงดึงดูดให้ผู้ที่เคยย้ายถิ่นออกไปหางานทำที่อื่นย้ายถิ่นกลับภายหลังเกษียณ และเมื่อมีอายุมากขึ้น (Longino , 2001)

การที่มีเพื่อนบ้านในชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่นั้นมีมิตรต่อกัน และชุมชนมีความรัก ความสามัคคีกัน การมีอาสาสมัครในชุมชนให้การดูแลผู้สูงอายุ ชุมชนในลักษณะดังกล่าวนี้สามารถช่วยยับยั้งการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไปสู่สถาบันที่ให้การดูแลผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีสุขภาพเสื่อมถอยลง และมีรายได้ลดลง (Roger, 1992 ; Warnes, 1992 ; Nelson and Winter, 1975) และชุมชนที่มีความเข้มแข็งดังกล่าวนี้จึงมีความสำคัญ และมีคุณค่าที่สามารถผูกยึดให้ผู้สูงอายุไม่ย้ายถิ่นไปจากชุมชนนี้ (Rogers , 1992) อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงของสังคมแวดล้อมที่ทำให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคมลดลง นั้นเป็นส่วนผลักดันให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้อีกด้วย (Arsdol, et al., 1968)

นอกจากด้านชุมชนที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุแล้วยังพบว่าด้านครอบครัวนั้น มีผลต่อการย้ายถิ่นหรือไม่ย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ โดยครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น มีสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกครอบครัวดี และมีสมาชิกที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ รวมทั้งครอบครัวที่มีหลานที่ยังเป็นเด็ก ครอบครัวดังกล่าวนี้จะเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นกลับบ้าน หรือเป็นปัจจัยที่ช่วยยับยั้งการย้ายถิ่นออกจากบ้านของผู้สูงอายุได้ (Parker and Serow, 1983 ; Marin, 1988 อ้างใน Rogers, 1992) นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีการย้ายถิ่นเมื่อคู่ครองเสียชีวิต เพื่อให้ได้รับการดูแลด้านจิตใจ (Spear, et al., 1991; Longino et al., 1991 อ้างใน Rogers, 1992)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดแบบจำลองความไม่สมดุลของทำเลบ้านพักอาศัย (The Housing Disequilibrium Model) นี้เป็นมุมมองในประเด็นของเรื่องราคาค่าที่พักอยู่อาศัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ สำหรับส่วนแนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The Place Identity Model) นั้นเป็นมุมมองของความรู้สึกผูกพันต่อสถานที่อยู่อาศัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ ในการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจึงต้องอาศัยแนวคิดในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุหลากหลายแนวคิดประกอบร่วมกัน เนื่องจากสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นในแต่ละครั้งนั้นมีมากกว่า 1 ปัจจัย (Wiseman and Roseman, 1979 ; Uhlenberg and

Peter, 2002) และในการตัดสินใจย้ายถิ่นในแต่ละครั้งของผู้สูงอายุนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วบุคคลแวดล้อมมักมีส่วนร่วม หรือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุด้วยเสมอ (Warnes, 1992; Wiseman and Rosrman, 1979 ; Sermsri, 1996)

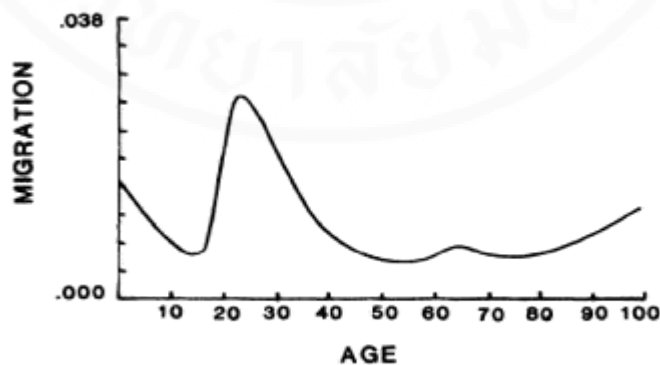
การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นจึงเป็นเหตุการณ์ที่มีความสลับซับซ้อน เป็นกระบวนการคัดสรรผู้ย้ายถิ่น (Migration selection) โดยตัวเอง ในพื้นที่หนึ่งจะมีบางคนเท่านั้นที่เป็นผู้ย้ายถิ่น ผู้คนที่เหลือจะคงอยู่ในพื้นที่นั้นต่อไป การที่มีบางคนตอบสนองต่อปัจจัยบางอย่าง และมีคุณลักษณะส่วนตัวบางประการที่เอื้ออำนวยให้เขาย้ายถิ่นออกไปเป็นกระบวนการคัดเลือกตัวเองของผู้ย้ายถิ่นให้แยกออกจากคนอื่นๆ (ปราโมทย์ ประสาทกุล , 2543) โดยมีปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่สำคัญคืออายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นที่แตกต่างกัน โดยแต่ละกลุ่มอายุนั้นมีสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้แก่เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางในการย้ายถิ่น (Rogers,1992 ; Rogers,1998) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ การศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายรร่วมกับลักษณะทางประชากรดังกล่าวคือเพศ และสถานภาพสมรส นอกจากนี้รวมถึงระยะทางในการย้ายถิ่น จึงเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจในแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้มากยิ่งขึ้น (Rogers,1998)

2.1.4 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุ (Age Pattern of Elderly Migration)

ในแต่ละกลุ่มอายุนั้นได้รับปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นแตกต่างกัน จึงมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่ออัตราการย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นนั้นมีความแตกต่างกัน ที่สำคัญได้แก่ 1) ผลสืบเนื่องจากการต้องการของบุคคลตั้งแต่ในวัยผู้ใหญ่เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัยให้มีความเหมาะสมกับการทำงาน รวมถึงสมาชิกครอบครัวภายหลังที่สมาชิกครอบครัวมีการแต่งงานซึ่งความต้องการดังกล่าวนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อบุคคลนั้นได้ก้าวสู่การเป็นผู้สูงอายุและได้เกษียณอายุการทำงาน 2) ความเป็นอิสระ และความสามารถในการย้ายถิ่น โดยพบว่าผู้สูงอายุในช่วงต้นภายหลังเกษียณอายุการทำงานจะมีการย้ายถิ่นในระดับสูงเนื่องจากความเป็นอิสระในการที่ไม่ต้องทำงาน และยังมีสุขภาพดีสามารถเคลื่อนย้ายถิ่นได้สะดวก และ 3) ระดับความสามารถในการใช้เหตุผลตัดสินใจในการย้ายถิ่น โดยผู้สูงอายุตอนปลายจะมีความสามารถในการใช้เหตุผลในการตัดสินใจได้ลดลง อีกทั้งการพิจารณาเลือกที่อยู่อาศัย ณ ถิ่นปลายทางที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพ ร่วมกับเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายของชีวิต ดังนั้นใน

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในระยะนี้มักเกิดจากการตัดสินใจของสมาชิกครอบครัวมากกว่า (Roger,1992 ; Warnes ,1992)

ลักษณะของแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่มีสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่จะมีแบบแผนการย้ายถิ่นที่คล้ายคลึงกัน จากผล การศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมได้แก่ประเทศสหรัฐอเมริกา และ ประเทศอังกฤษเป็นต้น พบว่าสามารถจำแนกอัตราการย้ายถิ่นได้ออกเป็น 4 ช่วงดังนี้ 1.ช่วงวัยเด็ก หรือวัยก่อนแรงงานอัตราการย้ายถิ่นจะสูงในช่วงแรก แล้วลดลงอย่างรวดเร็ว 2.ช่วงวัยแรงงานมี อัตราการย้ายถิ่นสูงมากขึ้นอีกครั้ง โดยมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าระดับการย้ายถิ่นช่วงแรกของวัยเด็ก จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นค่อยๆ ลดลงแล้วกลับมาสูงขึ้นอีกครั้งในช่วงถัดไป 3.ช่วงวัยเกษียณอายุมี อัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นเล็กน้อย ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีภายหลังจากเกษียณอายุ จากนั้นอัตรา การย้ายถิ่นค่อยๆ ลดลง แล้วกลับมาอี้อัตราการย้ายถิ่นสูงอีกครั้งในช่วงสุดท้ายคือช่วงที่ 4.ช่วงวัย สูงอายุภายหลังเกษียณอายุจะมีอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังแสดงในแบบจำลองการย้าย ถิ่น โดยให้อายุของผู้ย้ายถิ่นเป็นตัวแปรต้นพบว่าอัตราการย้ายถิ่นของประชากรในแต่ละกลุ่มอายุจะมี การเปลี่ยนแปลงดังแสดงในกราฟที่ 2.1 (Rogers , 1998 ; Rogers and Watkins ,1986 อ้างใน Rogers , 1988 ; Rogers and Castro ,1986 อ้างใน Warnes ,1992)

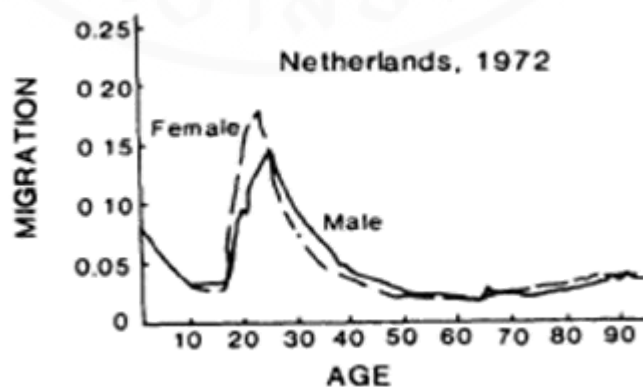

กราฟที่ 2.1 แสดง Model Migration Schedule

แหล่งที่มา Rogers and Watkins,1986 อ้างใน Rogers, 1988

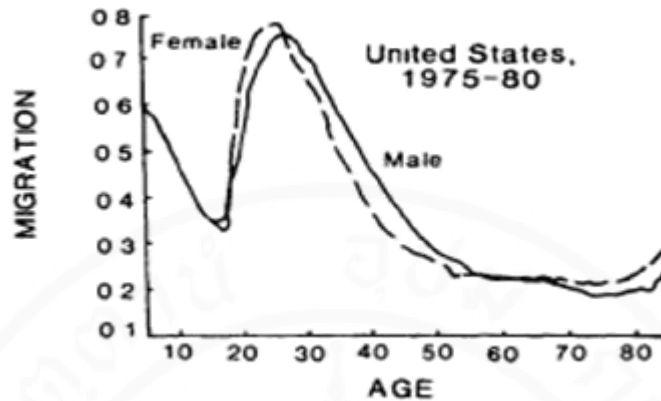
2.4.1.1 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ เมื่อจำแนกตามเพศ (Elderly migration rate by age and sex)

แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเพศชายและหญิงในแต่ละกลุ่มอายุนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือผู้สูงอายุเพศชายส่วนใหญ่มีอัตราการย้ายถิ่นสูงที่อายุ 65 ปี ซึ่งเป็นวัยเกษียณอายุ ส่วนผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นส่วนใหญ่มีอัตราการย้ายถิ่นสูงที่อายุประมาณ 55 ปี เป็นผลจากเพศหญิงนั้นส่วนใหญ่แล้วสมรสกับสามีที่มีอายุมากกว่า และสำหรับอัตราการย้ายถิ่นที่สูงขึ้นในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุช่วงปลายพบว่าเป็นผู้ย้ายถิ่นสูงอายุเพศหญิงที่มีสถานภาพหม้าย ซึ่งผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นมีอายุยืนกว่าผู้สูงอายุเพศชาย โดยส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบันที่ทำให้การดูแลด้านสุขภาพ หรือสถานพยาบาลเนื่องจากภาวะการเจ็บป่วยและต้องพึ่งพาผู้อื่น (Rogers and Watkins, 1986 อ้างใน Rogers, 1988 ; Warnes, 1992) ดังนั้นกราฟแสดงแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุเมื่อจำแนกตามเพศจึงพบว่าเพศหญิงจึงมีกราฟเบ้ซ้ายมากกว่าเพศชาย และในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุช่วงปลายของเพศหญิงจะมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในประเทศเนเธอร์แลนด์ ปีค.ศ.1973 (Scholten and Van der Vered, 1989 อ้างใน Rogers, 1992) และผลการศึกษาอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุประเทศอเมริกา ปีค.ศ. 1975 - ค.ศ. 1980 (U.S. Bureau of the Census, 1985 อ้างใน Rogers, 1988) ดังแสดงในกราฟที่ 2.2 และ กราฟที่ 2.3 ตามลำดับ

กราฟที่ 2.2 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศเนเธอร์แลนด์รายอายุและเพศ ปีค.ศ.197

แหล่งที่มา Scholten and Van der Vered, 1989 อ้างใน Rogers, 1992

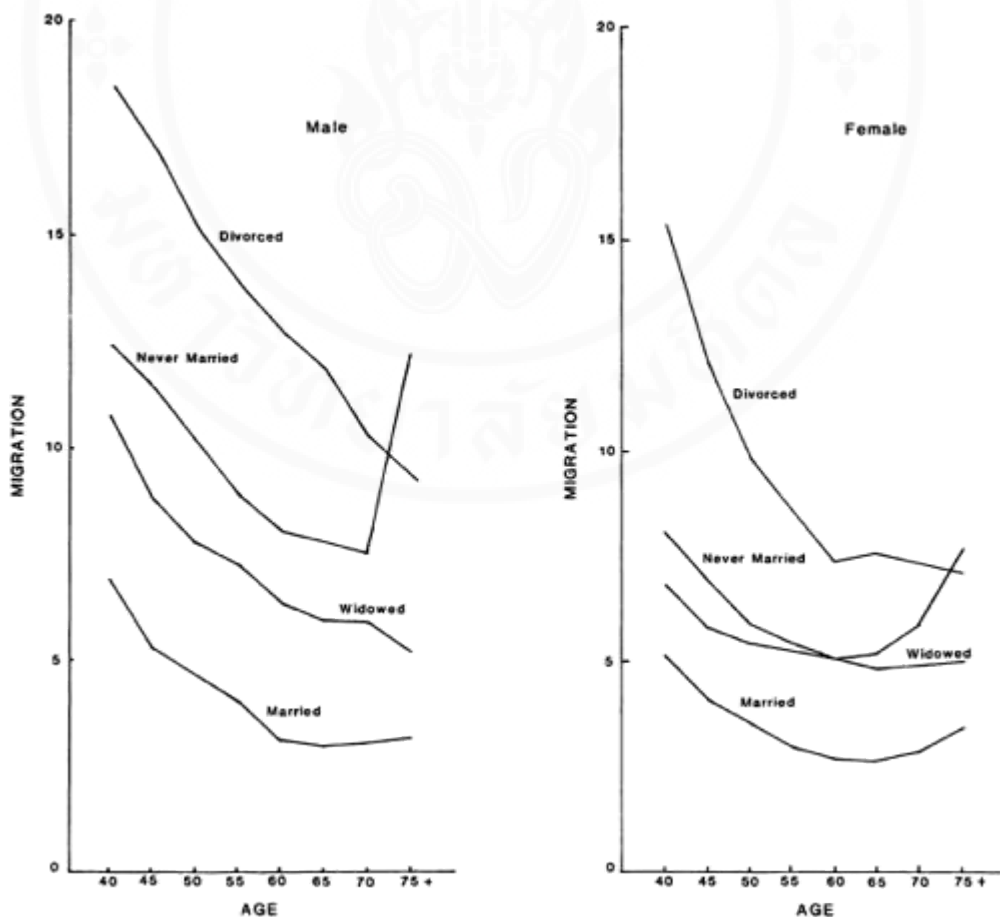
กราฟที่ 2.3 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศสหรัฐอเมริกา รายอายุและเพศ ปีค.ศ.1975 – 1980 แหล่งที่มา U.S. Bureau of the Census, 1985 อ้างใน Rogers, 1988

การศึกษาการย้ายถิ่นออกจากเมืองหลวงของประเทศแคนาดา พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองหลวง และออกจากเขตเมืองหลวงสูงกว่าผู้สูงอายุเพศชาย และมีถิ่นปลายทางไปยังเมืองต่างๆ ของประเทศที่หลากหลายกว่าผู้สูงอายุเพศชาย ผู้สูงอายุเพศหญิงในเขตตะวันตกของประเทศมีการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศ ทั้งนี้ผู้สูงอายุเพศชายและหญิงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมที่ถิ่นปลายทางซึ่งมีผลต่อแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (Cheung H-F and Liaw – L., 1987)

2.4.1.2 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส (Elderly migration rate by age and marital status)

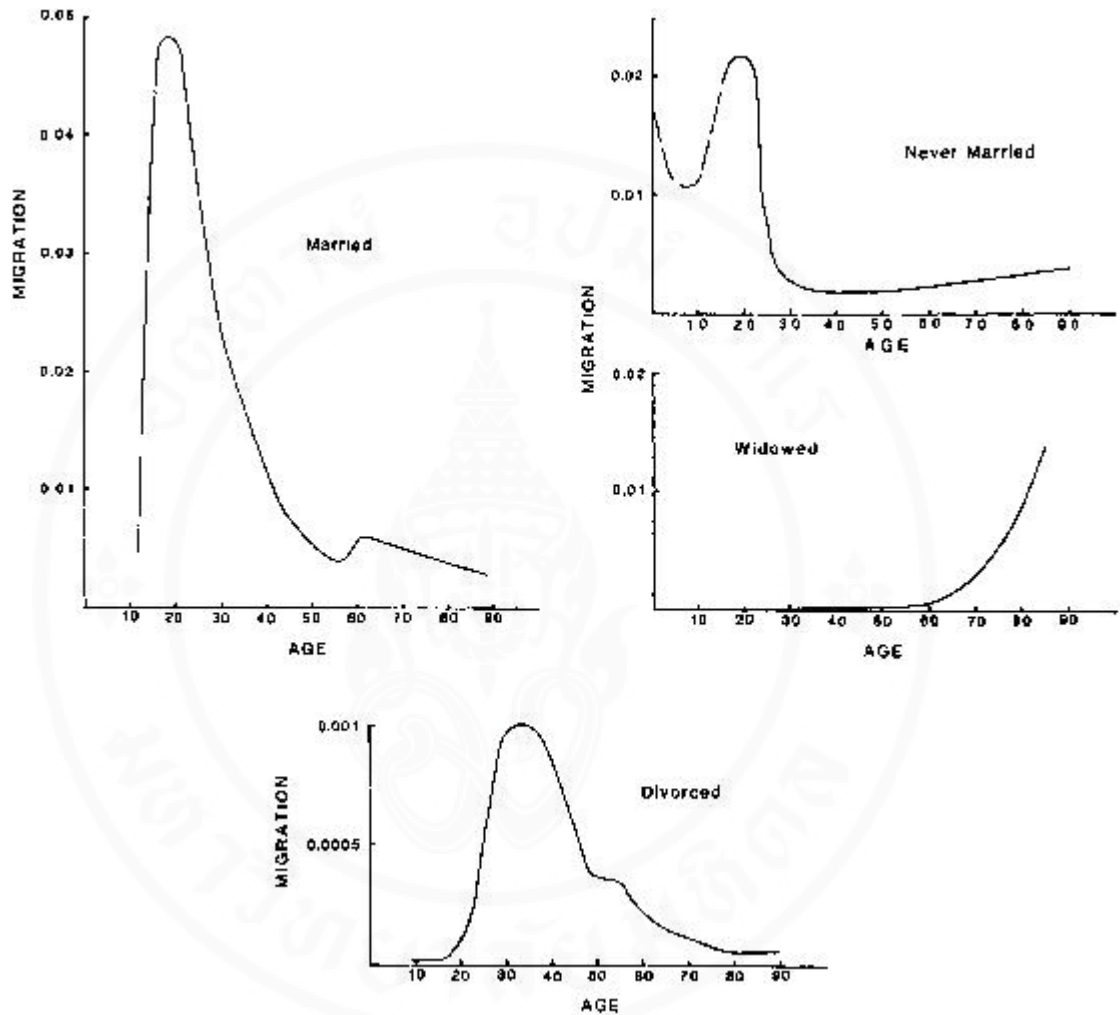
สถานภาพสมรสเป็นลักษณะทางประชากรที่เกี่ยวกับด้านสังคมและเป็นปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นที่ช่วยทำให้เห็นถึงความแตกต่างของระดับการย้ายถิ่นระหว่างเพศชายและหญิงในแต่ละกลุ่มอายุได้ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุนั้นแสดงให้เห็นถึงการจัดการด้านที่อยู่อาศัย (Living arrangements) ของผู้สูงอายุเพื่อให้มีผู้ให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ การที่จำนวนของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุอยู่ในระดับต่ำในกลุ่มสถานภาพแบบสมรส และแบบหม้ายนั้นอาจเป็นเพราะสถานภาพดังกล่าวนี้มีสมาชิกครอบครัวให้การช่วยเหลือดูแลซึ่งอาจเป็นทั้งทางด้านสุขภาพ และด้านเศรษฐกิจ (Hays, 1984 อ้างใน Rogers, 1992) และสอดคล้องกับผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสถานภาพผู้สูงอายุไทย 2541 ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสจะมีอัตราการย้ายถิ่นต่ำกว่ากลุ่มอื่น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541) ในมุมมองกลับกันผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด หย่า และแบบแยกกันอยู่ไม่นั้นอาจไม่มีสมาชิกครอบครัวให้การดูแลช่วยเหลือจึงมีส่วนของผู้

ย้ายถิ่นสูงเพื่อหางานทำ ให้สามารถเลี้ยงชีพให้อยู่รอดต่อไปได้ หรืออาจมีการย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบัน
 ครัวเรือนในกรณีไม่มีที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกจะย้ายถิ่นเพื่อหาผู้ที่สามารถให้
 การดูแลด้านจิตใจเมื่อคู่ครองได้เสียชีวิตลง โดยผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หรือเป็นโสดจะมีการย้ายถิ่น
 มากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่กับคู่สมรส (Chevan, 1995 ; Speare and Meyer, 1998 อ้างใน Waters, 2000 ;
 Spear, et al., 1991; Longino et al., 1991 อ้างใน Rogers, 1992) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคม วัฒนธรรม
 ของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศดังกล่าวนั้นเมื่อสมาชิกครอบครัวเติบโตขึ้นจะย้ายออกจากบ้าน ส่งผล
 ให้ผู้สูงอายุไม่มีสมาชิกครอบครัวคอยให้การดูแล ให้ความช่วยเหลือไม่เหมือนกับสังคมไทยที่มี
 ลูกหลาน ญาติพี่น้องคอยให้การดูแล ช่วยเหลือผู้สูงอายุ แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผล
 การศึกษาอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศในแต่ละกลุ่มอายุตามสถานภาพสมรสของประเทศญี่ปุ่น
 และประเทศโปแลนด์เป็นต้น แสดงตัวอย่างในกราฟที่ 2.4 และกราฟที่ 2.5 ตามลำดับ

กราฟที่ 2.4 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุ เพศ และสถานภาพสมรส ของผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศ
 ญี่ปุ่น ปีค.ศ.1979 – 1980

แหล่งที่มา Otomo and Itoh, 1986 อ้างใน Rogers, 1988

กราฟที่ 2.5 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศไปแลนค์ รายอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส ใน ปีค.ศ.1978

แหล่งที่มา Korcelli and Potrykowska, 1986 อ้างใน Rogers, 1988

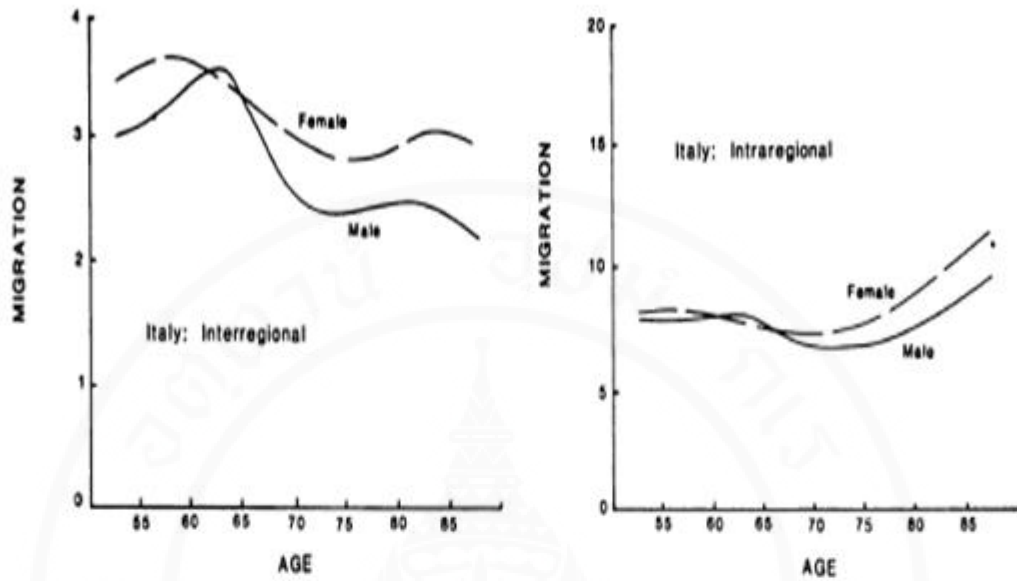
2.4.1.3 แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุและระยะทางที่ย้ายถิ่น (ขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น)

ปัจจัยคัดสรรส่วนบุคคลในการย้ายถิ่นนั้น ไม่ใช่เฉพาะเรื่องอายุ เพศ และสถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงระยะทางในการย้ายถิ่นอีกด้วย (Warnes, 1984) มีการศึกษาจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าผู้ย้ายถิ่นระยะทางไกลส่วนใหญ่เป็นผู้ถูกคัดสรรเชิงบวกมีระดับการศึกษาสูงและมีรายได้สูง สามารถตอบสนองต่อปัจจัยดึงดูด ณ ถิ่นปลายทางซึ่งมีทรัพยากร

ที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้ ส่วนผู้ที่ตอบสนองต่อปัจจัยผลักดันของถิ่นต้นทางนั้นส่วนใหญ่พบในกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้กำลังแรงงาน และเป็นหม้าย โดยมีสาเหตุของปัจจัยผลักดันเช่นความไม่พึงพอใจในญาติพี่น้อง (Wiseman and Roseman, 1979) โดยส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายถิ่นในทิศทางตรงข้ามกับการย้ายถิ่นในระยะแรก (ระยะแรกของการเกษียณอายุการทำงาน) และเป็นการย้ายถิ่นในระยะสั้นๆ ลักษณะการย้ายถิ่นแบบนี้ส่วนใหญ่พบในประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว เช่นประเทศออสเตรเลีย (Hugo, 1986 อ้างใน Rogers, 1988)

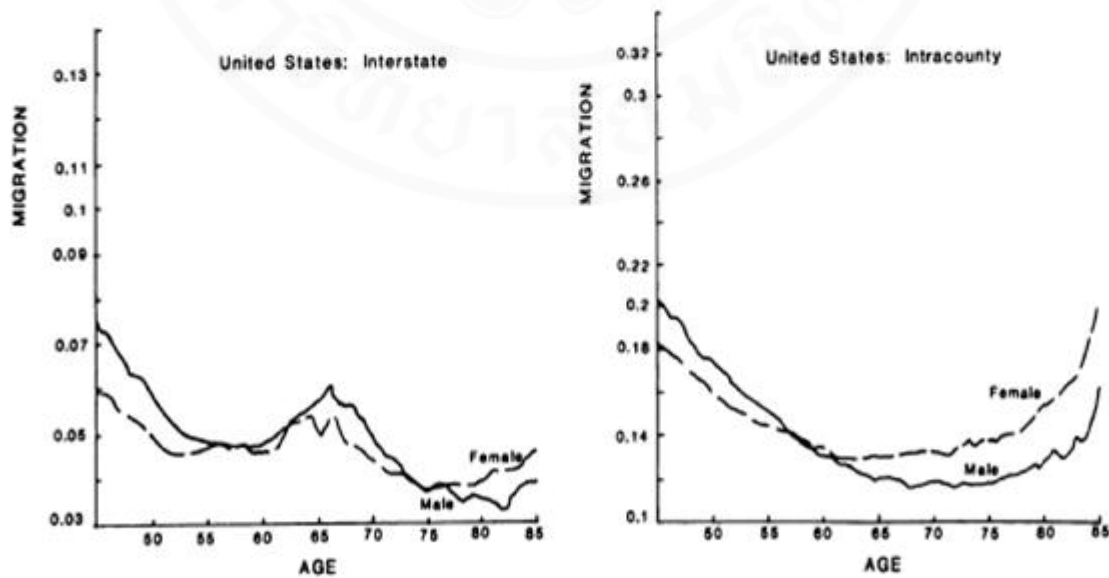
การศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศร่วมกับระยะทางหรือขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่นช่วยทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระยะทางที่ย้ายถิ่นและอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มผู้เกษียณอายุการทำงาน กล่าวคือกระแสการย้ายถิ่นระยะทางไกลนั้นแสดงให้เห็นถึงอัตราการย้ายถิ่นที่สูงขึ้นของกลุ่มผู้เกษียณอายุ (Retirement peak) ในขณะที่กระแสการย้ายถิ่นในระยะทางที่ใกล้นั้นมีได้แสดงให้เห็นถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุแต่อย่างใดเลย (Bonaguidi, 1986 ; Warnes , 1983)

ผลการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในแต่ละขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่นของประเทศอิตาลี และสหรัฐอเมริกา พบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นมีลักษณะคล้ายกันคืออัตราการย้ายถิ่นในระยะทางไกลจะสูงกว่าระดับการย้ายถิ่นระยะทางไกล โดยที่อัตราการย้ายถิ่นจะสูงขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นสำหรับการย้ายถิ่นระยะทางไกล และพบว่าอัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น เพศชาย (Retirement peak) ในการย้ายถิ่นทางไกล ดังแสดงในกราฟที่ 2.6 และ 2.7 ตามลำดับดังนี้

กราฟที่ 2.6 แสดงอัตรา การย้ายถิ่นภายในประเทศชาติดี รายอายุและเพศ จำแนกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น ปีค.ศ.1980 - 1982

แหล่งที่มา Bonaguidi, 1986 อ้างใน Rogers, 1988

กราฟที่ 2.7 แสดงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศสหรัฐอเมริกา รายอายุและเพศ จำแนกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น ปีค.ศ.1975 - 1980

แหล่งที่มา U.S. bureau of the census, 1980 อ้างใน Rogers, 1988

จะเห็นได้ว่าแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มอายุและเพศ เมื่อจำแนกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น เป็นผลสืบเนื่องความหลากหลายของสภาพเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ (Rogers, 1992)

การศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ โดยมีอายุเป็นปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นที่สำคัญนั้นมีข้อจำกัดของการศึกษาเปรียบเทียบได้แก่คำจำกัดความของการย้ายถิ่นเช่นการย้ายถิ่น 5 ปี การย้ายถิ่นเกิด การย้ายถิ่นตามฤดูกาล เป็นต้น คำจำกัดความของขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น คำจำกัดความของผู้สูงอายุบางประเทศให้นิยามผู้สูงอายุที่อายุ 65 ปีขึ้นไป บางประเทศให้นิยามผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีเป็นต้นไป และแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน (Rogers , 1992 ; Sato,1990 ; Rogers , 1988) นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดของการศึกษาเปรียบเทียบอันเกิดจากความแตกต่างของสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวนี้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

2.1.5 แบบจำลองการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่น โดยแนวคิดของซีลินสกี (Zelinsky's model of mobility transition)

การศึกษาของซีลินสกี (Zelinsky, 1971) ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) และวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modernization) นั้นเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงผ่านทางประชากร (Vital Transitions) และสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของประชากร (Mobility Transitions) โดยแสดงความสัมพันธ์ของแบบจำลองการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่น โดยแนวคิดของซีลินสกี (Zelinsky's model of mobility transition) เป็นแบบจำลองที่สะท้อนแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของประชากรร่วมกับ The Vital Transition ในแต่ละระยะของการย้ายถิ่นซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการกระจายตัวของประชากร ดังนี้

ระยะที่ 1 The Premodern Traditional Society / Pre-industrial conditions: ประชากรย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตชนบทและเป็นการย้ายถิ่นระยะสั้น โดยจำนวนของผู้ย้ายถิ่นยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่พบในวัยหนุ่มสาวช่วงต้นเพื่อการทำงาน หรือไปตามหุบเขาเพื่อการทำกรเกษตรกรรม หรือการทำฟาร์ม ตรงกับช่วงที่อัตราเจริญพันธุ์และอัตรายานั้นอยู่ในระดับที่สูงเท่าๆกัน ประชากรอายุไม่อื่น อัตราการเพิ่มของประชากรอยู่ในระดับต่ำมากหรือเป็นศูนย์

ระยะที่ 2 The Early Transition Society / Industrialism: เป็นการย้ายถิ่นทั้งภายในและระหว่างเขตชนบทสู่เขตเมือง เพื่อหาโอกาสในการทำงานเป็นลูกจ้าง การเกษตรกรรมได้ใช้เครื่องจักรกลและมีอุตสาหกรรมและหาแรงงานในเขตเมือง เป็นช่วงที่อัตราเพิ่มประชากรสูง

เนื่องจากอัตราเจริญพันธุ์ยังสูงอยู่ แต่อัตราตายนั้นได้ลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ประชากรได้รับการศึกษามากขึ้น อัตราการย้ายถิ่นเคลื่อนจากวัยรุ่นตอนต้นไปในกลุ่มที่มีอายุมากขึ้น จากการศึกษาที่ประชากรมีอายุยืนยาวมากขึ้น โดยมีระดับการย้ายถิ่นที่สูงมากขึ้นจากระยะที่ 1 เล็กน้อย

ระยะที่ 3 The Late Transition Society / Late Industrial Society: เป็นการย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่อยู่ใกล้ๆ และย้ายถิ่นระหว่างเขตเมืองสู่เขตเมืองเพื่อหาโอกาสในการทำงานที่ดีกว่า อัตราเจริญพันธุ์ได้ลดลง และอัตราตายได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง อัตราเกิดลดต่ำลง ประชากรมีระดับการศึกษาสูงมากขึ้น จึงเข้าสู่การทำงานข้าง

ระยะที่ 4 The Advance Society / Post Industrial Society: เป็นการย้ายถิ่นจากเขตเมืองไปสู่เขตชนบท หรือย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองไปสู่เมืองที่เล็กกว่าหรือเขตชนบทที่อยู่ห่างไกล กลุ่มผู้เกษียณอายุย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองและกลุ่มลูกจ้างบางกลุ่มเลือกที่จะทำงานที่บ้านเนื่องจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยี มีแรงงานที่ต้องใช้ทักษะและไม่ต้องใช้ทักษะ รวมถึงผู้มีย้ายถิ่นเข้าระหว่างประเทศ เป็นช่วงที่อัตราเจริญพันธุ์นั้นลดต่ำลง รวมทั้งอัตราตายได้ลดต่ำลง อัตราเพิ่มของประชากรต่ำมาก

จากการทบทวนแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของซีลินสกี (Zelinsky, 1971) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระดับการพัฒนาประเทศที่มากขึ้นนั้นส่งผลให้ประชากรมีอายุยืนยาวมากขึ้น ดังนั้นเมื่อประเทศมีการพัฒนาด้านสาธารณสุข โภค มีการสื่อสารโทรคมนาคมที่ดีและทันสมัยส่งผลให้การย้ายถิ่นของประชากรสูงอายุนั้นมีแนวโน้มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของรีส์และวอร์น (Rees, P and Warnes, 1986) ซึ่งได้ศึกษาพบว่าประชากรสูงอายุชาวอังกฤษมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีค.ศ. 1911 – 1990 โดยมีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาประเทศ

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ความแตกต่างของโครงสร้างประชากรระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนาพบว่าประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโดยใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงนาน กล่าวคือประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ใช้เวลาในการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยใช้เวลาไม่นานมากนัก (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชโยวรรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544)

ประเทศกำลังพัฒนายังมีความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว (Urbanization) และกระจายความเจริญอย่างไม่ทั่วถึง จึงมีความแตกต่างระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทในด้านของสาธารณสุข โภค และด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การเติบโตของความเป็นเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนานั้นมิได้มีความทันสมัย (Modernization) เกิดขึ้นอย่างควบคู่กันเหมือนเช่น

ประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้วัยแรงงานย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง และเมืองหลวง (Metropolitan) ของประเทศจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ต้นทางมีจำนวนประชากรสูงอายุจำนวนมาก โครงสร้างประชากรที่ไม่สมดุล และมีความแตกต่างกันมากในแต่ละพื้นที่นั้นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นขึ้น ดังนั้นการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาจึงอาจมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น (Watkins and Ulack, 1991, Rees, P. and Warnes, A., 1986 อ้างใน Rogers, 1992)

โครงสร้างประชากรของแต่ละประเทศที่แตกต่างกันทำให้แบบแผนอายุและเพศของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าช่วงแรกของการเปลี่ยนผ่านประชากร (Vital transition) แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก รวมทั้งแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิง ในช่วงหลังของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรพบว่าทั้งแบบแผนอายุ และเพศนั้นเปลี่ยนแปลงไป โดยในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนั้นมีระดับการย้ายถิ่นแตกต่างกันมากขึ้น และในแต่ละเพศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนั้นมีระดับการย้ายถิ่นที่แตกต่างกันมากขึ้น โดยในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุช่วงวัยปลายของผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย โดยแบบแผนการย้ายถิ่นในลักษณะเช่นนี้พบได้มากในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว นอกจากนี้อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยปลายนั้นมีระดับสูงขึ้นเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในแถบตะวันตกที่พัฒนาแล้ว

อย่างไรก็ตามแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของซีลินสกี (Zelinsky, 1971) นี้มิได้กล่าวถึงระดับและทิศทางการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุอย่างชัดเจนมากนัก ทำให้มีข้อจำกัดในการนำมาใช้วิเคราะห์การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ

2.1.6 แนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (The Elderly Mobility Transition)

การศึกษาของวอร์นและลอว์ (Warnes and Law, 1984) ได้เสนอแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของประชากรสูงอายุ (elderly mobility transition) ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นการย้ายถิ่นกลับของผู้สูงอายุจากเดิมที่ย้ายถิ่นจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมือง โดยการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาซึ่งมาจากหลากหลายที่ ระยะนี้เป็นระยะที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเป็นผลสะท้อนจากการเติบโตของความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว

ระยะที่ 2 ความผูกพันที่ลดลงของผู้สูงอายุในเขตเมืองกับบ้านเกิดในเขตชนบท ภายหลังเกษียณอายุจึงย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่ช่วยให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีอากาศที่อบอุ่น และสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ปราศจากมลพิษ

ระยะที่ 3 เป็นช่วงที่สาธารณูปโภคกระจายอย่างรวดเร็ว และทั่วถึง ถนนได้รับการพัฒนา ระบบการสื่อสารระยะทางไกล ซึ่งเป็นปัจจัยดึงดูดให้ย้ายถิ่นไปยังเขตชนบทและพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล

ฮักห์ คลอท (Hugh Clout. M, 1986) ทบทวนวรรณกรรมศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงการกระจายตัวประชากรอังกฤษในปีค.ศ.1970 – 1980 พบดังนี้

- 1) Depopulation : จำนวนประชากรลดลงอย่างต่อเนื่องในเขตชนบทห่างไกลเพื่อหาโอกาสในการทำงาน
- 2) Urbanization : ชนบทห่างไกลหลากหลายแห่งยังคงย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองอย่างต่อเนื่อง
- 3) Decentralization : เกิดการจ้างงานบริการและการทำงานในภาคอุตสาหกรรม และเกิดการย้ายถิ่นของประชากรเขตเมืองหลวงกระจายไปยังเขตเมืองเล็กๆ ที่อยู่ใกล้เคียง
- 4) Counterurbanization : ประชาชนทำงานในเมือง แต่พักอาศัยในเขตชนบทที่อยู่ห่างไกล
- 5) Retirement migration : การย้ายถิ่นของผู้เกษียณอายุไปยังแถบชายฝั่ง และเขตชนบทที่มีค่าครองชีพต่ำ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

ผลการศึกษาของฮักห์ คลอท (Hugh Clout. M, 1986) นั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดของทั้งซีลินสกี (Zelinsky, 1971) และแนวคิดของวอนส์และลอว์ (Warnes and Law, 1984) กล่าวคือผลการศึกษาทำให้เห็นลำดับขั้นของการย้ายถิ่นของประชากรตามลำดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งพบทิศทางการย้ายถิ่นที่สอดคล้องกับแนวคิดของซีลินสกี (Zelinsky, 1971) ส่วนในระยะของการย้ายถิ่นเมื่อเกษียณอายุ (Retirement migration) ที่มีการย้ายถิ่นแบบ การย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ (Amenity Migration) นั้น สอดคล้องกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศที่อยู่ในช่วงที่ผู้สูงอายุมีความผูกพันกับบ้านเกิดลดลง

แมคคาที (McCarthy, 1983) ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางของกระแสการย้ายถิ่นที่ส่งผลต่อความหนาแน่นของประชากรสูงอายุว่ามีอยู่ 3 แนวทาง คือ 1) Accumulation เกิดจากการย้ายถิ่นออกของประชากรวัยหนุ่มสาว มักเกิดขึ้นมากในเขตชนบทระหว่างช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ และในศูนย์กลางของเขตเมืองในระยะต่อมา 2) Recomposition เกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุย้ายถิ่นในเวลาเดียวกันกับที่ประชากรวัยหนุ่มสาวย้ายถิ่นออก พบในเขตชนบทของประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา และ 3) Congregation เกิดขึ้นเมื่อทั้งประชากรสูงอายุและ

ประชากรวัยหนุ่มสาวย้ายถิ่นเข้าพร้อมกัน หลักสำคัญทั้ง 3 ประการดังกล่าวมานั้นช่วยเพิ่มความหนาแน่นของประชากรสูงอายุ ทั้งนี้มีความแตกต่างกันในความต้องการบริการ และขนส่งเนื่องจากการจัดสรรแบบแผนระหว่างรูปแบบการย้ายถิ่นที่แตกต่างกันระยะยาว

ถึงแม้ว่าถิ่นปลายทางของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่มีความแตกต่างกับของวัยแรงงาน อีกทั้งในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุนั้นยังมีถิ่นปลายทางที่แตกต่างกัน เนื่องจากแต่ละกลุ่มอายุมีความต้องการ รวมถึงสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นที่แตกต่างกัน (Walters, 2000) และยังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา (Flynn, 1982 อ้างใน Graff and Wiseman, 1990) ดังนั้นการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจึงมีหลากหลายประเภท เนื่องจากการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นมีความซับซ้อนมากกว่า (Noveria, 1994 ; Kley, 2010) ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ และสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปทั้งในระยะสั้นและระยะยาวโดยมิใช่เฉพาะเพียงพื้นที่ระดับย่อยเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เนื่องจากคุณลักษณะทางประชากร รวมถึงด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น (elderly migrants) และผู้สูงอายุที่ถิ่นปลายทาง (aging in place) นั้นมีความแตกต่างกัน จึงส่งผลกระทบต่อความต้องการที่แตกต่างกัน (Roger, 1992)

2.2 การศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ

อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1980 เป็นต้นมา โดยในแต่ละรัฐของประเทศมีอัตราเพิ่มของการย้ายถิ่นที่แตกต่างกัน ระดับการย้ายถิ่นจะสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุ แล้วเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้งในกลุ่มผู้สูงอายุตอนปลาย ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างรัฐ (การย้ายถิ่นในระยะทางไกล) นั้นส่วนใหญ่มีลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมดังนี้เป็นกลุ่มผู้เกษียณอายุ มีสถานภาพสมรส สุขภาพแข็งแรง มีระดับการศึกษาสูงและมีฐานะทางเศรษฐกิจดี โดยมีกระแสการย้ายถิ่นส่วนใหญ่จากเขตพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็นไปสู่เขตพื้นที่ที่มีอากาศอบอุ่น มากกว่าการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนา อัตราการย้ายถิ่นเข้าและอัตราการย้ายถิ่นออกของแต่ละรัฐนั้นไม่มีความสัมพันธ์กัน แรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นระหว่างรัฐที่สำคัญได้แก่เพื่อย้ายไปสู่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีผู้สามารถให้ความช่วยเหลือ และเพื่อกลับภูมิลำเนา ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นแสดงให้เห็นได้จากระดับความต้องการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ บริการทางสังคมของในชุมชนนั้นๆ อันส่งผลต่อการกำหนดนโยบายประชากร (Rogers, 1992)

ผู้เกษียณอายุชาวอเมริกันมีอัตราการย้ายถิ่นสูงในการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตนอกเมืองหลวง โดยนิยมเลือกถิ่นปลายทางเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก มากกว่าเขตเมืองหลวง โดยเฉพาะเขตเมือง

ขนาดเล็กในทำเลที่สามารถขับรถเข้าเมืองได้ (Watkin,1990 ; Serow et al.1990; Bean et al.1994 อ้างใน Walter, 2002) การย้ายถิ่นเช่นนี้มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Goldscheider (1966) ที่ศึกษาการกระจายตัวของประชากรสูงอายุในเมืองหลวงลอสแอนเจลิส ระหว่างปีค.ศ.1940 – 1960 พบว่าการกระจายตัวของประชากรสูงอายุลดลงในเมืองหลวงลอสแอนเจลิส กล่าวคือเป็นการย้ายถิ่นออกจากเมืองหลวงขนาดใหญ่สู่เมืองขนาดเล็กกว่า มีประชากรหนาแน่นน้อยกว่า ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการเติบโตของความเป็นเมือง อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจ

สแควเตอร์และฮี (Schachter and He, 2003) ศึกษาการย้ายถิ่นของประชากรภายในประเทศของสหรัฐอเมริกา ปีค.ศ. 1995 – 2000 โดยใช้ข้อมูลจากสำโนประชากร พบผลการศึกษาคือผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป) มีการย้ายถิ่นน้อยกว่าวัยหนุ่มสาว และระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน กลุ่มที่อายุมากกว่า 85 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีการย้ายถิ่นมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นภายในประเทศ ส่วนในกลุ่มประชากรที่มีอายุ 55 – 64 ปี นั้น เหมือนกับผู้สูงอายุ 65 – 74 ปี ด้านแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ เนื่องจากผู้สูงอายุเพศหญิงมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้สูงอายุเพศชายร้อยละ 23.8 และ 21.3 และย้ายถิ่นในระยะทางไกลกว่า นอกจากนี้ผู้สูงอายุเพศหญิงมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย ระดับการย้ายถิ่นจะขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ที่จะเกษียณอายุ กล่าวคือ หากมีผู้สูงอายุเกษียณมากจะพบว่าการย้ายถิ่นที่สูงตามไปด้วย

การศึกษาการย้ายถิ่นเข้าและออกจากเขตเมืองของผู้สูงอายุในประเทศอิตาลี ในปีค.ศ.1981 นั้นพบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มวัยเกษียณอายุการทำงานมีอัตราการย้ายถิ่นสูงที่สุด จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุลดต่ำลงเมื่ออายุมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นผลจากลักษณะการประกอบอาชีพ และการจ้างงานที่มุ่งทำงานในเขตเมืองมากกว่าการทำงานเกษตรกรรมในเขตชนบท และอัตราการย้ายถิ่นที่ต่ำลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นของผู้สูงอายุชาวอิตาลีนั้นสืบเนื่องมาจากในปีค.ศ.1981 นั้นผู้สูงอายุมีรายได้ไม่มากนัก จึงต้องพึ่งพาครอบครัวเพื่อความอุปถัมภ์ในด้านเศรษฐกิจ และการให้การดูแลเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (Bonaguidi ,A. and Abrami,T. ,1988 อ้างใน Roger, 1992 ; Florea ,A.,1980 อ้างใน Roger, 1992)

จากการศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศญี่ปุ่นของผู้สูงอายุ อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากปีค.ศ.1960 – 1980 โดยระดับการย้ายถิ่นภายในเขตชุมชนระยะทางใกล้ๆ กันจะสูงกว่าระดับการย้ายถิ่นในระยะทางไกลเช่นระหว่างจังหวัด ระดับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในช่วงก่อนและหลังการเกษียณอายุไม่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุเพศหญิงจะมีระดับการย้ายถิ่นสูงขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น และจากการศึกษาเปรียบเทียบอัตราการย้ายถิ่นเข้าและ

อัตราการย้ายถิ่นออกจากเมืองซาโปโร (Sapporo) ของประเทศญี่ปุ่นปีค.ศ.1980 – 1986 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นเข้าของผู้สูงอายุที่สูงขึ้น จะมีอัตราการย้ายถิ่นออกของผู้สูงอายุสูงขึ้นไปด้วย โดยจะเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มอายุ 70 ปีขึ้นไป ส่วนเหตุผลหลักที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เมืองทาคุซุ (Kitakushu) และเมืองเซ็นได (Sendai) พบว่าเกิดจากทำงาน การเกษียณอายุ การเจ็บป่วย และการย้ายที่อยู่อาศัยของครอบครัว และเพื่อการอยู่อาศัยกับผู้ที่มีความผูกพันด้วย (Otomo, 1990 อ้างใน Rogers, 1992)

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ.1970 – 1980 ระดับการย้ายถิ่นจะสูงขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุ โดยส่วนใหญ่เป็นกระแสการย้ายถิ่นจากเขตเมืองหลวงไปสู่เขตชานเมือง กระแสการย้ายถิ่นย้อนกลับของกลุ่มผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นจากเขตภูมิภาคเข้าสู่เขตเมืองหลวงนั้นไม่ค่อยพบมากนัก ผู้สูงอายุมีการกระจายตัวมากขึ้นในเขตพื้นที่ชายฝั่ง อย่างไรก็ตามอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละเขตพื้นที่ของประเทศอังกฤษนั้นมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย โดยพบว่าเหตุผลที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุคือเพื่อการได้รับบริการการดูแลสุขภาพ (Rees, 1989 อ้างใน Rogers ,1992)

จากการศึกษาของนิวโบลด์ (Newbold, 1996) พบว่าผู้สูงอายุผิวดำชาวอเมริกันส่วนใหญ่มักย้ายถิ่นในระยะทางใกล้ๆ และจากการศึกษาโดยคอย (Choi, 1996) ได้ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุผิวดำส่วนใหญ่ย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับญาติ และพบมากในผู้สูงอายุผิวดำที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย

คอย จองและคณะ (Choi, 1996 ; Jong, et al., 1995) ได้ศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุโดยใช้ข้อมูลจาก Longitudinal Study of Aging (LSOA) จากกลุ่มประเทศนอกอุตสาหกรรมในแถบประเทศตะวันตก พบว่า ร้อยละ 20 ของผู้สูงอายุย้ายถิ่นเพื่อไปอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง ร้อยละ 18 ย้ายถิ่นเพราะมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ร้อยละ 17 ย้ายถิ่นเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ ร้อยละ 13 ย้ายถิ่นเพราะถิ่นปลายทางมีทรัพยากรที่ดึงดูด และร้อยละ 11 มีปัญหาสุขภาพและเสียชีวิตในสถาบันที่ให้การดูแลสุขภาพ ผู้สูงอายุ เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาดังกล่าว พบว่ามีบางส่วนที่มีลักษณะตรงข้ามกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในเขตอุตสาหกรรม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการศึกษาของ เฟร์ และคณะ (Frey, et al.; 2000) พบว่าผู้สูงอายุที่เกิดในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ไม่ย้ายถิ่นกลับบ้านเกิด ผลการศึกษาระยะก่อนให้เห็นว่าระดับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศส่งผลต่อวัฒนธรรมของสังคมที่แตกต่างกันไป ประเทศอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจากครอบครัวอยู่ในระดับต่ำกว่าประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากครอบครัวมากกว่า

ผลการศึกษาการย้ายถิ่นเข้าและออกจากเขตเมืองของผู้สูงอายุในประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1981 นั้นพบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มวัยเกษียณอายุการทำงานมีอัตราการย้ายถิ่นสูงที่สุด จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุลดต่ำลงเมื่ออายุมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นผลจาก

ลักษณะการประกอบอาชีพ และการจ้างงานที่มุ่งทำงานในเขตเมืองมากกว่าการทำงานเกษตรกรรม ในเขตชนบท และอัตราการย้ายถิ่นที่ต่ำลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นของผู้สูงอายุชาวตาเลียนนั้นสืบเนื่อง จากในปีค.ศ.1981 นั้นผู้สูงอายุมีรายได้ไม่มากนัก จึงต้องพึ่งพาครอบครัวเพื่อความอุปถัมภ์ในด้าน เศรษฐกิจ และการให้การดูแลเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (Bonaguidi,A. and Abrami,T.,1988 อ้างใน Roger , 1992 ; Florea , A., 1980 อ้างใน Roger, 1992)

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์ จากสำมะโนประชากร ปีค.ศ.1980 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นลดลงอย่างต่อเนื่องเมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้น (ไม่พบมีอัตรา การย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุ) โดยสาเหตุส่วนหนึ่งที่อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นลดลงเมื่อ อายุเพิ่มมากขึ้นนั้นเกิดจากการที่ผู้สูงอายุชายนั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในที่ทำกิน ของตนเองจึงไม่ต้องย้ายถิ่น ส่วนผู้สูงอายุหญิงนั้นส่วนใหญ่ช่วยเหลือหลานและอาศัยอยู่กับบุตรใน เขตเมืองและประเทศฟิลิปปินส์นั้นมีวัฒนธรรมครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ ดังนั้นเมื่ออายุมากขึ้น มีความต้องการการพึ่งพามากขึ้นผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่กับครอบครัวเพื่อพึ่งพาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ (เนื่องจากผู้สูงอายุได้รับเงินบำนาญ และสวัสดิการจากรัฐไม่มาก และไม่ทั่วถึง) และความช่วยเหลือ ด้านการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย อัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองหลวงของประเทศนั้นมียกระดับสูงกว่า อัตราการย้ายถิ่นออก โดยอัตราการย้ายถิ่นสุทธิมากขึ้นเมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้น แบบแผนอายุของ การย้ายถิ่นจากเมืองต่างๆของประเทศเข้าสู่เมืองหลวงของประเทศ และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่น ออกจากเมืองหลวงของประเทศไปสู่เมืองต่างๆ ของประเทศไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละเมือง และมีแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นจากเมืองหลวงของแต่ละเมืองไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่ม อายุ โดยมีเพียงเมืองตากาลอก (Tagalog) เท่านั้นที่พบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุ และเป็นเมืองที่มีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับสูงกว่าเมืองอื่นๆ ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น (Watkins and Ulack , 1991)

แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในประเทศฟิลิปปินส์นั้นคล้ายคลึงกับแบบแผนการ ย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอินโดนีเซีย กล่าวคือผู้สูงอายุชายจะย้ายถิ่นภายหลังเกษียณอายุการทำงาน โดยการย้ายถิ่นกลับบ้านเกิดภายหลังจากการพักอาศัยอยู่ในบ้านพักข้าราชการ เนื่องจากจำนวนผู้รับ ราชการมีไม่มากนักดังนั้นระดับการย้ายถิ่นของวัยเกษียณอายุจึงไม่สูง ส่วนผู้สูงอายุหญิงจะอาศัยอยู่ ในเมืองกับลูกหลานเพื่อช่วยเหลือหลานและการพึ่งพาด้านเศรษฐกิจ และด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย ซึ่งประเทศอินโดนีเซียมีวัฒนธรรมในการสอนลูกให้เลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณบิดาและมารดา ส่วน ผู้สูงอายุชายส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำฟาร์ม โดยส่วนใหญ่มีการเตรียมที่ดินสำหรับ อาชีพดังกล่าวตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ผู้สูงอายุแล้ว (Noveria, 1994)

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจากหลายประเทศข้างต้นพบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกันตามความแตกต่างของระดับการพัฒนาของประเทศนั้นๆ โดยพบว่าผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาเช่นประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศอินโดนีเซีย นั้นมีแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นคล้ายคลึงกัน ส่วนประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วมีแบบแผนที่แตกต่างกันจากประเทศที่พัฒนาแล้วในเขตประเทศตะวันตกมีสาเหตุส่วนหนึ่งจากวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามจะพบว่าสาเหตุการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละประเทศนั้นเหมือนกันคือเป็นการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิตตามกาลเวลาเพื่อตอบสนองทางด้านร่างกาย และจิตใจ

จากความแตกต่างของแบบแผนการย้ายถิ่นของแต่ละประเทศที่ศึกษามาแล้วข้างต้นทำให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย โดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยเมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น) และเพื่อศึกษาระดับ ทิศทางการย้ายถิ่นและอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของแต่ละพื้นที่ของประเทศเมื่อจำแนกออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท และภาคต่างๆ ของประเทศรวมทั้งกรุงเทพฯ โดยในการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของประชากรสูงอายুর่วมกับปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นนั้นอาศัยแนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The life – course model) , แนวคิดแบบจำลองความไม่สมดุลของทำเลบ้านพักอาศัย (The housing disequilibrium model) , แนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The place identity model) และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (Age Pattern of Elderly Migration) ร่วมกับผลการศึกษาวิจัย และผลการศึกษาทางประชากรศาสตร์ ซึ่งแต่ละแนวคิดนั้นช่วยเสริมมุมมองการวิเคราะห์ให้รอบด้านมากขึ้น ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ผลการศึกษาได้ตระหนักถึงความแตกต่างของสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ในการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นร่วมกับทิศทางการย้ายถิ่น และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิในแต่ละพื้นที่ของประเทศ นั้นได้อาศัยแนวคิดจากการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของ ซีลินสกี (Zelinsky's mobility transition model) ร่วมกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่น

ของผู้สูงอายุ (The elderly mobility transition) และแนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The life – course model) จากความแตกต่างของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้จึงเป็นการวิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกับบริบทของสภาพเศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างประชากร และสิ่งแวดล้อม ณ ช่วงเวลาที่ศึกษา มาปรับใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดของการศึกษา โดยแสดงข้อมูลเป็นอัตราร้อยละของการย้ายถิ่น ส่วนในด้านทิศทางการย้ายถิ่นศึกษากระแสการย้ายถิ่น โดยแสดงข้อมูลเป็นร้อยละของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ทางประชากร และมีได้ศึกษาถึงเรื่องปัจจัยกำหนดการย้ายถิ่น (Determinant)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ศึกษาในประเด็นแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยในบทนี้กล่าวถึง 1) แหล่งที่มาของข้อมูล 2) ประชากรที่ศึกษา 3) ข้อดีในการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรในการศึกษา 4) ข้อจำกัดในการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรในการศึกษา 5) คำนิยามปฏิบัติการ 6) การประมวลผล และ 7) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้คือ

3.1 แหล่งที่มาของข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นข้อมูลตัวอย่าง ร้อยละ 1 จากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของประชากรสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ทั้งประเทศ โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ คือ

1) สถานที่เกิดของทุกคน ซึ่งมีการบันทึกชื่อจังหวัดเกิด ถ้าเกิดนอกประเทศไทยก็มีบันทึกชื่อประเทศที่เกิด

2) ระยะเวลาการอยู่อาศัยของทุกคน ว่าอยู่ในหมู่บ้านหรือเทศบาลนั้นติดต่อกันมากี่ปีแล้ว สำหรับผู้ซึ่งถือว่าเป็นผู้ย้ายถิ่น คือ ผู้ที่อยู่ในที่ปัจจุบันน้อยกว่า 5 ปี ซึ่งในข้อมูลได้ถามถึง

ก. ชื่อจังหวัดสุดท้ายที่อยู่ก่อนย้ายมา สำหรับผู้ย้ายภายในจังหวัดได้มีการบันทึกชื่ออำเภอที่ย้าย และผู้ที่ย้ายมาจากต่างประเทศก็มีการบันทึกชื่อประเทศที่ย้าย

ข. ผู้ย้ายภายในประเทศมีการบันทึกว่าย้ายมาจากหมู่บ้านหรือเทศบาล จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาใช้วัดการย้ายถิ่นของประชากรภายในประเทศได้ดังนี้

1. การย้ายถิ่นภายในเวลา 5 ปีก่อนสำมะโน ซึ่งพิจารณาจากระยะเวลาการอยู่อาศัยในที่อยู่ปัจจุบัน ผู้ย้ายถิ่นคือผู้ที่มีจังหวัดที่อยู่เมื่อ 5 ปีก่อนต่างจากที่อยู่เมื่อวันสำมะโน เช่นสำมะโน

ประชากร พ.ศ.2543 ตามเกี่ยวกับบุคคลหนึ่งว่าเมื่อ 5 ปีก่อน หมายถึงก่อนเดือนเมษายน พ.ศ.2538 ว่าอาศัยอยู่ที่ใด ถ้าจังหวัดที่อยู่เมื่อ 5 ปีก่อนแตกต่างจากจังหวัดที่อยู่ในเดือนเมษายน พ.ศ.2543 ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ย้ายถิ่น โดยนัยนี้แสดงว่าบุคคลนั้นได้ย้ายจากจังหวัดที่อยู่เมื่อ 5 ปีก่อนมายังจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันภายในช่วงเวลา 5 ปีนั้น ดังนั้นข้อมูลการย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีนี้ สามารถวิเคราะห์แยกเป็นการย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกัน และการย้ายถิ่นระหว่างภาคได้ สำหรับข้อถามที่ถามเพิ่มอื่นๆ ทำให้ทราบทิศทางของการย้ายถิ่น และการเคลื่อนย้ายระหว่างเขตเมืองและเขตเทศบาล และเหตุผลของการย้ายถิ่น ข้อถามทั้งหมดเหล่านี้อยู่ในแบบสอบถามแบบยาว ซึ่งเป็นข้อถามที่ถามรายละเอียดเกี่ยวกับประชากรและเคหะทุกรายรวมทั้งการย้ายถิ่นด้วย ข้อถามแบบยาวนี้ใช้ถามทุกครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลทุกภาค และใช้ถามครัวเรือนตัวอย่างประมาณร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาล และครัวเรือนที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร

2. การย้ายถิ่นในช่วงชีวิต ซึ่งได้พิจารณาจากสถานที่เกิด หมายถึงการย้ายถิ่นของประชากรซึ่งมีสถานที่เกิดคนละจังหวัดกับจังหวัดที่อยู่ปัจจุบันในวันสำมะโน ข้อมูลการย้ายถิ่นในช่วงชีวิตจะนับเฉพาะการย้ายถิ่นครั้งสุดท้ายเท่านั้น ไม่รวมการย้ายถิ่นในครั้งอื่นๆ ก่อนครั้งสุดท้ายตลอดช่วงเวลาตั้งแต่เกิดของบุคคลนั้น ข้อมูลการย้ายถิ่นในช่วงชีวิตสามารถวิเคราะห์แยกเป็นการย้ายถิ่นระหว่างจังหวัด และการย้ายถิ่นระหว่างภาคได้

ในการศึกษานี้ศึกษาเฉพาะการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

3.2 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาคือ ผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ทั้งประเทศที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นจำนวนตัวอย่างประมาณ 108,143 คน เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 60-69 ปี จำนวน 71,579 คน อายุ 70-79 ปี จำนวน 26,809 คน และอายุ 80 ปีขึ้นไป จำนวน 9,755 คน เป็นผู้สูงอายุเพศชาย 56,367 คน และผู้สูงอายุเพศหญิง 51,776 คน ซึ่งจำนวนผู้ย้ายถิ่นนี้ได้ทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weight) ให้มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเท่ากับจำนวนจากสำมะโนประชากรร้อยละ 1 (ข้อมูลร้อยละ 1 มีผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 จำนวน 1,079 คน ทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weight) แล้วได้จำนวนผู้สูงอายุ 108,143 คน) ดังแสดงในตาราง 3.2.1

ตาราง 3.1 จำนวนประชากรสูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ จำแนกตามคุณลักษณะทางประชากร และตามพื้นที่

ลักษณะทางประชากรสูงอายุที่ย้ายถิ่น	จำนวน (คน)
กลุ่มอายุ	
อายุ 60-69 ปี	71,579
อายุ 70-79 ปี	26,809
อายุ 80 ปีขึ้นไป	9,755
รวม	108,143
เพศ	
เพศชาย	56,367
เพศหญิง	51,776
รวม	108,143
พื้นที่ที่ย้ายถิ่น	
เขตเมือง	49,893
เขตชนบท	58,249
รวม	108,142
กรุงเทพมหานคร	8,793
ภาคกลาง	48,983
ภาคเหนือ	17,900
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	18,601
ภาคใต้	13,865
รวม	108,142

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

จากตาราง 3.1 พบว่าจำนวนประชากรรวมตามอายุ และเพศนั้นเท่ากันคือ 108,143 คน โดยแตกต่างจากจำนวนประชากรรวมเมื่อจำแนกตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ ซึ่งรวมประชากรได้ 108,142 คน ความคลาดเคลื่อนของข้อมูลในกรณีนี้ อาจเกิดจากการที่ผู้ตอบไม่ได้ให้ข้อมูล หรือการลงบันทึกผิดพลาด หรือบันทึกข้อมูลผิดพลาด

3.3 ข้อดีในการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรในการศึกษา

ข้อดีในการนำข้อมูลสำมะโนประชากรมาศึกษาวิเคราะห์การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ

1. สำมะโนประชากร เป็นการแจงนับประชากรทุกคนที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ถึงแม้ในทางปฏิบัติ การสัมภาษณ์ข้อมูลการย้ายถิ่นของครัวเรือนในเขตชนบทจะมีการสุ่มครัวเรือนอัตรา 1 ใน 5 เพื่อถามข้อมูลการย้ายถิ่น แต่จำนวนตัวอย่างที่ได้นับว่ามีจำนวนที่มากเพียงพอ ดังนั้นการนำข้อมูลสำมะโนมาศึกษาด้วยวิธีการทางสถิติจะมีความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Error) น้อยมาก

2. คำถามเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในแบบสอบถามสำมะโนเป็นคำถามที่สั้น และเข้าใจง่าย ทำให้ผู้ตอบเข้าใจคำถามเกี่ยวกับการย้ายถิ่น และให้ข้อมูลได้ตรงกับความเป็นจริง (Accuracy) จึงมีโอกาสน้อยมากที่ผู้ตอบเกิดความเบื่อกวน และให้คำตอบที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง แต่กระนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ให้คำตอบในแต่ละครัวเรือน ถ้าเป็นบุคคลคนเดียวให้ข้อมูลของสมาชิกหลายๆ คนในครัวเรือนอาจมีความเบื่อกวนหรือจำไม่ได้ ทำให้คำตอบคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้

3. ข้อมูลสำมะโนเหมาะแก่การศึกษาในพื้นที่กว้างๆ เช่นระดับภาค หรือระดับประเทศ รวมทั้งพื้นที่แคบที่เฉพาะเจาะจงที่ใดที่หนึ่งเช่นระดับจังหวัด ระดับเขตเมืองหรือเขตชนบท เนื่องจากเป็นการศึกษาจากประชากรทั้งหมดจึงสามารถศึกษาในหน่วยการวิเคราะห์หน่วยย่อย (Unit of Analysis) ที่สุดได้ สำหรับการศึกษาค้างนี้ ได้จำแนกประเภทการย้ายถิ่นตามขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่นออกเป็นการย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกัน และการย้ายถิ่นระหว่างภาคของประเทศ

4. ข้อมูลสำมะโน ไม่เพียงแต่มีข้อมูลการย้ายถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่มีข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะต่างๆ ทั้งทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของผู้ย้ายถิ่นรวมอยู่ด้วย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุร่วมกับลักษณะทางประชากรอื่นๆ ร่วมด้วยเช่นเพศ ระดับการศึกษา อาชีพ และสถานภาพสมรส

3.4 ข้อจำกัดในการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรในการศึกษา

ข้อจำกัดในการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรมาศึกษาวิเคราะห์การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ

1. ข้อมูลสำมะโนเป็นข้อมูลในอดีต (Retrospective Data) จึงไม่สามารถนำมาศึกษาความคาดหวัง (Expectation) ในการย้ายถิ่นครั้งต่อไปในอนาคตได้ ทำให้ไม่สามารถประมาณแนวโน้มการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในอนาคตโดยตรง (Directed Method) ได้

2. การย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการศึกษาปรากฏการณ์ต่อเนื่องให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนควรเป็นการศึกษาแบบต่อเนื่องระยะยาว (Longitudinal Studies) แต่ข้อมูลสำมะโนได้เพียงการศึกษาแบบตัดขวาง (Cross- Sectional Studies) ซึ่งอาจไม่เพียงพอที่จะเข้าใจปรากฏการณ์การย้ายถิ่นซึ่งมีความสลับซับซ้อน และเป็นไปอย่างต่อเนื่องได้อย่างลึกซึ้ง

3. ข้อมูลสำมะโนเหมาะที่จะศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่น และลักษณะของผู้ย้ายถิ่นเท่านั้น ไม่เหมาะที่จะศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นอย่างละเอียดลึกซึ้ง เช่น ปัจจัยกำหนด ผลต่อเนื่อง การปรับตัวและการผสมกลมกลืน เป็นต้น เนื่องจากแบบสอบถามสำมะโนมีคำถามที่ไม่ลึกมาก หากต้องการได้ข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง จะต้องทำการศึกษาในเชิงคุณภาพประกอบ

4. กรณีผู้ให้คำตอบเป็นสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครัวเรือน อาจไม่รู้ระยะเวลาที่พักอาศัยของสมาชิกทุกคนในครัวเรือน ดังนั้นจึงอาจให้คำตอบที่ผิดพลาด หรือมีส่วนผู้ไม่ทราบ ไม่ตอบสูง นอกจากนั้นผู้ที่มีการย้ายถิ่นบ่อยครั้ง และมีระยะเวลาในช่วงสั้นๆ ผู้ให้คำตอบอาจจำที่อยู่ครั้งสุดท้ายสับสน ทำให้ได้คำตอบที่คลาดเคลื่อน

5. นิยามการย้ายถิ่นในสำมะโนจะได้ผู้ย้ายถิ่น 5 ปี (Five – year Migration) คือผู้ที่อยู่ ณ สถานที่ปกติขณะที่ทำการสำรวจไม่เกิน 5 ปีจัดเป็นผู้ย้ายถิ่น จึงไม่รวมผู้ย้ายถิ่นมากกว่า 5 ปี หรือผู้ย้ายถิ่นในระยะเวลาสั้นๆ ดังนั้นจะเห็นภาพของผู้ย้ายถิ่นได้ไม่เกิน 5 ปี ไม่สามารถมองเห็นภาพการย้ายถิ่นชั่วคราวแบบไปๆ มาๆ หรือการย้ายถิ่นตามฤดูกาลได้

6. การศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากร ปี พ.ศ.2543 ลักษณะทางประชากรบางประการเช่น อาชีพ สถานภาพสมรส เป็นต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการถามขณะที่ผู้สูงอายุได้ย้ายถิ่นแล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าลักษณะทางประชากรดังกล่าวนี้ อาจไม่เหมือนกันกับก่อนย้ายถิ่น

3.5 คำนิยามปฏิบัติการ

คำนิยามสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

อายุ หมายถึงอายุเต็มปีบริบูรณ์นับถึงวันคล้ายวันเกิดครั้งสุดท้ายก่อนเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2543

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง

ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งกลุ่มอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60 – 69 ปี) ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังมีสุขภาพแข็งแรง สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และยังสามารถทำงานได้
- กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70 – 79 ปี) ภาวะสุขภาพเริ่มอ่อนแอ และมีการเจ็บป่วย มีความต้องการพึ่งพาในชีวิตประจำวัน และเป็นช่วงของการพักผ่อนมากกว่าทำงาน
- กลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) เป็นช่วงที่มีการเจ็บป่วยและภาวะทุพพลภาพ ต้องการการพึ่งพามาก

เพศ ในการศึกษาครั้งนี้จำแนกออกเป็นเพศชาย และเพศหญิงตามที่ได้จดทะเบียนเกิดไว้

สถานภาพสมรส หมายถึงฐานะของผู้สูงอายุชายหรือหญิง โดยจำแนกการสมรสเป็น โสด หรือไม่เคยสมรส และเคยสมรส อันได้แก่สมรส หม้าย หย่า แยกกันอยู่ และไม่ทราบสถานภาพการสมรส โดยมีความหมายดังนี้

1. โสด ได้แก่ ผู้ที่ยังไม่เคยสมรส
2. สมรส ได้แก่ผู้ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ไม่ว่าจะได้ทำการสมรสกันถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม ซึ่งมีลักษณะดังนี้
  - ก. สมรสและคู่สมรสอยู่ในครัวเรือน หมายถึง สามีภรรยาที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน
  - ข. สมรส แต่คู่สมรสไม่อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน หมายถึง สามีและภรรยาที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน แต่ยังคงมีความผูกพันฉันท์สามีภรรยา
3. ม่าย ได้แก่ ผู้ที่คู่สมรสได้เสียชีวิตไปแล้ว และยังไม่ได้สมรสใหม่
4. หย่า ได้แก่ สามีภรรยาที่หย่ากัน โดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

5. แยกกันอยู่ / เลิกกันได้แก่ ผู้ที่มีได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว แต่ยังไม่ได้หย่ากันตามกฎหมายรวมทั้งผู้ที่มีได้สมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว

ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามสถานภาพสมรสออกเป็น 1) โสด 2) สมรส 3) ม่าย 4) หย่า 5) แยกกันอยู่หรือเลิกกัน และ 6) อื่นๆ (ได้แก่ผู้สูงอายุที่เคยสมรสแต่ไม่ทราบสถานภาพ และไม่เข้าข่ายใดๆ ข้างต้น)

พื้นที่เขตเมือง หมายถึง สถานที่ตั้งของครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาล

พื้นที่เขตชนบท หมายถึง สถานที่ตั้งของครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาล

การย้ายถิ่น หมายถึง การย้ายสถานที่อยู่อาศัยจากหมู่บ้านหนึ่ง หรือเขตเทศบาลหนึ่ง จากที่อยู่ครั้งสุดท้ายมายังอีกหมู่บ้านหนึ่งหรือเขตเทศบาลหนึ่งที่อยู่ในปัจจุบัน ภายในระยะเวลา 5 ปี ก่อนวันสำมะโน การเปลี่ยนเขตเทศบาลหรือหมู่บ้านเนื่องจากการขยายเขตเทศบาล หรือแยกหมู่บ้าน โดยที่หมู่บ้านบุคคลหรือครัวเรือนนั้นยังประจำอยู่ที่เดิม รวมทั้งผู้ที่ย้ายสถานที่อยู่ภายในกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยาไม่นับเป็นการย้ายถิ่น

ดังนั้นการศึกษาการย้ายถิ่นครั้งนี้จึงไม่รวมหมู่บ้าน หรือครัวเรือนที่ประจำอยู่ที่เดิมที่ได้ยกฐานะจากสุขาภิบาล เป็นเทศบาลตำบล ในปีพ.ศ.2541 โดยถือว่าไม่ใช้การย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นภายในจังหวัด หมายถึงการย้ายที่อยู่ข้ามเขตเทศบาลภายในจังหวัดเดิม ช่วงระยะเวลาภายใน 5 ปี ก่อนวันสำมะโน หรือช่วงระหว่างปีพ.ศ.2538 – 2543

การย้ายถิ่นระหว่างจังหวัด ภายในภาคเดียวกัน หมายถึงการย้ายถิ่นที่อยู่จากจังหวัดอื่นเข้าไปอยู่ในอีกจังหวัดหนึ่งภายในภาคเดียวกัน ช่วงระยะเวลาภายใน 5 ปี ก่อนวันสำมะโน หรือช่วงระหว่างปีพ.ศ.2538 – 2543

การย้ายถิ่นระหว่างภาค คือ การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ซึ่งมีภาคที่อยู่ครั้งสุดท้ายก่อนย้ายต่างกับภาคที่อยู่เมื่อวันทำสำมะโนประชากรและเคหะใน ปีพ.ศ.2543 กล่าวคือช่วงระยะเวลาภายใน 5 ปี ก่อนวันสำมะโน หรือช่วงระหว่างปีพ.ศ.2538 – 2543

การย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโน หมายถึงการย้ายถิ่นภายในประเทศ
ไทยของผู้สูงอายุที่อยู่ ณ สถานที่ปกติขณะที่ทำการสำรวจไม่เกิน 5 ปี ก่อนวันสัมภาษณ์ หรือช่วง
ระหว่างปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโน
ประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543 หมายถึง อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม
อายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโน
ประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกตามเพศ หมายถึงอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของ
ผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุ และจำแนกตามเพศที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโน
ประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกตามสถานภาพสมรส หมายถึงอัตราการย้ายถิ่น
ภายในประเทศของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุ และจำแนกตามสถานภาพสมรส ที่ย้ายถิ่น
ภายในประเทศในช่วงปี พ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุตามขอบเขตพื้นที่ที่
ย้ายถิ่น ได้แก่การย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกัน และการย้าย
ถิ่นระหว่างภาค หมายถึงอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด การ
ย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกัน และการย้ายถิ่นระหว่างภาค

แบบแผนการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศ (เขตเมือง เขตชนบท กรุงเทพฯ และ
ภาคต่างๆ ของประเทศ) ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 หมายถึงอัตราการ
ย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศในช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ (เขตเมือง เขตชนบท กรุงเทพฯ
และภาคต่างๆ ของประเทศ) ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 หมายถึง
อัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ ของประเทศในช่วงปีพ.ศ.2538 –
2543

อัตราการย้ายถิ่นสุทธิ (Migration Rate) ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2543 หมายถึงจำนวนผู้ย้ายถิ่นสุทธิจากผลต่างระหว่างจำนวนสูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้าและจำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นออกจากเขตพื้นที่หนึ่งซึ่งจำแนกเป็นเขตเมืองกับเขตชนบทของประเทศ และภาคต่างๆ รวมทั้งกรุงเทพฯ ที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปี คือช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543 ต่อจำนวนประชากรสูงอายุที่เสี่ยงต่อการย้ายถิ่นตามเขตพื้นที่ดังกล่าวในช่วงเวลานั้น

ทิศทางการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ.2543 หมายถึงกลุ่มย้ายถิ่นผู้สูงอายุที่มีทิศทางของการย้ายถิ่นจากพื้นที่หนึ่ง (พื้นที่ต้นทาง) ไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง (พื้นที่ปลายทาง) และหมายรวมถึงกลุ่มผู้ย้ายถิ่นผู้สูงอายุที่มีถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางเดียวกัน (migration stream) ที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปี คือช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่หนึ่งจากพื้นที่หนึ่งของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2543 หมายถึงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นจากพื้นที่ต่างๆ เข้าสู่อีกพื้นที่หนึ่งในช่วง 5 ปี คือช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่งของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 หมายถึงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ เข้าสู่อีกพื้นที่หนึ่งในช่วง 5 ปี คือช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543

3.6 การประมวลผล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องจักรคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และนำเสนอข้อมูลเป็นร้อยละ และ อัตราร้อยละ ในรูปของตารางไขว้ และกราฟ ประกอบคำอธิบายเชิงพรรณนา

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปี ก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ใช้มาตรวัดทางประชากรศาสตร์คืออัตราการย้ายถิ่น และร้อยละของผู้ย้ายถิ่น เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยมีสูตรในการคำนวณดังนี้

1. ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศ ที่ย้ายถิ่นภายใน 5 ปีก่อนปีสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ของผู้สูงอายุ จำนวนอัตราการย้ายถิ่น ดังนี้

- อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุตามกลุ่มอายุ 60 – 69 ปี
= $\frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 60 – 69 ปีที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 60 – 69 ปีทั่วประเทศ}} * 100$
- อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุตามกลุ่มอายุ 70 – 79 ปี
= $\frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 70 – 79 ปีที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 70 – 79 ปีทั่วประเทศ}} * 100$
- อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุตามกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป
= $\frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไปที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไปทั่วประเทศ}} * 100$

2. ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายใน 5 ปีก่อนปีสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามลักษณะทางประชากร จำนวนอัตราการย้ายถิ่น ดังนี้

- อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุเมื่อจำแนกตามเพศ
= $\frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในแต่ละกลุ่มอายุจำแนกตามเพศ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุจำแนกตามเพศทั่วประเทศ}} * 100$
- อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุเมื่อจำแนกตามสถานภาพสมรส
= $\frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในแต่ละกลุ่มอายุจำแนกตามสถานภาพสมรส}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุจำแนกตามสถานภาพสมรสทั่วประเทศ}} * 100$

3. ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายใน 5 ปีก่อนปีสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามระยะทางที่ย้ายถิ่น หรือขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น ได้แก่การย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นภายในภาค และการย้ายถิ่นระหว่างภาค คำนวณอัตราการย้ายถิ่นดังนี้

- อัตราการย้ายถิ่นภายในจังหวัดของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่น

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัดในแต่ละกลุ่มอายุ} * 100}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุทั่วประเทศ}}$$

- อัตราการย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกันของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกันในแต่ละกลุ่มอายุ} * 100}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุทั่วประเทศ}}$$

- อัตราการย้ายถิ่นภายในระหว่างภาคของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคในแต่ละกลุ่มอายุ} * 100}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุทั่วประเทศ}}$$

4. ศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศ (เขตเมือง เขตชนบท กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ) ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนปีสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยใช้สูตรคำนวณดังนี้

- อัตราการย้ายถิ่นการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศ} * 100}{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุ ณ พื้นที่ปลายทางนั้น}}$$

5. ศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ (เขตเมือง เขตชนบท กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ) ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยใช้สูตรคำนวณดังนี้

$$\begin{aligned} & - \text{อัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ ของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ} \\ & = \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุ ณ พื้นที่ต้นทางนั้น}} * 100 \end{aligned}$$

6. ศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่งของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยใช้สูตรคำนวณดังนี้

$$\begin{aligned} & - \text{อัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่งของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ} \\ & = \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มอายุ ณ พื้นที่ต้นทางนั้น}} * 100 \end{aligned}$$

7. ศึกษาอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของแต่ละพื้นที่ของประเทศ (เขตเมือง เขตชนบท กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ) ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยใช้สูตรคำนวณดังนี้

$$\begin{aligned} & - \text{อัตราการย้ายถิ่นสุทธิของแต่ละพื้นที่ของประเทศ} \\ & = \frac{(\text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้า} - \text{จำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นออก})}{\text{จำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดของพื้นที่ที่ศึกษา}} * 100 \end{aligned}$$

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากข้อมูลทุติยภูมิของสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลออกเป็น 5 ส่วน ประกอบด้วย

4.1 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อน สำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น) โดยนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุของผู้สูงอายุและจำแนกตามเพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น

4.2 การย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทในประเด็นดังต่อไปนี้

4.2.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุเปรียบเทียบกับอัตราการย้ายถิ่นเข้า – ออกของแต่ละพื้นที่เขตเมืองและชนบทของประเทศ

4.2.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่เขตเมืองและชนบทของประเทศ

4.2.3) ทิศทางการย้ายถิ่น โดยการนำเสนอในรูปแบบของตารางไขว้แสดงจำนวนร้อยละของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่ย้ายถิ่น

4.2.4) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองและเขตชนบท โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นออกรายอายุจากพื้นที่เขตเมืองไปสู่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ และกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นออกรายอายุจากพื้นที่เขตชนบทไปสู่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ

4.3 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากร และเคหะ ปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ (ภาคเหนือ ภาคกลาง (ไม่รวม กรุงเทพฯ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และกรุงเทพฯ ในประเด็นต่อไปนี้

4.3.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุเปรียบเทียบกับอัตราการย้ายถิ่นเข้า – ออกของแต่ละภาค และ กรุงเทพฯ

4.3.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุเปรียบเทียบระหว่างภาค และ กรุงเทพฯ

4.3.3) กระแสการย้าย โดยการนำเสนอในรูปแบบของตารางไขว้แสดงจำนวนร้อยละของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่ย้ายถิ่น

4.4 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากร และเคหะ ปีพ.ศ.2543 ณ กรุงเทพฯ ในประเด็นต่อไปนี้

4.4.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นจากภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคต่างๆ ของประเทศเข้าสู่กรุงเทพฯ ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุ

4.4.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ ของประเทศ ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุ

4.4.3) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุระหว่างภาคที่กรุงเทพฯ โดยการนำเสนอในรูปแบบของกราฟแสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ

4.5 อภิปรายผลการศึกษา

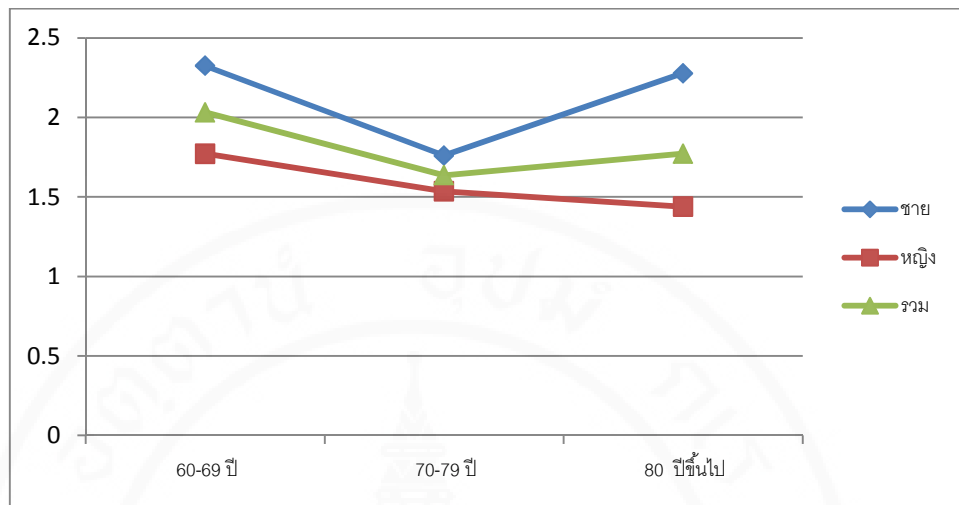
รายละเอียดในการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วน มีดังต่อไปนี้

4.1 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น)

4.1.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้สูงอายุไทยเมื่อจำแนกตามเพศ

การศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 นั้นเป็นการศึกษาปรากฏการณ์การย้ายถิ่นภายในประเทศทั้งประเทศ ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศทั้งสิ้นประมาณ 108,143 คน คิดเป็นอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นอัตราร้อยละ 1.89 เป็นผู้สูงอายุเพศชายที่ย้ายถิ่น 56,367 คน เป็นผู้สูงอายุเพศหญิงที่ย้ายถิ่น 51,776 คน คิดเป็นอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นอัตราร้อยละ 2.16 ในผู้สูงอายุเพศชาย และอัตราร้อยละ 1.67 ในผู้สูงอายุเพศหญิง

ผลการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุ พบว่าอัตราการย้ายถิ่นสูงสุดในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 4.1) ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางมีอัตราการย้ายถิ่นลดลง (อัตราร้อยละ 3.3) และในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายพบว่าอัตราการย้ายถิ่นเพิ่มสูงขึ้นเล็กน้อย (อัตราร้อยละ 3.7) และเมื่อพิจารณาตามเพศของผู้ย้ายถิ่นพบว่าผู้ย้ายถิ่นสูงอายุเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุ กล่าวคือผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นเพศชายและหญิงมีอัตราการย้ายถิ่นร้อยละ 2.32 และ 1.77 ตามลำดับ อัตราการย้ายถิ่นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางเพศชายและหญิงคิดเป็นอัตราร้อยละ 1.76 และ 1.53 ตามลำดับ และในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลายเพศชายมีอัตราย้ายถิ่นร้อยละ 2.28 และผู้สูงอายุเพศหญิง มีอัตราย้ายถิ่นร้อยละ 1.44 ดังแสดงในกราฟที่ 4.1

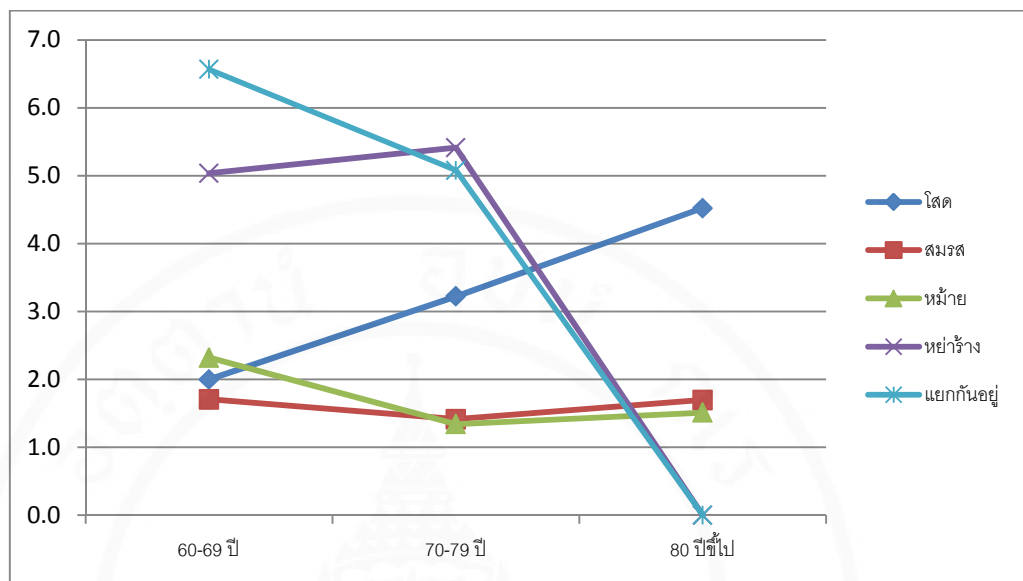

กราฟที่ 4.1 แสดงอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 - 2543 จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543

4.1.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ของผู้สูงอายุไทย เมื่อจำแนกตามสถานภาพสมรส

ผลการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ เมื่อจำแนกตามสถานภาพสมรสพบว่าผู้สูงอายุวัยต้นที่มีสถานภาพสมรสแบบ โสดมีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำคืออัตราร้อยละ 2 และมีแนวโน้มสูงมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น โดยอยู่ในระดับที่สูงกว่าสถานภาพสมรสแบบอื่นๆ กล่าวคือในกลุ่มผู้สูงอายุช่วงปลายที่มีสถานภาพ โสดนี้มีอัตราการย้ายถิ่นร้อยละ 4.5 ในขณะที่อัตราการย้ายถิ่นระดับสูงของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแบบแยกกันอยู่ และหย่าร้างพบในผู้สูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 6.6 และ 5.0 ตามลำดับ) และพบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส และแบบหม้ายนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุนั้น ดังแสดงในกราฟที่ 4.2

กราฟที่ 4.2 แสดงอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 - 2543 จำแนกตามกลุ่มอายุและสถานภาพสมรส

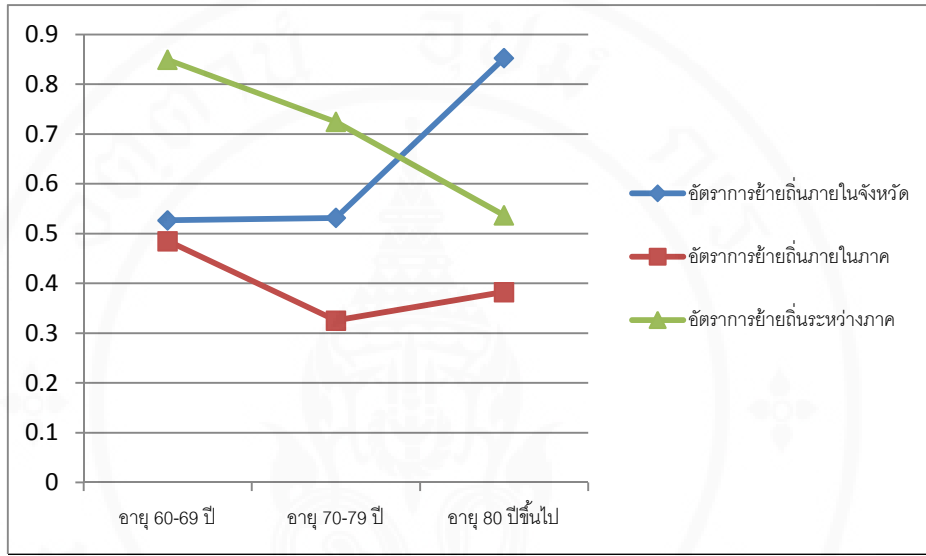
แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543

4.1.3) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้สูงอายุไทยเมื่อจำแนกตามขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น

จากข้อคำถามในสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 สามารถจำแนกประเภทของการย้ายถิ่นภายในประเทศ ในช่วง 5 ปี ก่อนสำมะโนประชากร โดยใช้ขอบเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น (ระยะทาง) เป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้ดังนี้คือ การย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกัน และการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุไทย ผลการศึกษาพบว่า

อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัดนั้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (อัตราร้อยละ 0.53 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น เป็นอัตราร้อยละ 0.89 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกันนั้นมีระดับต่ำกว่าอัตราการย้ายถิ่นภายในจังหวัดและระหว่างภาคในทุกกลุ่มอายุและในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกันนั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก (อัตราร้อยละ 0.48 , 0.33 และ 0.38 ของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น วัยกลาง และวัยปลายตามลำดับ) อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาค ของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นภายใน

จังหวัด และภายในภาคเดียวกัน และมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ 0.85 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น เป็นอัตราร้อยละ 0.54 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) จะเห็นได้ว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด และระหว่างภาคนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นรายอายุเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้ามกัน ดังแสดงในกราฟที่ 4.3

กราฟที่ 4.3 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด ภายในภาค และระหว่างภาค พ.ศ.2538 – 2543

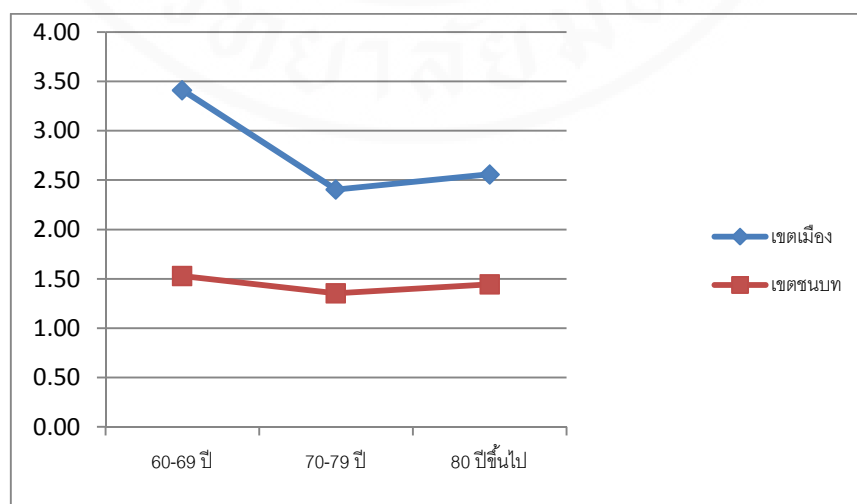
แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543

4.2 การย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท ในประเด็นดังต่อไปนี้

4.2.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก ของแต่ละพื้นที่เขตเมืองและชนบทของประเทศ

4.2.1.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท ศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทพบว่าอัตราการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่เขตเมืองนั้นสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองสูงที่สุด (อัตราร้อยละ 3.41) จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นได้ลดลงมา โดยในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางและวัยปลายที่ย้ายถิ่นนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่เขตเมืองในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก (อัตราร้อยละ 2.41 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และอัตราร้อยละ 2.56 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) สำหรับอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตชนบทนั้นพบว่าในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นนั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก (อัตราร้อยละ 1.53, 1.35 และ 1.45 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น วัยกลาง และในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายตามลำดับ) ดังกราฟที่ 4.4

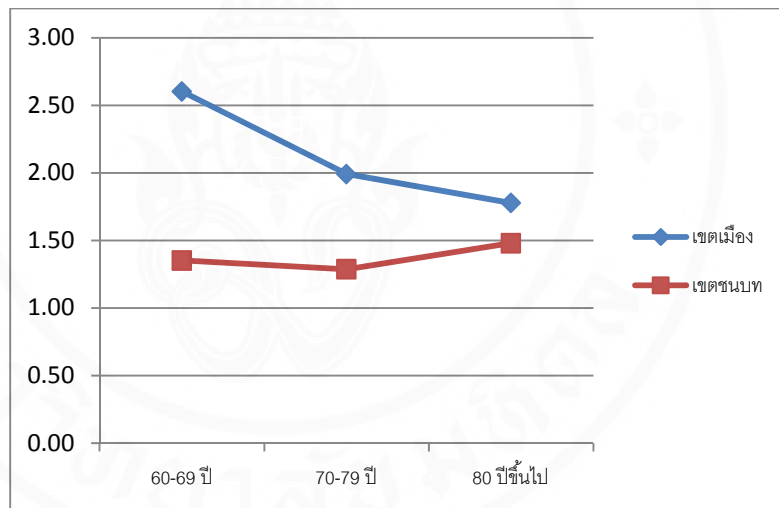

กราฟที่ 4.4 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543

4.4.1.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

เมื่อศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองพบว่า มีอัตราการย้ายถิ่นออกสูงสุดในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 2.60) จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ อัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนั้นมีระดับไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลาย (อัตราร้อยละ 1.35 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น และอัตราร้อยละ 1.48 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) ดังกราฟที่ 4.5

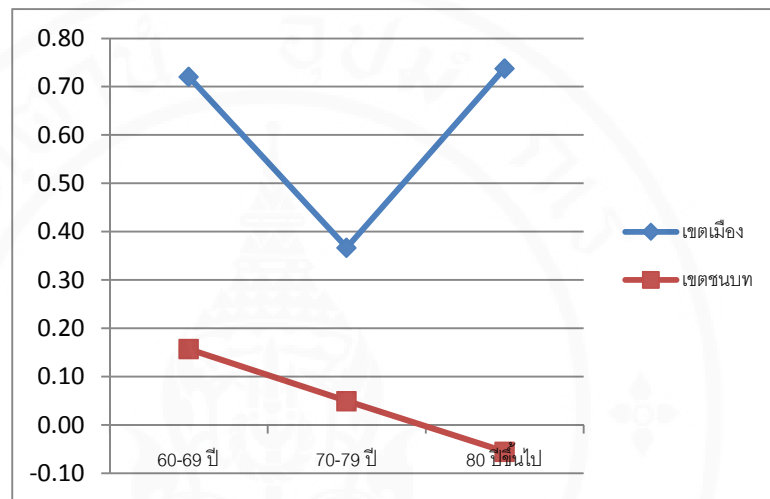
กราฟที่ 4.5 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.2.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

พื้นที่เขตเมืองมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิจากผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในทุกกลุ่มอายุ และมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของพื้นที่เขตชนบท โดยเขตเมืองมีอัตราการย้ายถิ่น

ของผู้สูงอายุคิดเป็นอัตราร้อยละ 0.72 , 0.37 และ 0.74 ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น วัยกลาง และวัยปลายตามลำดับ สำหรับเขตพื้นที่ชนบทมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิต่ำลงเมื่อผู้ย้ายถิ่นมีอายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ 0.16 , 0.05 และ - 0.06 ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น วัยกลางและวัยปลาย ตามลำดับ) ดังกราฟที่ 4.6

กราฟที่ 4.6 แสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่น พ.ศ.2538 – 2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.2.3) ทิศทางการย้ายถิ่น ระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทของประเทศของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ.2543

เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศไทยออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทพบว่ากระแสการย้ายถิ่นหลักเป็นการย้ายถิ่นระหว่างเขตชนบทของประเทศ (ร้อยละ 37.9) รองลงมาเป็น การย้ายถิ่นระหว่างเขตเมือง (ร้อยละ 26.5) และเป็นที่น่าสังเกตว่าการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองพบได้น้อยสุด (ร้อยละ 15.9) ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงร้อยละของจำนวนผู้ย้ายถิ่นผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศ พ.ศ.2538 – 2543 เมื่อจำแนกตามทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างเขตเมือง และเขตชนบทของประเทศ

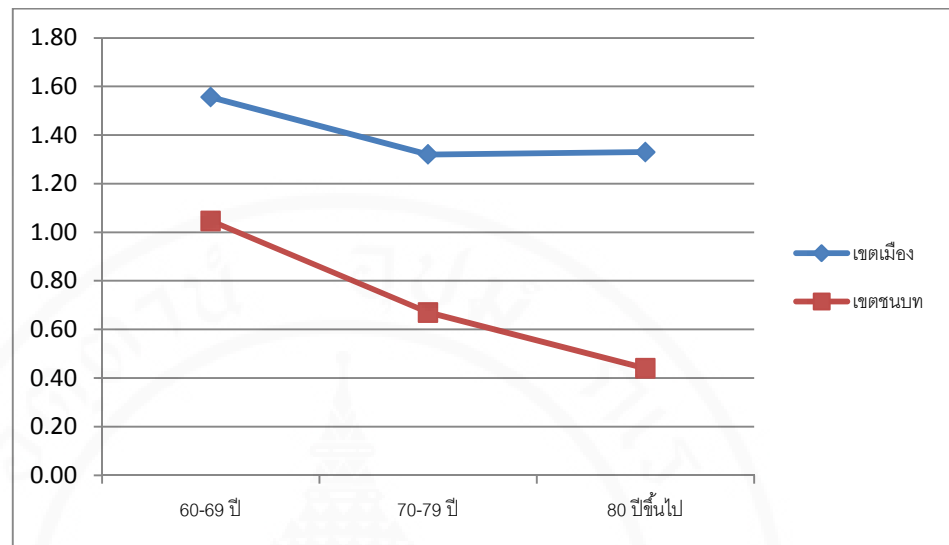
เขตที่อยู่ก่อนย้าย	เขตที่อยู่ปัจจุบัน	
	เขตเมือง	เขตชนบท
เขตเมือง	26.50	19.80
เขตชนบท	15.85	37.85

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.2.4) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมืองเขตชนบทไปสู่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ

4.2.4.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองไปสู่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากเขตพื้นที่เมืองนั้นพบว่าการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสู่เขตชนบท โดยอัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีระดับสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น อัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตชนบทมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (จากอัตราร้อยละ 1.1 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น เป็นอัตราร้อยละ 0.4 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) กราฟที่ 4.7

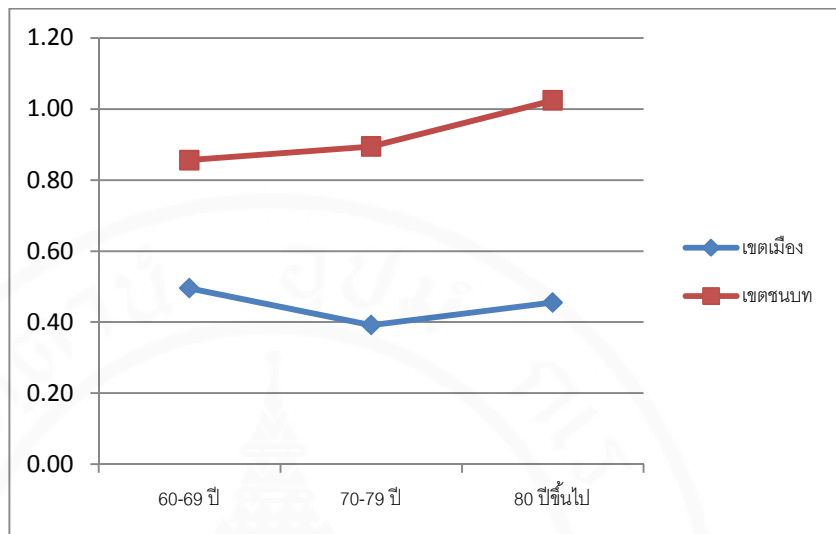

กราฟที่ 4.7 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตเมือง ไปสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 - 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.2.4.2)แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากเขตชนบทไปสู่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

อัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตชนบทสู่เขตชนบทนั้นมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตเมืองในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ 0.9 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น เป็นอัตราร้อยละ 1.8 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) อัตราการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตเมืองนั้นมีระดับไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่น ดังกราฟที่ 4.8

กราฟที่ 4.8 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทไปสู่พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ พ.ศ.2538 - 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

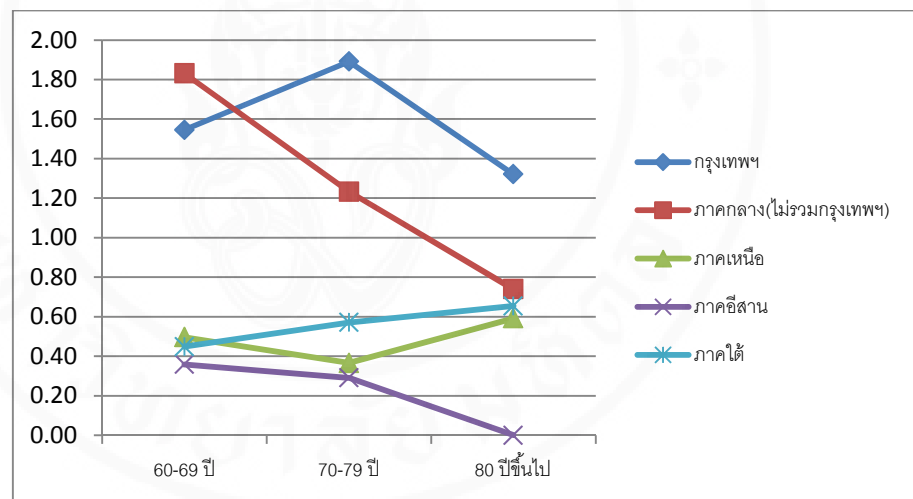
4.3 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ (ภาคเหนือ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และกรุงเทพฯ ในประเด็นต่อไปนี้

4.3.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้า – ออกของแต่ละภาค และกรุงเทพฯ ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

4.3.1.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีความแตกต่างกันโดยพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคกลางสูงที่สุด (อัตราร้อยละ 1.8)

รองลงมาเป็นกรุงเทพฯ (อัตราร้อยละ 1.6) ส่วนภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ นั้น มีอัตราการย้ายถิ่นเข้าอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนัก (อัตราร้อยละ 0.5, 0.4 และ 0.5 ของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตามลำดับ) ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ สูงสุด (อัตราร้อยละ 1.9) รองลงมาเป็นภาคกลาง (อัตราร้อยละ 1.2) อัตราการย้ายถิ่นเข้าลดลงมากในภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นอัตราร้อยละ 0.6, 0.4 และ 0.3 ตามลำดับ ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ สูงสุด (อัตราร้อยละ 1.3) รองลงมาเป็นภาคกลาง (อัตราร้อยละ 0.7) อัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นในภาคใต้และภาคเหนือเท่านั้น (อัตราร้อยละ 0.7 และ 0.6 ตามลำดับ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าลดต่ำลงจากภาคต่างๆ รวมทั้งกลุ่มอายุอื่นๆ ด้วย (กราฟที่ 4.9)

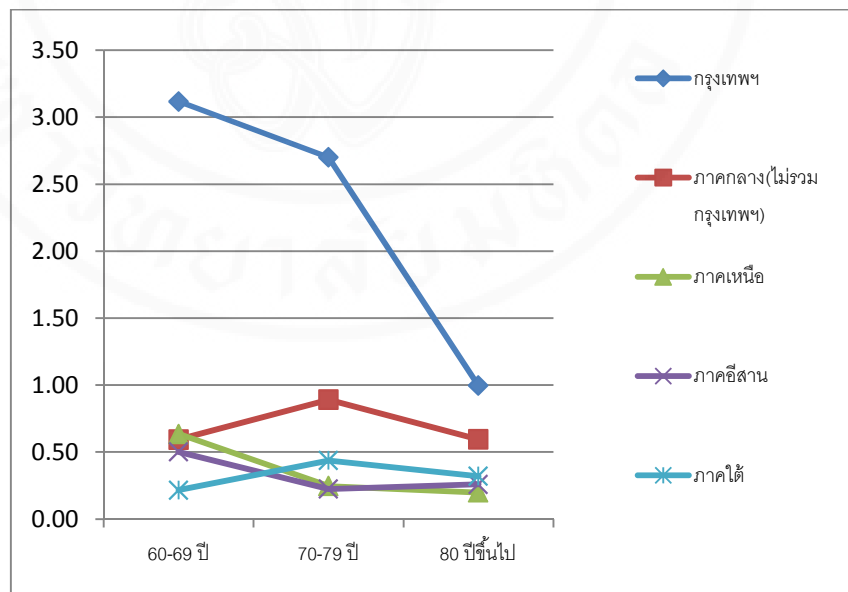

กราฟที่ 4.9 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.3.1.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย

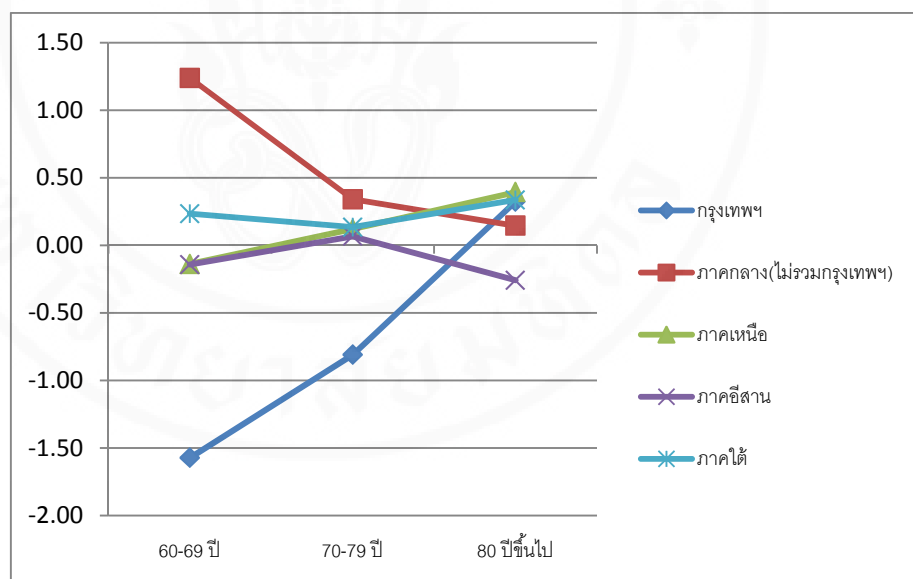
แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ มีลักษณะแตกต่างจากภาคต่างๆ มากทั้งในเรื่องของระดับการย้ายถิ่น และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น กล่าวคือกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุด (อัตราร้อยละ 3.1) อัตราการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ มีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ 2.7 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และอัตราร้อยละ 1.0 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากภาคกลางและภาคใต้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นออกสูงกว่าภาคใต้ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกคล้ายคลึงกันและในแต่ละกลุ่มอายุมีระดับการย้ายถิ่นใกล้เคียงกัน โดยอยู่ในระดับต่ำและไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ (กราฟที่ 4.10)

กราฟที่ 4.10 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543
แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.3.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 จำแนกเป็นภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ

ภาคกลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิมากที่สุดในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 1.2) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีระดับต่ำลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิไม่แตกต่างกันมากนัก และในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนั้นยังมีอัตราการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก ในขณะที่กรุงเทพฯ นั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุแตกต่างกันมากใน แต่ละกลุ่มอายุ กล่าวคือกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิเป็น อัตราร้อยละ - 1.6 จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีค่าเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น (อัตราร้อยละ - 0.8 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และอัตราร้อยละ 0.3 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) ดังกราฟที่ 4.11

กราฟที่ 4.11 อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย พ.ศ. 2538 – 2543 จำแนกเป็นภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.3.3) ทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาคและกรุงเทพฯของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

ผลการศึกษาพบว่ากระแสการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุไทยเป็นการย้ายถิ่นจากกรุงเทพฯ สู่ภาคกลาง (ร้อยละ 27.0) และมีจำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเป็นกระแสการย้ายถิ่นทวนกลับ (ย้ายถิ่นจากภาคกลางเข้าสู่กรุงเทพฯ) ร้อยละ 13.9 การย้ายถิ่นระยะทางไกลระหว่างภาคเหนือและภาคใต้นั้นมีจำนวนน้อยมาก (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 แสดงร้อยละของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาค รวมทั้งกรุงเทพฯ พ.ศ.2538 – 2543

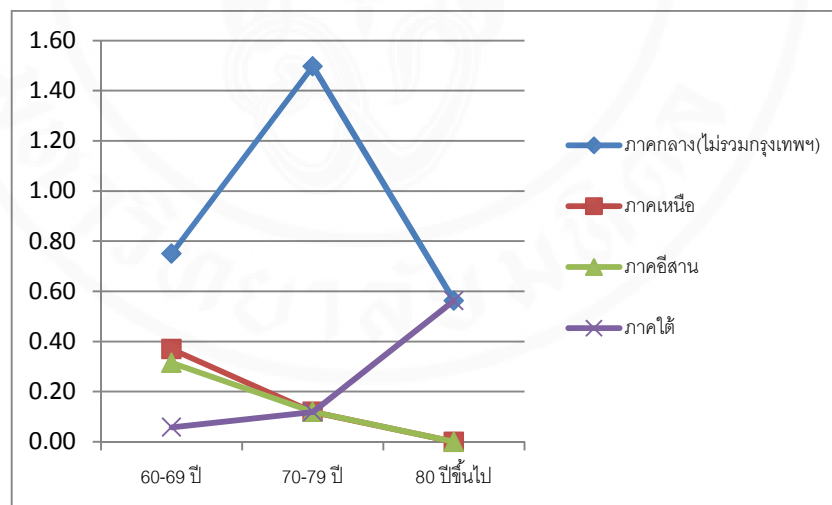
ภาคที่อยู่ก่อนย้าย	ภาคที่อยู่ในปัจจุบัน				
	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้
กรุงเทพฯ	0	26.97	5.09	6.59	1.54
ภาคกลาง	13.86	0	6.95	3.33	1.61
ภาคเหนือ	3.82	10.56	0	1.14	0.79
ภาคอีสาน	3.33	10.71	1.43	0	4.13
ภาคใต้	1.81	2.46	0	1.96	0

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.4 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ณ กรุงเทพฯ ในประเด็นต่อไปนี้

4.4.1) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในแต่ละกลุ่มอายุในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

การย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคกลางเข้าสู่กรุงเทพฯ มากกว่าภาคต่างๆ ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น ภาคใต้เป็นภาคเดียวที่มีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคสูงขึ้นเมื่ออายุของผู้ย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น โดยมีระดับการย้ายถิ่นเท่ากับกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายที่ย้ายถิ่นจากภาคกลาง (อัตราร้อยละ 0.6) ภาคเหนือและภาคอีสานนั้นมีแบบแผนการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ คล้ายคลึงกันกล่าวคือ เมื่ออายุผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้นมีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ ลดน้อยลงและอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำกว่าภาคอื่นๆ (กราฟที่ 4.12)

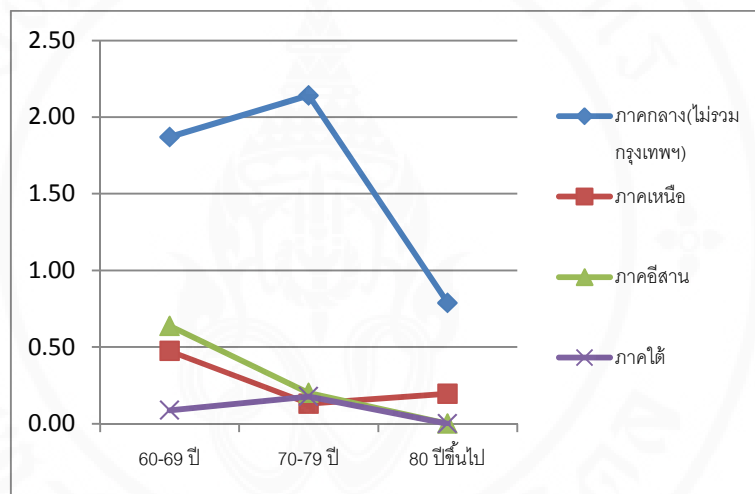

กราฟที่ 4.12 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคต่างๆ เข้าสู่กรุงเทพฯ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543

4.4.2) แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ ของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

การย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ของประเทศในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุด (อัตราร้อยละ 2.1) อัตราการย้ายถิ่นลดลงมากในกลุ่มอายุวัยปลาย (อัตราร้อยละ 0.8) แต่ยังคงมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ภาคใต้ได้รับผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคจากกรุงเทพฯ ในระดับต่ำกว่าภาคต่างๆ (กราฟที่ 4.13)

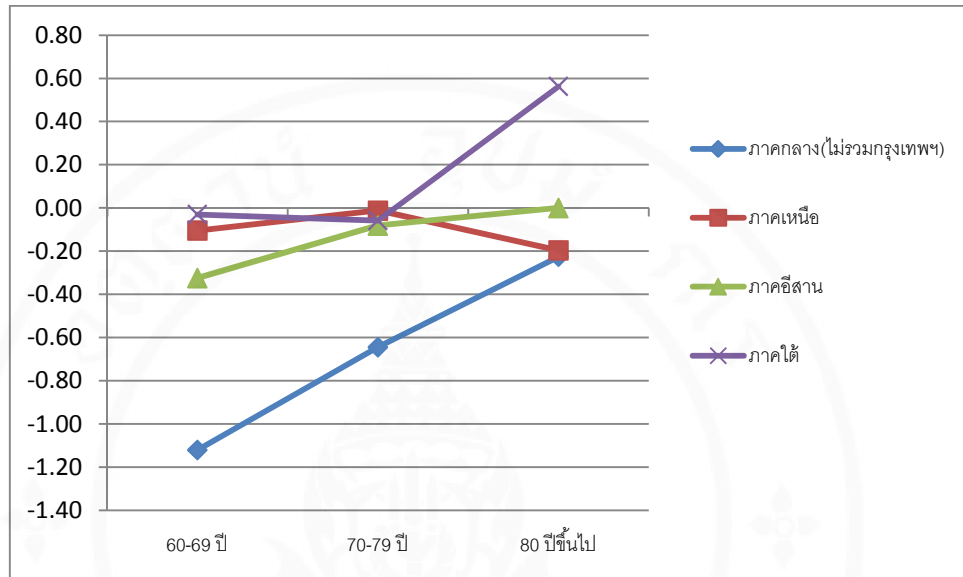
กราฟที่ 4.13 แสดงอัตราการย้ายถิ่นรายอายุของผู้สูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ ของประเทศ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : จำนวนจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.4.3) อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุระหว่างภาคที่กรุงเทพฯ ของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

กรุงเทพฯ มีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุดไปสู่ภาคกลาง โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุด (อัตราร้อยละ - 1.1) จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ - 0.6 และ - 0.2 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายตามลำดับ) ภาคเหนือและภาคอีสานมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุไม่แตกต่างกันมากในแต่ละกลุ่มอายุ ภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเข้าเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น โดยในกลุ่มผู้สูงอายุวัย

ปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่สูงที่สุดกว่ากลุ่มอายุอื่น (อัตราร้อยละ 0.6) และรวมถึงภาคต่างๆ ด้วย (กราฟที่ 4.14)

กราฟที่ 4.14 อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาค ที่กรุงเทพฯ พ.ศ.2538 – 2543

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ. 2543

4.5 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ. 2543 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับวัยแรงงาน และไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ ลักษณะแบบแผนการย้ายถิ่นเช่นนี้คล้ายคลึงกับแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุประเทศฟิลิปปินส์ (Ulack, 1991) ซึ่งศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ศึกษาข้อมูลนั้น) และประเทศญี่ปุ่น (Otomo, 1990) นอกจากนี้แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยยังมีความคล้ายคลึงกับประเทศสหรัฐอเมริกาในอดีต (U.S. census bureau, 1980) และประเทศเนเธอร์แลนด์ (Scholten and Van der Vered, 1989) ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมโดยแตกต่าง

จากแนวคิดแบบจำลองการย้ายถิ่น (Model migration schedule) โดยโรเจอร์และวัตกินส์ (Rogers and Watkins, 1986) ที่พบว่ามียัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นและวัยปลาย และผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในแถบประเทศตะวันตก เช่น ผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอังกฤษ โดยรี (Ree, 1989) ซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมมานานแล้ว กล่าวคือแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกพบมียัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุการทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย วิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา ในแต่ละประเด็นดังนี้

1. อายุของผู้ย้ายถิ่น

กลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น

อัตราการย้ายถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 4.1) มีระดับสูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง (อัตราร้อยละ 3.3) และวัยปลาย (อัตราร้อยละ 3.7) โดยระดับการย้ายถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นที่สูงขึ้นเล็กน้อยนั้นเมื่อพิจารณาจากสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 โดยจำแนกผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นออกเป็นกลุ่มผู้ย้ายถิ่นจากการเกษียณอายุการทำงาน และกลุ่มผู้ย้ายถิ่นที่ไม่ใช่ผู้เกษียณอายุการทำงาน พบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นร้อยละ 3.1 และ 1.7 อัตราการย้ายถิ่นของกลุ่มผู้เกษียณอายุการทำงานนั้นสูงกว่าอีกเกือบเท่าตัว สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพที่กำหนดการเกษียณอายุนั้นส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้เกษียณอายุการทำงาน ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นอาชีพส่วนใหญ่ของคนไทยเป็นอาชีพเกษตรกรรม โดยพบว่าร้อยละ 56.7 ของประชากรทั้งประเทศไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2543) และมีจำนวนผู้เกษียณอายุการทำงาน ร้อยละ 4 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) แต่เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมนั้นไม่ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพดังกล่าวนั้นต้องย้ายถิ่น ดังนั้นในทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรม ที่จะส่งผลให้มีจำนวนผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพที่กำหนดอายุการเกษียณการทำงาน อาจส่งผลให้มีแนวโน้มการย้ายถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นให้มีระดับการย้ายถิ่นสูงขึ้นได้ แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยจึงมีแนวโน้มคล้ายกับประเทศตะวันตกเช่นผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอังกฤษโดยรี (Ree, 1989) ซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมมานานแล้ว และสอดคล้องกับแนวคิดแบบจำลองการย้ายถิ่น (Model migration schedule) โดยโรเจอร์และวัตกินส์ (Rogers and Watkins, 1986) ที่พบว่ามียัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้เกษียณอายุ (retirement peak)

อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นไม่มี retirement peak โดยมีแบบแผนการย้ายถิ่นคล้ายกับประเทศญี่ปุ่น (Otomo, 1990) แต่มีสาเหตุที่แตกต่างกัน กล่าวคือจำนวน

ผู้สูงอายุญี่ปุ่นที่เกษียณอายุการทำงานจะมีจำนวนมาก แต่การเกษียณอายุไม่เป็นสาเหตุทำให้อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยต้นสูงขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นมีค่านิยมในการทำงานต่อแม้ว่าจะมีอายุมากแล้วภายหลังการเกษียณอายุ และมีความต้องการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด อีกทั้งระบบการจ้างงานของประเทศญี่ปุ่นนั้นนายจ้างจะยังคงมีการจ้างงานผู้สูงอายุต่อแม้ว่าจะเกษียณอายุการทำงานแล้ว (วุฒิสาร ตันไชย, 2547) อีกทั้งแม้ว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม ประกอบด้วยค่านิยมการทำงานต่อภายหลังเกษียณอายุการทำงานจึงไม่ค่อยพบว่าผู้สูงอายุญี่ปุ่นจะย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่มีทรัพยากรสวยงาม (Amenity migration) เหมือนเช่นผู้สูงอายุในแถบประเทศตะวันตก เช่นประเทศอเมริกา และประเทศอังกฤษ รวมถึงแนวคิดแบบจำลองการย้ายถิ่น (Model migration schedule) ที่ไม่พบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยเกษียณอายุ

นอกจากนี้ผลการศึกษาที่พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยในกลุ่มอายุ 60 – 69 ปี นั้นเหมือนกับผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์นั้นในกลุ่มอายุเดียวกัน (จากผลการศึกษาของ Ulack, 1991) เนื่องจากประเทศฟิลิปปินส์นั้นเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และในช่วงเวลานั้นสัดส่วนประชากรสูงอายุยังมีจำนวนไม่มากนัก (Ulack, 1991) จำนวนผู้เกษียณอายุการทำงานยังมีจำนวนไม่มากนัก Retirement Migration จึงยังมีอัตราการย้ายถิ่นไม่สูง

นอกจากนี้แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย มีอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุกลุ่มวัยต้น เหมือนกับผลการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศจากผลการศึกษาของ U.S. census bureau (1985) และ Scholten and Van der Vered (1989) ซึ่งศึกษาแบบแผนย้ายถิ่นภายในประเทศเนเธอร์แลนด์ ปี ค.ศ. 1973 แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศเนเธอร์แลนด์ในช่วงเวลาที่ศึกษานั้นเป็นช่วงต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) และมีความเป็นเมือง (Urbanization) อีกทั้งประชากรรุ่นเกิดเกินล้าน (Baby Boom) ยังอยู่ในช่วงกลุ่มวัยแรงงาน โดยจัดอยู่ในระยะช่วงปลายของ ระยะที่ 2 The early transition society ตามแนวคิดของ Zelinsky' s mobility transition เช่นเดียวกับประเทศไทยในช่วงปีพ.ศ.2543 อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจึงไม่สูงมากนักเช่นเดียวกัน

กลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยกลาง

จากผลการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปี ก่อน สัมมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยกลาง(อัตราร้อยละ 3.3) นั้นอยู่ในระดับต่ำกว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (อัตราร้อยละ 4.1) และผู้สูงอายุวัยปลาย (อัตราร้อยละ 3.7) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาที่พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยกลางทั้งในแถบประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา รวมถึงประเทศที่

ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว และประเทศที่ยังไม่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (U.S. census bureau, 1980 ; Scholten and Van der Vered, 1989 ; Ree, 1989 ; Roger and Watkins, 1986 ; Roger and Castro, 1986 อ้างใน Roger, 1992 ; Otomo, 1990 ; Watkins and Ulack, 1991 ; Roger, 1992 ; Schachter and He, 2003) พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยกลางนั้น โดยส่วนใหญ่จะมีระดับการย้ายถิ่นไม่สูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นและวัยปลาย เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางนั้นได้รับเหตุหรือปัจจัยที่กระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการย้ายถิ่นน้อยกว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยอื่นๆ กล่าวคือจากแนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The life course model) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เสนอว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตนั้นเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุวัยกลางนั้นได้ผ่านเหตุการณ์การเกษียณอายุการทำงานแล้ว เป็นช่วงที่ภาวะสุขภาพเริ่มเสื่อมถอย แต่ยังคงสามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจกรรมได้

กลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลาย

อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มอายุวัยปลาย (80 ปี ขึ้นไป) ของผู้สูงอายุไทยมีระดับสูงขึ้นเล็กน้อย โดยจากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 พบว่าผู้สูงอายุวัยปลายมีเหตุผลของการย้ายถิ่นติดตามบุคคลในครัวเรือนมากที่สุด ร้อยละ 61.3 และพบว่าเป็นการย้ายถิ่นระยะใกล้ (การย้ายถิ่นภายในจังหวัด) จึงอาจเป็นเพราะเพื่อการได้รับการดูแลจากลูกๆ หรือญาติพี่น้อง เนื่องจากเมื่ออายุมากขึ้นมีการเจ็บป่วยเรื้อรัง และภาวะทุพพลภาพตามมา จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น และสืบเนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมไทยในการกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ (ศิริวรรณ ศิริบุญ , 2531) ที่ยังพบว่าบุตร หลานไทยยังมีทัศนคติที่ดีในการดูแลบิดามารดาเมื่ออายุมากขึ้น

อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยในกลุ่มวัยปลายที่สูงขึ้นเล็กน้อยนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวฟิลิปปินส์และชาวญี่ปุ่น (จากผลการศึกษาของวัตกินส์และยูลัค (Watkins and Ulack, 1991) และโอโตโม (Otomo, 1990) ตามลำดับ) โดยแตกต่างจากแนวคิดแบบจำลองการย้ายถิ่น (Model migration schedule) และแตกต่างจากผลการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวตะวันตก ตามผลการศึกษาของโรเจอร์ (Roger, 1992) , แสคชเตอร์และฮี (Schachter and He , 2003) ; และรี (Ree, 1989) ซึ่งพบว่าอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย สอดคล้องกับระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านโทรคมนาคมของประเทศ และประชากรสูงอายุมีอายุยืนมากขึ้น จึงชี้ให้เห็นว่าประเทศที่มีระดับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจดีหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว จะมีระดับการย้ายถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายสูงกว่าประเทศที่กำลังพัฒนา

ถึงแม้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม แต่อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายนั้นอยู่ในระดับที่ไม่สูงเหมือนประเทศที่พัฒนาแล้วเช่นในประเทศในแถบตะวันตก ทั้งนี้เป็นเพราะสวัสดิการจากรัฐบาลญี่ปุ่นที่จัดสถานสงเคราะห์คนชราอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละชุมชน (ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือ เสริมเติมสิ่งที่ขาดหรือพร่องของสังคมในระดับที่เหมาะสม) และเน้นให้สังคม ครอบครัวยมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นนั้นเน้นการตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุ (วุฒิสสาร ต้นไชย, 2547) ดังนั้นสังคมของญี่ปุ่นจึงมีความเข้มแข็งในการให้การช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้สูงอายุมากกว่าการพึ่งพาสวัสดิการจากรัฐ จึงเป็นการช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายของประเทศในอนาคต ซึ่งจะมีอัตราส่วนพึ่งพิงสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลต่อความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้ผลทางอ้อมที่เกิดจากการที่ครอบครัว และชุมชนมีส่วนร่วมในการให้การดูแลผู้สูงอายุที่ตามมาคือความรู้สึกผูกพันของผู้สูงอายุที่มีต่อครอบครัวและชุมชน ซึ่งช่วยลดการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไม่ให้ย้ายถิ่นออกจากครอบครัวและชุมชนนั้น หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนา สอดคล้องกับแนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The Place Identity Model) ดังนั้นปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น นั้นแตกต่างจากแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในแถบประเทศตะวันตก ทั้งที่เป็นประเทศที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามเมื่อนำผลการศึกษาของโอโตโมะ และโอโตห์ (Otomo and Itoh, 1988) ที่ศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับช่วงปีค.ศ.1959 – 1960, 1969 – 1970 และปีค.ศ.1979 – 1980 พบว่าแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป โดยอัตราการย้ายถิ่นมีระดับสูงขึ้นจากอดีต และอัตราการย้ายถิ่นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายนั้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นกว่ากลุ่มอายุอื่น อย่างคล้ายคลึงกับแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นในกลุ่มประเทศตะวันตก ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่น ส่งผลต่อสังคม วัฒนธรรมในการดูแลผู้สูงอายุให้เปลี่ยนแปลงไปแต่เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังจะเห็นได้จากเมื่อเปรียบเทียบวัฒนธรรมการดูแลผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทพบว่า ผู้สูงอายุในเขตชนบทนั้นได้รับการดูแลช่วยเหลือมากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง (วุฒิสสาร ต้นไชย, 2547) และจากผลการศึกษาที่พบว่าความเป็นเมืองสัมพันธ์กับสภาพของครอบครัว และสถานภาพบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวนั้นเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ตรงข้ามกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ความเป็นเมือง ทำให้มีครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น และผู้สูงอายุต้องอยู่คนเดียวมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตชนบท และการได้รับการดูแลจากสมาชิกครอบครัวของผู้สูงอายุนั้นเปลี่ยนแปลงไป (Martin,L.G,1988) เป็นการดำเนินรอยตามสังคมวัฒนธรรมตะวันตกว่าการพัฒนา

ด้านเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นจากอดีต สอดคล้องกับอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่มากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย

ผลการศึกษาเปรียบเทียบข้างต้นทำให้ทราบถึงความแตกต่างของแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในประเทศที่มีแตกต่างกันในด้านของสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศ เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับบริบทของประเทศไทย ช่วงปีพ.ศ.2538 – 2543 ซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมให้เป็นอุตสาหกรรม ประชากรของประเทศรุ่นเกิดเกินล้าน (Baby Boom) อยู่ในช่วงอายุ 17 – 37 ปี ซึ่งเป็นวัยแรงงานมีการแข่งขันด้านการทำงาน และความต้องการทรัพยากรเกี่ยวกับด้านการศึกษา และแหล่งทำงานสูง ประชากรย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองหลวงของประเทศสูงมาก ดังจะเห็นได้จากระดับความเป็นเมืองของกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งอยู่ในระดับสูงมาก ในปีพ.ศ.2541 ประเทศไทยมีอัตราความเป็นเอคนคร ร้อยละ 90 (International Urban Research Center อ้างในปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างประชากร ณ พื้นที่ต้นทาง ที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรสูงอายุ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น การกระจายบริการ สาธารณะสุขในบางภูมิภาคยังคงขาดแคลนอยู่ ยังมีความแตกต่างระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทในด้านสาธารณูปโภค จึงเป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับบุตรหลาน โดยพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีเหตุผลของการย้ายถิ่นเพื่อติดตามบุคคลในครัวเรือนสูงที่สุด (ร้อยละ 61.3) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2543) เมื่อประเทศประสบวิกฤติเศรษฐกิจ อาจเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายย้ายถิ่น โดยพบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยปลายที่ประกอบอาชีพนายจ้าง และธุรกิจส่วนตัวนั้น มีอัตราการย้ายถิ่นในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากร และเคหะ ปีพ.ศ. 2543 อยู่ในระดับสูง (อัตราร้อยละ 7.5 และ 1.8 ตามลำดับ) จึงอาจเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้อัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุในกลุ่มอายุวัยปลายสูงขึ้นเล็กน้อยจากกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยกลาง

2. เพศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ

ผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยเพศหญิงมีระดับการย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุของผู้ย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น ผลการศึกษานี้แตกต่างจากแบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และญี่ปุ่น (Schachter and He, 2003 ; Ree, 1989 ; Scholten and Van der Vered, 1989 ; Otomo, 1990) ที่มีระดับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเพศหญิงสูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น โดยเป็นผลสืบเนื่องจากการที่ผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นมีอายุยืนยาวกว่า และเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นจึงมีการเจ็บป่วยเรื้อรังเพิ่มมากขึ้น และมีภาวะทุพพลภาพเพิ่มมากขึ้น จึงมีความต้องการพึ่งพาสูงขึ้น เมื่อสมาชิกครอบครัวไม่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือได้ ผู้สูงอายุจึงย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบันที่สามารถให้การดูแลช่วยเหลือ

ผู้สูงอายุได้ในระยะยาว เนื่องจากประเทศดังกล่าวนี้มีระบบเงินบำนาญ และสวัสดิการสังคมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี ผู้สูงอายุมีเงินเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล สำหรับประเทศไทยซึ่งมีสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากประเทศตะวันตก โดยยังคงมีวัฒนธรรมในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ แสดงถึงความกตัญญูทเวที คนวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าบุตรหลานรวมทั้งตนเองสมควรเป็นผู้ให้การดูแลบุพการีในยามชรา หรือในยามจำเป็น (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2531) นอกจากนี้การให้สมาชิกครอบครัวเป็นผู้ให้การดูแลนั้นยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย เนื่องจากผู้สูงอายุไทยมีรายได้ไม่มากนักหรืออาจจะไม่มีรายได้เลย

นอกจากนี้การที่ผู้ย้ายถิ่นสูงอายุเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นมากกว่าเพศหญิงนั้นอาจเป็นเพราะอิทธิพลจากสังคม วัฒนธรรมไทยที่ยังคงนิยมให้ผู้สูงอายุชายเป็นหัวหน้าครอบครัวที่มักย้ายถิ่นเพื่อการทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาจากรายงานสถานภาพผู้สูงอายุไทย 2541 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541) อีกทั้งผู้สูงอายุชายมีสุขภาพแข็งแรงกว่าจึงสามารถย้ายถิ่นเพื่อการทำงานหารายได้ให้ครอบครัวได้มากกว่า โดยผลการศึกษาอัตราการย้ายถิ่นภายในประเทศไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ.2543 พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเพศชายตามสถานภาพอาชีพที่ทำงานนั้นสูงกว่าเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่นรวมทั้งเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นพบว่าเพศหญิงมีอัตราการย้ายถิ่นตามอาชีพทำงานลดลงอย่างรวดเร็วรวมทั้งผลสืบเนื่องจากการที่ช่วงวัยแรงงานนั้นเพศชายมีจำนวนผู้ย้ายถิ่นมากกว่าเพศหญิง การมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นจากช่วงอายุที่ผ่านมาส่งผลให้ตัดสินใจย้ายถิ่นในโอกาสถัดไปได้ง่ายขึ้น ประสบการณ์ในการย้ายถิ่นในช่วงวัยทำงานนั้นส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุด้วย กล่าวคือผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นสูงในช่วงวัยทำงานนั้นจะมีความเข้าใจในที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ไม่ยึดติดกับการเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอนรวมทั้งความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง จึงสามารถย้ายถิ่นได้ง่ายขึ้น (Rogers, 1992) นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุเพศชายมีนิสัยชอบเข้าสังคมมากกว่าเพศหญิงจึงมีเครือข่ายของการย้ายถิ่น ส่งผลให้ผู้สูงอายุชายย้ายถิ่นได้มากกว่าเพศหญิง (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) ลักษณะของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นพบว่าต่างกัน โดยผลการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นของโอโตโม (Otomo, 1981 อ้างใน Rogers, 1992) โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรปีค.ศ.1969 -1970 และ ค.ศ.1979 -1980 พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้สูงอายุเพศชายในทุกประเภทของการย้ายถิ่นคือการย้ายถิ่นภายในจังหวัด การย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน และการย้ายถิ่นระหว่างภาค ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุเพศหญิงมีอายุยืนกว่า และจากผลการศึกษาเหตุผลของการย้ายถิ่นพบว่ามีความต้องการพึ่งพิงมากกว่า จากการเจ็บป่วยเรื้อรัง และจากการมีสถานภาพเป็นหม้าย (Surveys on Elderly Migration in Cities of Kitakyushu and Sendai, Japan Ageing Research Center, 1991 อ้าง

ใน Rogers, 1992) นอกจากนี้ผลการศึกษาระบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยยังแตกต่างจากแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุประเทศฟิลิปปินส์ (Watkins and Ulack, 1991) ที่พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นสูงกว่าเพศชายเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุชายอายุสั้นกว่า และเมื่อผู้สูงอายุหญิงเป็นหม้ายแล้วส่วนใหญ่ย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่กับลูกหลานเพื่อการพึ่งพาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และด้านร่างกายที่เสื่อมลง อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นยังมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือลูกหลาน และทำงานบ้านซึ่งช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหตุผลดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับผลการศึกษาเหตุผลของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุหญิงไทยพบว่าส่วนใหญ่ย้ายถิ่นด้วยเหตุผลเพื่อติดตามบุคคลในครัวเรือน เมื่อมีสมาชิกครอบครัวให้การดูแลจึงส่งผลให้ผู้สูงอายุไทยย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สังคมไทย เพศหญิงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นยังคงมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครอบครัวอยู่ โดยการช่วยเหลือลูกหลาน และการทำงานบ้าน (นภาพร ชโยวรรณ และจอห์น โนเดล, 2539) ส่งผลให้ผู้สูงอายุเพศหญิงไม่ค่อยย้ายถิ่นกันมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุเพศชาย ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทย นั้นเกิดจากปัจจัยผลักดันจากภาวะสุขภาพที่เสื่อมลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น จึงมีความต้องการพึ่งพาสูงขึ้น รวมทั้งจากภาวะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเองและครอบครัว และศักยภาพของครอบครัวในการเตรียมการและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยสูงอายุของสมาชิกครอบครัว

3. สถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ

การที่จำนวนของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยอยู่ในระดับต่ำในกลุ่มสถานภาพแบบสมรส และแบบหม้ายนั้นเพราะสถานภาพดังกล่าวนี้มีสมาชิกครอบครัวให้การช่วยเหลือดูแลซึ่งอาจเป็นทั้งทางด้านสุขภาพ และด้านเศรษฐกิจ (Hays, 1984 อ้างใน Rogers, 1992) และสอดคล้องกับผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสถานภาพผู้สูงอายุไทย 2541 ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสจะมีอัตราการย้ายถิ่นต่ำกว่ากลุ่มอื่น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541) นอกจากนี้พบว่าอัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายที่มีสถานภาพสมรสแบบสมรส และแบบหม้ายนั้นไม่สูงเพิ่มขึ้น ในขณะที่กลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลายที่มีอยู่ในสถานภาพโสดนั้นอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น เพราะเพื่อหาผู้ให้การดูแลช่วยเหลือเมื่อสุขภาพเสื่อมลง ในมุมมองกลับกันผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหย่า และแบบแยกกันอยู่กันนี้อาจไม่มีสมาชิกครอบครัวให้การดูแลช่วยเหลือจึงมีส่วนของผู้ย้ายถิ่นสูงเพื่อหางานทำให้สามารถเลี้ยงชีพให้อยู่รอดต่อไปได้ หรืออาจมีการย้ายถิ่นเข้าสู่สถาบันครัวเรือนในกรณีไม่มีที่อยู่อาศัย ผลการศึกษาการย้ายถิ่นตามสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุจึงคล้ายกับประเทศญี่ปุ่น (Ootomo, 1990) เนื่องจากมีวัฒนธรรมการดูแลผู้สูงอายุคล้ายกัน ในขณะที่ผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกจะย้ายถิ่นเพื่อหาผู้ที่สามารถให้การดูแลด้านจิตใจเมื่อคู่ครองได้

เสียชีวิตลง โดยผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หรือเป็น โสดจะมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่กับคู่สมรส อัตราการย้ายถิ่นรายอายุตามสถานภาพสมรสดังกล่าวจึงมีความแตกต่างกับประเทศไทย (Chevan, 1995; Speare and Meyer, 1998 อ้างใน Waters, 2000 : 130 Spear, et al. 1991; Longino et al.,1991 อ้างใน Rogers, 1992) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคม วัฒนธรรมของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศโปแลนด์นั้น เมื่อสมาชิกครอบครัวเติบโตขึ้นจะย้ายออกจากบ้าน ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่มีสมาชิกครอบครัวคอยให้การดูแลให้ความช่วยเหลือไม่เหมือนกับสังคมไทยที่มีลูกหลาน ญาติพี่น้องคอยให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ (Rogers, 1992)

4. ระยะเวลา (ขอบเขตพื้นที่) ในการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ

จากผลการศึกษาพบว่าในขอบเขตของการย้ายถิ่นภายในจังหวัด ซึ่งเป็นระยะทางที่ไม่ไกลมากนักอาจส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถย้ายถิ่นได้ง่าย โดยพบว่าอัตราการย้ายถิ่นสูงขึ้นเมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภายในจังหวัดเดียวกันนั้นสภาพสังคม วัฒนธรรมไม่แตกต่างกันมากนัก ไม่ต้องปรับตัวสูงมากนัก อีกทั้งยังมีความรู้สึกผูกพันต่อพื้นที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุตัดสินใจย้ายถิ่นภายในจังหวัด อย่างสอดคล้องกับแนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The Place Identity Model) นอกจากนี้การย้ายถิ่นในระยะทางที่ไม่ไกลมากนักทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และทำให้ภาวะสุขภาพนั้นไม่ค่อยเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางมากนัก จึงทำให้อัตราการย้ายถิ่นภายในจังหวัดสูงขึ้นแม้ว่าผู้ย้ายถิ่นจะมีอายุเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปราโมทย์ ประสาทกุล (2543) ที่ว่าผลกระทบของการย้ายถิ่นในระยะไกลนั้นผู้ย้ายถิ่นอาจต้องเผชิญกับความยากลำบาก ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งในรูปของตัวเงิน และค่าใช้จ่ายทางจิตใจ ผู้ย้ายถิ่นต้องเปลี่ยนที่อยู่ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ ต้องสูญเสียวิถีชีวิตที่ตนเคยชิน และต้องสร้างวิถีชีวิตใหม่ขึ้นมา โดยการผสมผสานเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมใหม่บางครั้งเป็นเรื่องที่ทุกข์ทรมาน และจากการที่สภาพสังคม วัฒนธรรมไทยมีการอยู่อาศัยใกล้เคียงกันมากในกลุ่มเครือญาติ นั้นส่งผลให้เกิดเครือข่ายของการย้ายถิ่นภายในจังหวัดให้สูงขึ้นได้ และยังเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การย้ายถิ่นภายในจังหวัดเพื่อพึ่งพาญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ภายในจังหวัดเดียวกัน ผลการศึกษาเช่นนี้ คล้ายคลึงกับแนวคิดของลิทวักและลองจิโน (Litwak and Longino, 1987) ที่ศึกษาพบว่าการย้ายถิ่นในระยะสั้นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศตะวันตกนั้น ที่เป็นการย้ายถิ่นในระยะสั้นนั้นส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นเพื่อไปอาศัยอยู่กับญาติ หรือครอบครัว (assistance migration and kinship migration) เพื่อการพึ่งพาเมื่อภาวะสุขภาพเริ่มเสื่อมลง

การย้ายถิ่นในระยะทางไกล (ระหว่างภาค) พบว่าอัตราการย้ายถิ่นในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นอยู่ในระดับสูง ซึ่งพบในกลุ่มของผู้เกษียณอายุการทำงาน โดยเป็นการย้ายออกจาก

กรุงเทพฯ ไปสู่ภาคกลาง (ผลการศึกษานี้คล้ายคลึงกับผลการศึกษาย้ายถิ่นของ โอโตโม (Otomo, 1990) ลิทวักและลองจิโน (Litwak and Longino, 1987) โดยอัตราการย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุของผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งระยะทางในการย้ายถิ่นนั้นเป็นปัจจัยคัดสรรผู้ย้ายถิ่นที่สำคัญ และเป็นการย้ายถิ่นด้วยความสมัครใจ เช่นการย้ายถิ่นไปยังสถานที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์สวยงาม (Amenity migration) ที่พบในการศึกษาย้ายถิ่นของผู้สูงอายุชาวอเมริกัน (Rogers, 1992) สำหรับผู้สูงอายุไทยนั้นพบว่าระยะทางไกล นั้นมีเหตุผลของการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานสูงถึงร้อยละ 24.3 ซึ่งเป็นเหตุผลที่พบสูงกว่าการย้ายถิ่นภายในจังหวัด และการย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน (ร้อยละ 34.5 และ 13.6 จากสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องย้ายถิ่น และสะท้อนให้เห็นว่าการจัดสรรงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในพื้นที่ภายในชุมชนนั้นอาจไม่เพียงพอ และไม่สามารถดึงดูดให้ผู้สูงอายุทำงานภายในชุมชน หรือภายในระยะทางใกล้ๆ ได้จึงต้องย้ายถิ่นระยะทางไกล (ระหว่างภาค)

5. พื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทของประเทศ

จากผลการศึกษาที่พบว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุนั้นพบว่าในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น และวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นสูงในเขตเมือง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเขตเมืองนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ โดยจากผลการศึกษาร้อยละของเหตุผลของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยต้น พบว่ามีเหตุผลของการย้ายถิ่นเพื่อการทำงานสูง (ร้อยละ 24.3) นอกจากนี้ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงวัยปลายนั้นพบว่าย้ายถิ่นเพื่อติดตามบุคคลในครัวเรือน (ร้อยละ 45.7) ดังนั้นการที่อัตราการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงวัยปลายในเขตเมืองนั้นอาจเป็นเพราะการย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่กับบุตรที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเขตเมือง โดยผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือหลาน เฝ้าบ้าน ทำความสะอาดบ้าน โดยได้รับการพึ่งพาบุตรในการช่วยเหลือและให้การดูแล ซึ่งหากแนวโน้มการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุวัยปลายย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนเมืองให้ลดลง นอกจากนี้พบว่าอัตราการย้ายถิ่นระหว่างเขตเมือง – เมือง และเขตชนบท – ชนบท นั้นสูงกว่าการย้ายถิ่นระหว่างเขตชนบท – เมือง หรือเมือง – ชนบท แสดงให้เห็นถึงการย้ายถิ่นตามเครือข่ายทางสังคมเช่นญาติ บุตรหลาน เป็นต้น

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายที่ย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองด้วยอัตราที่สูงนั้น คล้ายกับผลการศึกษาของวัตกินส์และยูลัค (Watkins and Ulack, 1991) ซึ่งอยู่ในการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (elderly mobility transition) ระยะที่ 1 และตามแนวคิดของแบบจำลองการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่น ตามแนวคิดของซีลินสกี (Zelinsky's model of mobility transition) ระยะที่ 2 การเปลี่ยนแปลงสังคมระยะต้น (The Early Transition Society) โดยทั้งนี้การเปลี่ยนผ่าน

ประชากรของประชากรไทยนั้นอยู่ในระยะนี้ แต่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการกระจายการพัฒนา
ด้านเศรษฐกิจของประเทศนั้นอยู่ในระยะที่กำลังพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

6. ภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ

การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุระหว่างภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งกรุงเทพฯ มีกระแสการ
ย้ายถิ่นระหว่างกรุงเทพฯ และภาคกลาง โดยที่กรุงเทพฯ มีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิสูงกว่าภาคต่างๆ
ของประเทศ โดยพบมากในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นซึ่งเป็นกลุ่มผู้เกษียณอายุการทำงาน ในขณะที่ภาค
กลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิสูงกว่าภาคต่างๆ รวมทั้งกรุงเทพฯ ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น และผล
การศึกษาพบว่าอัตราการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคกลางสูงกว่าภาคอื่นๆ โดยจากข้อมูลสำ
มะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 พบว่าเหตุผลของผู้สูงอายุวัยต้นที่ย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ
เข้าสู่ภาคกลางเพื่อย้ายที่อยู่อาศัยมากที่สุด (ร้อยละ 44.3) เพื่อติดตามบุคคลในครัวเรือน (ร้อยละ
34.3) และเพื่อหางานทำ (ร้อยละ 5) โดยเหตุผลเพื่อหางานทำนั้นแม้ว่าจะไม่สูงมากนักแต่เป็นเหตุผล
ที่พบเป็นอันดับสองรองจากภาคเหนือ (ร้อยละ 6) สำหรับภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ
ภาคใต้มีแบบแผนการย้ายถิ่นเข้า ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิไม่เปลี่ยนแปลงมากนักในแต่ละ
กลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น สูงอายุ และมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้ง 3 ภาค (ภาคเหนือ ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้) อีกทั้งอัตราการย้ายถิ่นเข้า ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของทั้ง
3 ภาค (ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้) อยู่ในระดับต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับ
กรุงเทพฯ และภาคกลาง

กระแสการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุที่พบว่ามีระดับสูงระหว่างกรุงเทพฯ และ
ภาคกลางนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการกระจายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และความเจริญของประเทศ ซึ่ง
แตกต่างจากการศึกษาของ (Rogers , 1992) ที่พบว่าการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่พัฒนา
แล้วนั้นส่วนใหญ่ย้ายถิ่นออกจากเขตเมือง ในระยะทางไกลเพื่อหลีกเลี่ยงจากมลพิษ ในขณะที่
ผู้สูงอายุไทยพบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ สูงเข้าสู่ภาคกลางด้วยเหตุผลด้านเศรษฐกิจ
เป็นหลัก จึงเป็นประเด็นที่น่าตระหนกว่าเมื่อประชากรรุ่นเกิดเกินล้าน (Baby boom) เข้าสู่สังคม
ผู้สูงอายุแล้วนั้น หากว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศยังกระจายได้ไม่ทั่วถึงทั้งในด้านของ
การจัดสรรงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เป็น
องค์ประกอบสำคัญที่จะส่งผลให้ ทิศทางการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไม่แตกต่างจากวัยแรงงาน และ
ส่งผลให้การกระจายตัวของประชากรไม่เหมาะสม

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแบบแผนอายุ เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น) ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 2) เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ ทิศทางการย้ายถิ่น และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองและเขตชนบท และ 3) เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ และกรุงเทพฯ ในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ และทิศทางการย้ายถิ่น นอกจากนี้เขตพื้นที่ของกรุงเทพฯ นั้นได้ศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นระหว่างภาค จากภาคต่างๆ ที่ย้ายถิ่นเข้า – ออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคต่างๆ รวมทั้งศึกษาอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของการย้ายถิ่นระหว่างภาคของพื้นที่กรุงเทพฯ

โดยได้รับแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้จาก The Life – Course Models, The Housing Disequilibrium Model , The Place Identity Model , Selectivity of Migrants , Zelinsky’s mobility transition model และ Elderly mobility transition รวมทั้งผลการวิจัย และผลศึกษาทางประชากรศาสตร์

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ ใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 โดยใช้กลุ่มประชากรที่ศึกษาเป็นผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโน ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งประเทศ เป็นจำนวนตัวอย่างประมาณ 108,143 คน ซึ่งจำนวนผู้ย้ายถิ่นนี้ได้ทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weight) ให้มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเท่ากับจำนวนจากสำมะโนประชากรร้อยละ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคทางประชากรศาสตร์ โดยใช้อัตราการย้ายถิ่นรายอายุ อัตราการย้ายถิ่น

รายอายุและเพศ อัตราการย้ายถิ่นรายอายุ และสถานภาพสมรส อัตราการย้ายถิ่นรายอายุและระยะทางที่ย้ายถิ่น อัตราการย้ายถิ่นเข้า – ออกรายอายุของแต่ละพื้นที่ อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ และการหาค่าร้อยละเพื่อให้ได้ทราบตามวัตถุประสงค์นั้น

สรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น)

พบว่าอัตราการย้ายถิ่นไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ (กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย พบว่าอัตราการย้ายถิ่นร้อยละ 4.1, 3.3 และ 3.7 ตามลำดับ) และเมื่อพิจารณาตามเพศของผู้ย้ายถิ่นพบว่าผู้ย้ายถิ่นสูงอายุเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุ

แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส และแบบหม้ายนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ อัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับสูงในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแบบ โสด หย่า และแยกกันอยู่ โดยที่สถานภาพสมรสแบบ โสดมีอัตราการย้ายถิ่นสูงมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น โดยอยู่ในระดับที่สูงกว่าสถานภาพสมรสแบบอื่นๆ สถานภาพสมรสแบบแยกกันอยู่ และหย่าร้างมีอัตราการย้ายถิ่นระดับสูงในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นและวัยกลาง

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด และระหว่างภาคนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นรายอายุเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้ามกัน กล่าวคืออัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัดนั้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย ในขณะที่อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกันนั้นมีระดับต่ำกว่าอัตราการย้ายถิ่นภายในจังหวัดและระหว่างภาคในทุกกลุ่มอายุและในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน นั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก

5.1.2 การย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบท

อัตราการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่เขตเมืองนั้นสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองสูงที่สุด สำหรับอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตชนบทนั้นพบว่าในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นนั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก

พื้นที่เขตเมืองพบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นออกสูงในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ อัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนั้นมีระดับไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลาย

พื้นที่เขตเมืองมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิจากผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในทุกกลุ่มอายุ และมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของพื้นที่เขตชนบท สำหรับเขตพื้นที่ชนบทมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิต่ำลงเมื่อผู้ย้ายถิ่นมีอายุเพิ่มมากขึ้น

กระแสการย้ายถิ่นหลักเป็นการย้ายถิ่นระหว่างเขตชนบทของประเทศ (ร้อยละ 37.85) รองลงมาเป็น การย้ายถิ่นระหว่างเขตเมือง (ร้อยละ 26.5) และเป็นที่น่าสังเกตว่าการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองพบได้น้อยสุด (ร้อยละ 15.85)

แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากเขตพื้นที่เมืองนั้นพบว่าการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสู่เขตชนบท โดยอัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีระดับสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น อัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตชนบทมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น

การย้ายถิ่นออกจากเขตชนบทสู่เขตชนบทนั้นมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตเมืองในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ 0.86 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น เป็นอัตราร้อยละ 1.82 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย) อัตราการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตเมืองนั้นมีระดับไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุที่ย้ายถิ่น

5.1.3 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ (ภาคเหนือ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และกรุงเทพฯ

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน โดยพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคกลางสูงที่สุด รองลงมาเป็นกรุงเทพฯ ส่วนภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้นั้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าอยู่ในระดับต่ำและไม่

แตกต่างกันมากนัก ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางและกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ สูงสุด รองลงมาเป็นภาคกลาง อัตราการย้ายถิ่นเข้าลดลงมากในภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าลดลงจากภาคต่างๆ ในทุกกลุ่มอายุ

แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ มีลักษณะแตกต่างจากภาคต่างๆ มากทั้งในเรื่องของระดับการย้ายถิ่น และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น กล่าวคือกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุดแล้วมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากภาคกลางและภาคใต้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นออกสูงกว่าภาคใต้ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกคล้ายคลึงกันและในแต่ละกลุ่มอายุมีระดับการย้ายถิ่นใกล้เคียงกัน โดยอยู่ในระดับต่ำและไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ

ภาคกลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สูงที่สุดในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น อัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีระดับต่ำลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิไม่แตกต่างกันมากนัก และอัตราการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ในขณะที่กรุงเทพฯ นั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุแตกต่างกันมากในแต่ละกลุ่มอายุ กล่าวคือกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิเป็น อัตราร้อยละ - 1.57 จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีค่าเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น

กระแสการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุไทยเป็นการย้ายถิ่นจากกรุงเทพฯ สู่ภาคกลาง (ร้อยละ 26.97) และมีจำนวนผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเป็นกระแสการย้ายถิ่นทวนกลับ (ย้ายถิ่นจากภาคกลางเข้าสู่กรุงเทพฯ) ร้อยละ 13.86 การย้ายถิ่นระยะทางไกลระหว่างภาคเหนือและภาคใต้นั้นมีจำนวนน้อยมาก

5.1.4 การย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ณ กรุงเทพฯ

การย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคกลางเข้าสู่กรุงเทพฯ มากกว่าภาคต่างๆ ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น ภาคใต้เป็นภาคเดียวที่มีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคสูงขึ้นเมื่ออายุของผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยมีระดับการย้ายถิ่นเท่ากับกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายที่ย้ายถิ่นจากภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสานนั้นมีแบบแผนการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ คล้ายคลึงกันกล่าวคือเมื่ออายุผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้นมีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ ลดน้อยลงและอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำกว่าภาคอื่นๆ

การย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ของประเทศในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุด อัตราการย้ายถิ่นลดลงมากในกลุ่มอายุวัยปลาย แต่ยังคงมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ภาคได้รับผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคจากกรุงเทพฯ ในระดับต่ำกว่าภาคต่างๆ

กรุงเทพฯ มีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุดไปสู่ภาคกลาง โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุด (อัตราร้อยละ - 1.12) จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ - 0.64 และอัตราร้อยละ - 0.23 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายตามลำดับ) ภาคเหนือและภาคอีสานมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุไม่แตกต่างกันมากในแต่ละกลุ่มอายุ ภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเข้าเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น โดยในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิสูงที่สุดกว่ากลุ่มอายุอื่น (อัตราร้อยละ 0.56) และรวมถึงภาคต่างๆ ด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาวิจัย พบว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิอยู่ที่พื้นที่เขตเมืองของประเทศ และอัตราการย้ายระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคกลางอยู่ในระดับที่สูงกว่าภาคอื่นๆ นั้นสะท้อนให้เห็นว่าเขตเมืองนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ อีกนัยหนึ่งอาจเป็นผลจากการกระจายโครงสร้างของปัจจัยต่างๆ ที่อาจยังกระจายได้ไม่ทั่วถึงในเขตชนบท เช่นการจัดสรรงาน และทรัพยากรด้านสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองนั้นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีมลพิษ ส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ อีกทั้งการที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาไม่มากนัก ส่งผลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีแนวโน้มเลือนหายไป เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นเสมือนคลังสมองที่มากด้วยความรู้และประสบการณ์ ควรแก่การเผยแพร่ให้ลูกหลาน เยาวชนรุ่นหลังสืบไป ผลการศึกษานี้จึงอาจเป็นทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายในการจัดการด้านสาธารณสุข โภค การเตรียมการด้านสาธารณสุข การจัดสรรงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นต้น และการประเมินผลนโยบายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย ยังมีไม่มากนัก และแนวคิดทฤษฎีจากต่างประเทศนั้นปรับประยุกต์ใช้กับประเทศไทยได้ไม่ค่อยมากนัก ดังนั้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง อีกทั้งการศึกษาวิจัยทางประชากรศาสตร์นี้ใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ซึ่งเป็นฉบับก่อนการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย เพื่อให้เกิดการความรู้ที่มากขึ้น จึงควรมีการศึกษาต่อในข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2553 ต่อ ซึ่งจะทำให้เกิดการศึกษเปรียบเทียบ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น จึงควรมีการศึกษาวิจัยในระดับสูงต่อไปรวมถึงการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทยในปี พ.ศ.2543

INTERNAL MIGRATION PATTERNS OF THAI ELDERLY IN 2000.

ดวงตา พิธีกรรม 5136091 PRPR/M

ศศ.ม. (วิจัยประชากรและสังคม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: วาทีณี บุญชะลิกย์, Ph.D., สวรัช บุญฆมานนท์, Ph.D.

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้ประชากรโลกส่วนใหญ่มุ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีอายุสูงขึ้น องค์การสหประชาชาติได้ประมาณการสัดส่วนของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปในโลกว่าจะเพิ่มขึ้นจำนวนเป็น 2 เท่าจากร้อยละ 10 ในปีพ.ศ.2543 เป็นร้อยละ 21 ในปีพ.ศ.2593 โดยประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 52 อาศัยอยู่ในเอเชียแปซิฟิก ในปีพ.ศ.2545 และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 59 ในปีพ.ศ.2568 ภูมิภาคนี้จึงเป็นภูมิภาคที่มีประชากรเข้าสู่วัยสูงอายุเร็วที่สุดในโลก (United Nations, 1987) ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging society) แล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2548 โดยมีจำนวนผู้สูงอายุ 6.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.3 นอกจากนี้ประเทศไทยยังใช้เวลาในการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุเร็วกว่าประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ปีพ.ศ.2543 (UNFPA Thailand, 2006) ทำให้ช่วงเวลาสำหรับโอกาสในการปรับเปลี่ยน และการพัฒนามีความจำกัดยิ่ง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว มิได้จำกัดอยู่เพียงผลกระทบด้านประชากรเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเสมือนปฏิกริยาลูกโซ่ จากอัตราส่วนพึ่งพาผู้สูงอายุที่สูงขึ้น ภาวะสุขภาพที่เสื่อมลง มีการเจ็บป่วยเรื้อรังและภาวะทุพพลภาพ ต้องพึ่งพาผู้อื่น

---

¹ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดนิยาม สังคมผู้สูงอายุ หมายถึง การมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด

สำหรับประเทศไทยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้กำหนดนิยามของสังคมผู้สูงอายุ หมายถึง การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด

ส่งผลกระทบต่อไปยังระบบอื่นๆ อันได้แก่ระบบเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ และในระดับโลก (คณะกรรมการส่งเสริม และประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ , 2545 ; ชื่น เดชามหาชัย 2540, อ้างใน ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2543) การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ (Elderly migration) เป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลให้ขนาด และโครงสร้างของประชากรสูงอายุเปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาอันรวดเร็วทั้งต่อพื้นที่ต้นทางและปลายทาง (Golant, 1987 อ้างใน Graff and Wiseman ,1990 ; Roger ,1992)

การกระจายตัวของประชากรในประเทศนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และในทำนองเดียวกันนั้นการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศส่งผลต่อการกระจายตัวของประชากรให้เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะจากการย้ายถิ่นของประชากร (บุญคง หันจางสิทธิ์, 2540) การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุนั้นได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ และสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปทั้งในระยะสั้นและระยะยาวโดยมิใช่เฉพาะเพียงพื้นที่ระดับย่อยเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว และผลการศึกษาที่ผ่านมาของกลุ่มประเทศตะวันตกทำให้ทราบว่าคุณลักษณะทางประชากร รวมถึงด้านสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น (elderly migrants) และผู้สูงอายุที่ถิ่นปลายทาง (aging in place) นั้นมีความแตกต่างกัน จึงส่งผลต่อความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้นพื้นที่ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นเข้า (In migrants) จึงมีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างจากพื้นที่ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากประชากรที่อยู่ในพื้นที่นั้น (Roger , 1992)

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาโดยรวมถึงประเทศไทยนั้น พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไม่มากนักและยังได้รับความสนใจจากผู้จัดทำนโยบายไม่มากนัก (Graeme , 1992 อ้างใน นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ, 2542 ; United Nations, 2001 ; Noveria , 1994 ;Watkins and Ulack, 1991 ;Sato ,1990) ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย โดยศึกษาอัตราการย้ายถิ่นรายอายุร่วมกับลักษณะทางประชากร อัตราการย้ายถิ่นรายอายุเมื่อจำแนกออกตามเขตพื้นที่ที่ย้ายถิ่น (อัตราการย้ายถิ่นเข้า - ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ) และศึกษาทิศทางของการย้ายถิ่นในแต่ละพื้นที่ โดยใช้ข้อมูลการย้ายถิ่นในช่วง 5 ปี จากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแบบแผนอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกออกตามปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่น (เพศ สถานภาพสมรส และระยะทางที่ย้ายถิ่น)
2. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นพื้นที่เขตเมืองและเขตชนบทในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่น สุทธิรายอายุ ทิศทางการย้ายถิ่น และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองและเขตชนบท
3. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 เมื่อจำแนกพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ และกรุงเทพฯ ในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก อัตราการย้ายถิ่นสุทธิรายอายุ และทิศทางการย้ายถิ่น
4. เพื่อศึกษาระดับและทิศทางการย้ายถิ่นระหว่างภาค ณ พื้นที่ของกรุงเทพฯ ในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 ของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในประเด็นนี้คือแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้า – ออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย โดยใช้ข้อมูล สำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ.2543 โดยศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นของประชากรสูงอายুর่วมกับปัจจัยคัดสรรการย้ายถิ่นนั้นอาศัยแนวคิดแบบจำลองช่วงชีวิต (The life – course model) , แนวคิดแบบจำลองความไม่สมดุลของทำเลบ้านพักอาศัย (The housing disequilibrium model) , แนวคิดแบบจำลองความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย (The place identity model) และแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้สูงอายุ (Age Pattern of Elderly Migration) ร่วมกับผลการศึกษาวิจัย และผลการศึกษาทางประชากรศาสตร์ ซึ่งแต่ละแนวคิดนั้นช่วยเสริมมุมมองการวิเคราะห์ให้รอบด้านมากขึ้น

นอกจากนี้ในการศึกษาแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นร่วมกับทิศทางการย้ายถิ่น และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิในแต่ละพื้นที่ของประเทศ นั้นได้อาศัยแนวคิดจากการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่นของ ซีลินสกี (Zelinsky 's mobility transition model) ร่วมกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านการย้ายถิ่น

ของผู้สูงอายุ (The elderly mobility transition) และแนวคิด The life – course model จากความแตกต่างของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้จึงเป็นการวิเคราะห์ผลการศึกษาพร้อมกับบริบทของสภาพเศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างประชากร และสิ่งแวดล้อม ณ ช่วงเวลาที่ศึกษา มาปรับใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดของการศึกษา โดยแสดงข้อมูลเป็นอัตราร้อยละของการย้ายถิ่น ส่วนในด้านทิศทางการย้ายถิ่นศึกษากระแสดการย้ายถิ่น โดยแสดงข้อมูลเป็นร้อยละของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ทางประชากร และมีได้ศึกษาถึงเรื่องปัจจัยกำหนดการย้ายถิ่น (Determinant)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้ศึกษาในประเด็นแบบแผนการย้ายถิ่นภายในประเทศของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุไทยในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543

แหล่งที่มาของข้อมูลใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นข้อมูลตัวอย่างร้อยละ 1 จากสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ของประชากรสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ทั้งประเทศประชากรที่ศึกษาคือ ผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ทั้งประเทศที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 เป็นจำนวนตัวอย่างประมาณ 108,143 คน เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มอายุ 60-69 ปี จำนวน 71,579 คน อายุ 70-79 ปี จำนวน 26,809 คน และอายุ 80 ปีขึ้นไป จำนวน 9,755 คน เป็นผู้สูงอายุเพศชาย 56,367 คน และผู้สูงอายุเพศหญิง 51,776 คน ซึ่งจำนวนผู้ย้ายถิ่นนี้ได้ทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weight) ให้มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเท่ากับจำนวนจากสำมะโนประชากรร้อยละ 1 (ข้อมูลร้อยละ 1 มีผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในประเทศในช่วง 5 ปีก่อนสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 จำนวน 1,079 คน ทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูล (weight) แล้วได้จำนวนผู้สูงอายุ 108,143 คน) ผู้วิจัยจะทำการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องจักรคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และนำเสนอข้อมูลเป็นร้อยละ และ อัตราร้อยละ ในรูปของตารางไขว้ และกราฟ ประกอบคำอธิบายเชิงพรรณนา และใช้มาตรวัดทางประชากรศาสตร์คืออัตรการย้ายถิ่น และร้อยละของผู้ย้ายถิ่น เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าอัตราการย้ายถิ่น ไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ และเพศของผู้ย้ายถิ่นพบว่าผู้ย้ายถิ่นสูงอายุเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุ แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส และแบบหม้ายนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัดนั้นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย ในขณะที่อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างภาคมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้อัตราการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดภายในภาคเดียวกันนั้นมีระดับต่ำกว่าอัตราการย้ายถิ่นภายในจังหวัดและระหว่างภาคในทุกกลุ่มอายุและในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกันนั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก

อัตราการย้ายถิ่นเข้าพื้นที่เขตเมืองนั้นสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองสูงที่สุด สำหรับอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เขตชนบทนั้นพบว่าในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นนั้นมีระดับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก

พื้นที่เขตเมืองพบว่ามีอัตราการย้ายถิ่นออกสูงในกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีระดับสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทในทุกกลุ่มอายุ อัตราการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เขตชนบทของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุนี้มีระดับไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุ โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยปลาย

พื้นที่เขตเมืองมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิจากผู้ย้ายถิ่นสูงอายุในทุกกลุ่มอายุ และมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของพื้นที่เขตชนบท สำหรับเขตพื้นที่ชนบทมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิต่ำลงเมื่อผู้ย้ายถิ่นมีอายุเพิ่มมากขึ้น กระแสการย้ายถิ่นเป็นการย้ายถิ่นระหว่างเขตชนบทของประเทศ แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากเขตพื้นที่เมืองนั้นพบว่าการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าอัตราการย้ายถิ่นสู่เขตชนบท โดยอัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตเมืองนั้นมีระดับสูงกว่าเขตชนบทในทุกกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น อัตราการย้ายถิ่นออกจากเขตเมืองสู่เขตชนบทมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น

แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีความแตกต่างกันโดยพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคกลางสูงที่สุด รองลงมาเป็นกรุงเทพฯ ส่วนภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นเข้าอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างกันมากนัก ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางและกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ สูงสุด รองลงมาเป็นภาคกลาง อัตราการย้ายถิ่นเข้าลดลงมากในภาคใต้ ภาคเหนือและภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าลดต่ำลงจากภาคต่างๆ ในทุกกลุ่มอายุ

แบบแผนการย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพฯ มีลักษณะแตกต่างจากภาคต่างๆ มากทั้งในเรื่องของระดับการย้ายถิ่น และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น กล่าวคือกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุดแล้วมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น แบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกจากภาคกลางและภาคใต้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นออกสูงกว่าภาคใต้ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแบบแผนอายุของการย้ายถิ่นออกคล้ายคลึงกันและในแต่ละกลุ่มอายุมีระดับการย้ายถิ่นใกล้เคียงกัน โดยอยู่ในระดับต่ำและไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ

ภาคกลางมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่ภูมิภาคที่สูงสุดในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นสูงอายุวัยต้น อัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีระดับต่ำลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิไม่แตกต่างกันมากนัก และอัตราการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่นสูงอายุ ในขณะที่กรุงเทพฯ นั้นมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิต่ำอายุแตกต่างกันมากในแต่ละกลุ่มอายุ กล่าวคือกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิเป็น อัตราร้อยละ - 1.57 จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นสุทธิมีค่าเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่น กระแสการย้ายถิ่นระหว่างภาคของผู้สูงอายุไทยเป็นการย้ายถิ่นจากกรุงเทพฯ สู่อีกภาค

การย้ายถิ่นระหว่างภาคจากภาคกลางเข้าสู่กรุงเทพฯ มากกว่าภาคต่างๆ ในทุกกลุ่มอายุของผู้ย้ายถิ่น ภาคใต้เป็นภาคเดียวที่มีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคสูงขึ้นเมื่ออายุของผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยมีระดับการย้ายถิ่นเท่ากับกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายที่ย้ายถิ่นจากภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสานนั้นมีแบบแผนการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ คล้ายคลึงกันกล่าวคือเมื่ออายุผู้ย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้นมีอัตราการย้ายถิ่นระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ ลดน้อยลงและอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับต่ำกว่าภาคอื่นๆ

การย้ายถิ่นระหว่างภาคออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคกลางมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ของประเทศในทุกกลุ่มอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางมีอัตราการย้ายถิ่นสูงสุด อัตราการย้ายถิ่นลดลงมากในกลุ่มอายุวัยปลาย แต่ยังคงมีระดับการย้ายถิ่นสูงกว่าภาคต่างๆ ภาคใต้รับผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคจากกรุงเทพฯ ในระดับต่ำกว่าภาคต่างๆ

กรุงเทพฯ มีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุดไปสู่ภาคกลาง โดยกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นมีอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมากที่สุด (อัตราร้อยละ - 1.12) จากนั้นอัตราการย้ายถิ่นออกสุทธิมีแนวโน้มลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น (อัตราร้อยละ - 0.64 และอัตราร้อยละ - 0.23 ในกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายตามลำดับ) ภาคเหนือและภาคอีสานมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิต่ำอายุ

ไม่แตกต่างกันมากในแต่ละกลุ่มอายุ ภาคใต้มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเข้าเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น โดยในกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิสูงที่สุดกว่ากลุ่มอายุอื่น (อัตราร้อยละ 0.56) และรวมถึงภาคต่างๆ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาวิจัย พบว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิอยู่ที่พื้นที่เขตเมืองของประเทศ และอัตราการย้ายระหว่างภาคเข้าสู่กรุงเทพฯ และภาคกลางอยู่ในระดับที่สูงกว่าภาคอื่นๆ นั้นสะท้อนให้เห็นว่าเขตเมืองนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ อีกนัยหนึ่งอาจเป็นผลจากการกระจายโครงสร้างของปัจจัยต่างๆ ที่อาจยังกระจายได้ไม่ทั่วถึงในเขตชนบท เช่นการจัดสรรงาน และทรัพยากรด้านสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองนั้นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีมลพิษ ส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ อีกทั้งการที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาไม่มากนัก ส่งผลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีแนวโน้มเลือนหายไป เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นเสมือนคลังสมองที่มากด้วยความรู้และประสบการณ์ ควรแก่การเผยแพร่ให้ลูกหลาน เยาวชนรุ่นหลังสืบไป ผลการศึกษานี้จึงอาจเป็นทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายในการจัดการด้านสาธารณสุข โภค การเตรียมการด้านสาธารณสุข การจัดสรรงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นต้น และการประเมินผลนโยบายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทย ยังมีไม่มากนัก และแนวคิดทฤษฎีจากต่างประเทศนั้นปรับประยุกต์ใช้กับประเทศไทยได้ไม่ค่อยมากนัก ดังนั้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของผู้สูงอายุไทยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง อีกทั้งการศึกษาวิจัยทางประชากรศาสตร์นี้ใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2543 ซึ่งเป็นฉบับก่อนการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย เพื่อให้เกิดการความรู้ที่มากขึ้น จึงควรมีการศึกษาต่อในข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปีพ.ศ.2553 ต่อ ซึ่งจะทำให้เกิดการศึกษาเปรียบเทียบ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น จึงควรมีการศึกษาวิจัยในระดับสูงต่อไปรวมถึงการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

INTERNAL MIGRATION PATTERNS OF THAI ELDERLY IN 2000.

DUANGTA PINITUM 5136091 PRPR/M

M.A. (POPULATION AND SOCIAL RESEARCH)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: WATHINEE BUNCHALAKSRI, Ph.D.,
SAWARAI BUNYAMANON, Ph.D.

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

Today most of the world's population is changing in a direction that is higher. The United Nations estimates the proportion of the population aged 60 years and over in the world will increase from 10 percent to 2 times in the year. Since 2000 is 21 percent in last year. Since 2050 the population was aged 60 years up to 52 percent live in Asia-Pacific in the year. Since 2012 and is expected to increase to 59 percent in a year. Since 2025, this region is a region with an aging population on the world's fastest (United Nations, 1987). Thailand has advanced to the "aging society (Aging society)" since last year. Since 2005 the number of elderly people, 6.7 million, representing 10.3 percent of Thailand also take the time to get into a population aging faster than other countries in Southeast Asia since last year, since 2000 (UNFPA Thailand, 2006) . Making the opportunities for change, and the development of the industry.

Changes in population structure, such not only limited impact on population only. But changes such as a chain reaction. Elderly dependency ratio higher. Health condition deteriorates With chronic illness and disability. To rely on others Impact to other systems. Including economic system and social and global (Board of And coordination of National Seniors , 2002 ; Cheen Tachamahachai 1997 ,

cited in Siriwan Boon , 2000). The elderly migration is an important mechanism that results in the size and structure of the elderly population changed in a short time all the area of origin and destination (Golant, 1987, quoted in Graff and Wiseman, 1990; Roger, 1992).

The population distributions in that country affect the economic and social development. Similarly, changing economic and social conditions of the country affect the distribution of the population changes, particularly the migration of the population (Boonkong Hunchangsith, 1997) the elderly migration has been sent impact on economic and social change in both the short and long term, not just small areas only affected them. And the results of a recent study of a group of Western countries show those demographic characteristics. Including the social and economic migration of the elderly migrants and the aging in place are different. As a result, the needs are different. Thus, areas with in migrants are demographic, economic and social differences of the area with an aging population, increase of the population in that area (Roger, 1992)

To study the migration of the elderly in Southeast Asian countries, mainly developing countries, including Thailand. Found to have a study on the migration of the elderly is not much and get the attention of policy makers is not much (Graeme, 1992, quoted in Chongvatana et al. , 1999; United Nations, 2001; Noveria, 1994; Watkins and Ulack, 1991; Sato, 1990). The researcher is interested in studying the age pattern of Thai elderly migration within the country of Thailand. By studying the migration rate with age demographic. Migration rates by age classification is based on the area of migration and to study the direction of migration in each area. Using migration data in the last 5 years from Year 2000 Population and Housing Census.

2. Research objectives

1. To study in five years internal migration pattern of Thai elderly. Used Housing Census years, 2000. Classified by selected factors and migration (gender, marital status and distance migration).

2. To study the level and direction of migration within the country. Used Housing Census years, 2000. Area of the country is classified as urban and rural areas

is the following : age patterns of migration - the rate of net migration by age. Direction of migration Age and patterns of migration into urban areas and rural areas.

3. To study the level and direction of migration of migrants aged between Thailand in the last 5 years and Housing Census years. Since 2000. Classified areas of the country into various sectors. And Bangkok, the plot follows the old pattern of migration - the rate of net migration by age and direction of migration.

4. To study the level and direction of migration between the areas of Bangkok during the 5 years before and Housing Census years. Since 2000. Migration of the Elderly in Thailand follows the old pattern of migration - out and net migration rates.

3.The research framework

This study explores the patterns of elderly migration within the country of Thailand. Used population and housing census year since 2000. By studying the age patterns of the Thai elderly migration, with selected factors of migration, the concept model for life (The life - course model), a concept model is an imbalance of household Residence (The housing disequilibrium model). , concept model ties to community housing (The place identity model) and patterns of migration within the age of the elderly (Age Pattern of Elderly Migration) together with the results of the study and demographic studies. Each concept is supplemented perspective to round up.

Moreover, in the study of age patterns of the elderly migration, together with the direction of migration. And net migration rates in each area of the country. Study with the concept of change of Zelinsky's mobility transition model combined with the concept of The elderly mobility transition and the concept The life - course model. Differences of economic development of the country affect the migration of the elderly to some degree.

This idea was used in the study, it is analyzed with the context of economic, social, demographic, and the environment at the time of the study. Adapted for use as a guide in creating the conceptual framework of the study, by expressing the data as percentage of migration. The study of migration flows in the direction of migration.

This demographic analysis and did not look at the determinants of migration (Determinant).

4. Research Methodology

Education pattern of migration within the country of migrants aged over 5 years ago, Thailand Population and Housing Census 2000 Year quantitative study. (Quantitative Research) has studied the issue of 5 years internal migration patterns of Thai elderly.

Source of data used secondary data from the Office for National Statistics. A 1 percent sample of Population and Housing Census in the year 2000, specifically is the Thai elderly (aged 60 years and above). The elderly 5 years internal migrant in Population and Housing Census is the number of samples approximately 108,143 elderly persons in the age group 60-69 years. 71,579 people aged 70-79 years and 26,809 men aged 80 years and over 9,755 people, the elderly and elderly male 56,367 female 51,776 people, the number of migrants has to be weighted (weights) to a number. immigrants equal to 1 percent of the census (data, 1 percent are elderly migration within the country during the five years prior to the 1079 population and Housing Census the year 2000 to be weighted (weights) to get the number . 108,143 elderly people) , the researcher will process and analyze the data with the computer machine . The program to Social Science Research, and presentation of the revenue percentage in the form of tables and graphs illustration descriptive cross. And demographic measure is the rate of migration. And the percentage of migrants, an analysis tool

5. Study

The results showed that the migration rate does not change much in each age group. And I fear the migrants found that migrants aged males have higher migration rates than elderly females in all age groups. Patterns of migration of the elderly who were married. And widowers have similar characteristics. The migration rate is low and does not vary much in the different age groups. Migration rates of elderly migration within the province is likely to grow in the elderly age group , while

the migration rate of elderly migration between regions is likely to decline as age increases . The migration rate of elderly migration between provinces within the same region is lower than the rate of migration within provinces and between all age groups and in different age groups of migrants within the region is level migration does not vary much.

Rate of migration to urban areas is higher than rural areas in all age groups, the elderly age group the rate of migration to urban areas is highest. The rate of migration into rural areas, it was found that in each age group of migrants and migration levels did not differ significantly.

Urban areas found that the elderly migration rate is higher in the elderly early age. The migration rate decreased as age increased. But still higher than the rate of migration out of rural areas in all age groups. The rate of out-migration from rural areas, migrants, and older people are much different level in each age group. The slight increase in the older age groups, migrants end.

The urban area has a net migration rate of elderly immigrants in all age groups, and has a high migration rate net migration of the rural areas. For rural areas have lower rates of net migration on migrant's age increases. Migration flows to migration between rural areas of the country. Pattern of migration out of the urban areas, it was found that the out-migration from urban to urban migration rate is higher than the rate of migration to rural areas. The rate of out-migration from urban to urban areas is higher than rural areas in all age groups of elderly migration. The rate of out-migration from urban to rural areas is declining as age increases.

Age patterns of migration to Bangkok, and each region has a different elderly age group showed that the highest migration into the region. A minor part of Bangkok, the Northern, the Northeast and the South, the migration rate is low and does not vary much. Among middle-aged and older age groups, the elderly, the rate of migration to Bangkok max. Minor the Central migration rates decreased more in the South, the North and the Northeast. The Northeast has a lower rate of migration of various sectors in all age groups.

Pattern of migration out of Bangkok look different from various sectors both in terms of level of migration and changing trends by age groups of migrants. That is a group of elderly migration early age with highest migration rates tend to

decrease as age increases. Age patterns of migration from the Central and the Southern region has a look similar level of migration is higher than the South in all age groups of elderly migrants. The North and the Northeast have traditionally age of migration is similar in each age group with similar levels of migration by staying low and not changed much in each age group of elderly migrants.

The region has a net migration rate in the group of elderly migration early age. Net migration rates are lower when increasing the North, the Northeast and the South had a net migration rate did not differ significantly. And migration rates do not vary much in different age groups of elderly migrants, while Bangkok is a net migration rate of the age difference in each age group. The elderly at an early age with the net migration rate is a percentage - 1.57 the net migration rate has increased by age groups of elderly migration. Migration flows between regions of elderly migration from Bangkok to the Central region.

Migration between sectors of the region to Bangkok, more sectors in all age groups of migrants. The South is the only region with a higher migration rate between the age of migrants is increasing the level of migration of the elderly age group who migrated from the Central region. The North and the East, the pattern of migration in the region to Bangkok, similar, ie, at the age of migrants is increasing at the rate of migration between regions to Bangkok. Reduced and the migration rate is lower than in other regions, the region has the most net migration rate among elderly migration early age. Net migration rates are lower when increasing the North- the Northeast. And the South had a net migration rate did not differ significantly, and migration rates do not vary much in different age groups of elderly migrants. While Bangkok is a net migration rate of the age difference in each age group. The elderly at an early age with the net migration rate is a percentage - 1.57 The net migration rate has increased by age groups of elderly migration. Migration flows between regions of elderly migration from Bangkok to Thailand's central region.

Migration between sectors from central Bangkok to a level higher than the migration of the country in all age groups. By a group of middle-aged, the elderly have the highest migration rates. Migration rates decline in his late age. But there is still a higher level of migration sectors. Southern immigrants from Bangkok between lower-level sectors.

Bangkok has the largest net migration rate toward the central region. By a group of seniors at an early age, the rate of out-migration, net the most (percentage - 1.12), then the migration rate is net likely decrease as age increases (percentage - 0.64 and the percentage - .0.23 in the elderly , middle-aged . Older age groups and end, respectively), the North and the Northeast, the rate of net migration by age did not differ much in each age group. South had a net migration rate when age increases in the elderly age group has the highest net migration rates than other age groups (0.56 percent) and include various sectors.

6. Suggestion

Feedback policy

The results of the study found that the rate of net migration to the urban areas of the country, and the rate of migration between sectors to Bangkok. The central levels higher than other sectors, it reflects that the city can meet the needs of the elderly. In other words, may be a result of the distribution of the various factors that may also not evenly distribute in rural areas, such as task allocation And resources, public health, etc. The elderly migration to urban areas, the need to adapt to social conditions, and environmental pollution affect physical and mental health of the elderly. Moreover, the numbers of elderly migrants return home with not much, affect the local knowledge that is likely to disappear. Because the elderly are virtual brain with more knowledge and experience, To be published for posterity. Younger generations forever Results of this study may be the approach in policy management infrastructure, preparation health job allocation on the elderly and so on. And evaluation of policy related to the elderly.

Suggestions for further study.

Of this study, the theoretical concepts associated with the migration of the elderly, Thailand has not much. Concepts and theories of the foreign country is rarely applied to it. Therefore, the research on elderly migration of Thailand, it is of paramount importance. The study used census data, demographic and housing prior to the Year 2000, the aging society in Thailand to achieve more knowledge. There should be further studies in Year 2010 census data and housing which will make a

comparative study and to achieve greater understanding. Should have high level research to include qualitative research.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล และปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ). 2548. **ประชากรของประเทศไทย ณ พ.ศ. 2548**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล .
- กลุ่มงานวางแผนและสารสนเทศ สำนักพัฒนามาตรฐานแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน. **สถานการณ์แรงงานสูงอายุของประเทศไทย**. 2550.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2545. ประชากรกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. 2544. **ประชากรศึกษา**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- เทียนฉาย กิระนันท์. 2526. **เศรษฐศาสตร์ประชากรศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ. 2542. **ข้อมูลผู้สูงอายุที่น่าสนใจ**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญคง หันจางสิทธิ์. 2540. **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์.
- บุศยมาศ สินธุประมา. 2539. **สังคมวิทยาความสูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่. โรงพิมพ์สมพรการพิมพ์.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. 2543. **ประชากรศาสตร์: สารัตถศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล . กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปรีชา คุณินทร์พันธุ์. 2547. **สังคมวิทยาและมนุษย์วิทยานคร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัทมา ว่าววัฒนวงษ์. 2549. **ประชากรสูงอายุของประเทศไทย**. มหาวิทยาลัยมหิดล .
- เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์. 2540. **ประชากรศาสตร์: ตารางสำคัญโดยสังเขป**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
- มาลินี วงษ์สิทธิ์ และศิริวรรณ ศิริบุญ. 2541. **ครอบครัวและผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีกรุงเทพมหานครและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและการพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2550. **รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย**.

- มูลนิธิสถาบันวิจัยและการพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2552. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย. รายงานการสำรวจผู้สูงอายุไทย. 2550. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีณา ศิริสุขและคณะ .สถานภาพและบทบาทผู้สูงอายุไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : โครงการศึกษาวิจัยครบวงจรเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย มหาวิทยาลัยมหิดล. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล . 2542.
- วุฒิสาร ตันไชย.เวทีท้องถิ่น : แนวทางในการสร้างมาตรฐานในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. เอกสารวิชาการ ลำดับที่ 17 .วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า . 2547.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. 2531.บทบาทและคุณค่าของผู้สูงอายุไทยในทรศนะของคนหนุ่มสาวกรุงเทพมหานครและภาคกลาง.วารสารประชากรศาสตร์ . 2531.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. 2543.การตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ:ศึกษากรณีตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวรรณ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย. 2527. สารศึกษาประชากร.สาขาประชากรศึกษา ภาควชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และกองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.2533.การสัมมนาเรื่อง “นโยบายการย้ายถิ่นประเทศไทย: การสัมมนาเรื่องข้อมูลที่สำคัญ”.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.สุขภาพคนไทย 2550: หอมกลิ่นลำดวน: การเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ. 2550.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.2539. สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ: ความเป็นจริงและการคาดการณ์ในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ ฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันทัต เสริมศรี .2539. ประชากรศาสตร์ทางสังคม. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล .
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.รายงานการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาประเทศ. 2551.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. University
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.ตำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2513 การย้ายถิ่น:รายงานเชิงวิเคราะห์ ฉบับที่ 2.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **สำมะโนประชากรและ
เคหะ พ.ศ.2523 การย้ายถิ่น:รายงานเชิงวิเคราะห์ ฉบับที่ 2.**

-----ม.ป.ป.สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2523 การย้ายถิ่น:รายงานเชิง
วิเคราะห์ ฉบับที่ 2.

-----ม.ป.ป.รายงานสถิติรายปี ประเทศไทย พ.ศ.2538.

-----ม.ป.ป.รายงานการสำรวจผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2550.

-----ม.ป.ป.สถานภาพของผู้สูงอายุไทยพ.ศ. 2540ก.

-----ม.ป.ป.เครื่องชี้วัดภาวะสังคมพ.ศ. 2540ข.

-----ม.ป.ป.รายงานการศึกษาผลกระทบจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่มีต่อ
ครัวเรือนพ.ศ.2543.

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชโยวรรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร . (บรรณาธิการ) . ผู้สูงอายุใน
ประเทศไทย : รายงานทบทวนความรู้และสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจน
ข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย: กรุงเทพฯ . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย . 2544 .

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุลและคณะ .ผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้และ
สถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย.สาขาวิชาเวช
ศาสตร์ผู้สูงอายุ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2545.

ภาษาอังกฤษ

Andrei Roger. (1992). **Elderly Migration and Population Redistribution** .United Kingdom,
Halsted press.

-----.(2001). **Geographical Distribution and Migration . Handbook of Aging
and the Social Sciences**, Fifth Edition .

Bonaguidi , A. and Terra Abrami , V.(1992).**Metropolitan aging transition and Metropolitan
redistribution of the elderly in Italy in A. (Rogers (ed.)Elderly Migration and
Population Redistribution : A Comparative Perspective**, London : Belhaven.

Cheung H-F and Liaw – L. (1987).**Metropolitan out-migration of elderly females in Canada :
characterization and explanation** . Environment and Planning .

- Frey, W.H.(1992). **Metropolitan redistribution of the US. Elderly ,1960-70 , 1970- 80, 1980- 90,**
in A. (Rogers (ed.)Elderly Migration and Population Redistribution : A Comparative
Perspective, London : Belhaven Press.
- Graeme Hugo. (2009). **Using Census data to study elderly migration: Problem and**
possibilities. The center migration study of New York.
- Hugh Clout M. (1986).Population Changes in Rural Britain : a Review . Populations rural et
 populations agricoler. ๑๗๓ [http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/
 espos_0755-7809_1986_num_4_3_1157](http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/espos_0755-7809_1986_num_4_3_1157) (accessed August 2, 2012).
- Lee , Everett S.(1969). **A Theory of Migration.** In Sociological Studys2 : Migration, edit by
 J.A.Jackson. London : Cambridge University Press.
- Longino ,C.F.,Jr.(195).**Retirement migration in America .** Houston : Vacation Publications .
 -----.(2001). **Geographical Distribution and Migration . Handbook of Aging**
and the Social Sciences,Fifth Edition .
- Longino and Serow.(1992). **Regional difference in the characteristic of elderly return**
migrants. Jurnal of Gerontology : Social Science.
- Martin,L.G.(1988).**The Aging of Asia.** Journal of Gerontology .Forth Edition .
- McCarthy,K.F.(1983). **The elderly population’s changing spatial distribution : Pattern of**
change since 1960. Report of the National Institute on Aging.
- Noveria,M. (1994). **Elderly migration** in the more and less developed countries : A literature
 review . Populasi,(5).Adalahstaf peneliti.LIP1.
- Otomo,A. and Itoh,T.(1988).**Migration of the Elderly in Japan,** in Elderly Migration : An
 International Comparative Study , A.Rogers .(ed.).Boulder :University of Colorado
 at Boulder
- Otomo,A.(1990).**Japan,in International handbook on Internal Migration .**C.B.Nam, W.J. Serow
 and D.F.Sly (ed.). New York :Greenwood Press.
- Parker and Serow.(1983). **Migration of the elderly : A need of new dimension in research .**
 Social Gerontology.
- Rees,P. and Warnes , A.(1988).United Kingdom,in A Rogers and W.Serow,(eds) **Elderly**
migration : An international comparative study . Population Program Institute of
 Behavioral Science , University of Colorado.

- Robert F. Wiseman and Curtis C. Roseman . (1979). **A typology of Elderly Migration Base on the decision Making Process**. Economic Geography, Vol.55, No. 4.
- Sato.K.(190).**Migration rates by age group and migration patterns**. Statistical Research Department ,Institute of Developing Economies.
- Schachter and He .(2003) . **Internal Migration of the Older Population : 1995 to 2000 , Census 2000 Special Report** .US. Departure of Commerce.
- Speare and Avery. (1990). **The effect of income and wealth on independent living of elderly person** . Present at Annual Meetin of population Association of America in Toronto . May 3-5.
- Speareet.al.(1991).**Disability, residential mobility, and changes in living arrangements**. Journal of Gerontology : Social Sciences.
- United Nations, Economic and Social Commssion for Asia and Pacific, Thailand (1987). **Population aging : Review of emerging issues**.Papersfom the meeting emerging of the aging of population 22 – 26 September 1986.Bangkok : United Nations.
- United Nations. (1995). **Trend, Pattern and Implications of Rural – Urban Migration in India , Nepal and Thailand** .Asian Population Studies Series No. 138.
- Wan He and Jason P. schachter. (2003) .**Internal migration of the older population : 1995 – 2000**. Aging Studies Branch Population Division U.S. Census Bureau.
- Warnes ,A.(1983).**Migration in late working age and early retirement** .Socio-Economic Planning Science s .
- Watkins JF.andUlack R. (1991) .**Migration and Regional Population Aging in the Philippines**.Journal of Cross – Cultural Gerontology 6.
- William H.Walters. (2000). **Type and Pattern s of Later – Life Migration**. GeografiskaAnnaler. Series B, Human Geography, Vol.82, No. 3.
- William H.Walters. (2002). **Later – Life Migration in the United States: A Review of Resent Research** .Journal of planning literalures.
- Wiseman and Roseman.(1979).**A Typology of Elderly Migration base on the decision making process**.Economic Gerontology.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวดวงดา พินิจธรรม
วัน เดือน ปี เกิด	15 พฤษภาคม พ.ศ. 2523
สถานที่เกิด	จังหวัดนครสวรรค์ ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย, พ.ศ. 2546 พยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ. 2556 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยประชากรและสังคม)
ทุนการศึกษา	ได้รับทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์บางส่วน ประจำปี 2553 จากสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหิดล
ที่อยู่ปัจจุบัน	72 ม. 1 ต. ทับกฤษ อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์ 60250 โทรศัพท์ 08 1720 0503 E-mail: DUANGPINITUM@GMAIL.COM
ตำแหน่ง และสถานที่ทำงาน	พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์สภากาชาดไทย 1873 ถ.พระราม 4 แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330